

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ЄРСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 8 (533), August, 1992, Vol. XLV

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відп. Ред. і Літер. Ред. — мгр Ольга Керзюк

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, мгр О. Коваль, проф.
д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпета, інж. В. Олесків,
д-р Б. Стебельський, проф. д-р П. Цимбалістий

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Тел.: 071 607 6266/7

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом, не завжди відповідають
поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1992 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б.фр.	1200 б.фр.	250 б.фр.
Вел. Британія	ф.30.00	ф.16.00	ф.3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н.м.	65 н.м.	12.50 н.м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адре-
су Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.
Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Визвольний ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 8 (532)

СЕРПЕНЬ, 1992

Річник XLV

Зміст VIII-ої книжки

У 100-ліття з дня народження

— СЛОВО БЛАЖЕННИШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА КАРДИНАЛА ЛЮБАЧІВСЬКОГО	899
о. митрат Іван Хома: СИМВОЛ ЖИВУЧОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ	905
Дмитро Степовик: ПАТРІАРХ ЙОСИФ СЛІПІЙ І УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО	913
Володимир Луців: В УКРАЇНІ УРОЧИСТО ВІДЗНАЧЕНО 100-ЛІТТЯ	917

Важлива церковно-релігійна і національна подія

— ПЕРШИЙ СИНОД ЄПІСКОПІВ УТКЦ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ	922
— СЛОВО БЛАЖЕННИШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА НА ПЕРШІЙ СЕСІЇ СИНОДУ	924
— ПРОПОВІДЬ БЛАЖЕННИШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА В НЕДІЛЮ САМАРЯНКИ	927
— СЛОВО АПОСТОЛЬСЬКОГО НУНЦІА АНТОНІО ФРАНКО	929
— ІЗ СЛОВА БЛАЖЕННИШОГО	930
— ЗВЕРНЕННЯ СИНОДУ ЄПІСКОПІВ УТКЦ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	932
— ДЕКЛАРАЦІЯ НЕВАЖНОСТІ ЛЬВІВСЬКОГО ПСЕВДОСОВОРУ З 1946 Р.	936

З дії Проводу ОУН, УДП, ОУВФ

— ЗАМАХ НА ДЕРЖАВНУ ІНТЕГРАЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ (Становище Проводу)	938
— ЗВЕРНЕННЯ ОУН В 50-ЛІТТЯ УТВОРЕННЯ УПА	939
— ЗВЕРНЕННЯ В 51-РІЧНИЦЮ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	940
Роман Разманний: ВІДЗНАЧАТИ ЧИ НЕ ВІДЗНАЧАТИ?	942
— РІШЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ	944

Конференція ОУН в Києві

Роман Зварич: ЗА ЯКУ УКРАЇНУ?	948
Борис Потапенко: ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ	956
Роман Коваль: СУЧАСНІ ГЕОПОЛІТИЧНІ ДОКТРИНИ	961
Андрій Коваль: ВІД НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	965
Ігор Ходак: ДРУЖИНИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ	968
Привітати: В. ОЛЕСЬКІВ, ДИРЕКЦІЯ УПС-УІС, ТЕРЕНОВИЙ ПРОВІД ОУН У В.Б. ГОЛ. УПРАВА ООЧСУ, ОУВФ-КАНАДА, ТП ОУН-АВСТРАЛІЯ	969

Щира бесіда

Святослав Караванський: ХМАРА ПРО КРАВЧУКА — 974; ЧИ ВМРЕ «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА» — 975; КОГО ЗАХИЩАЮТЬ ДЕМОКРАТИ — 977.	
--	--

Поезія

Петро Василенко: ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	979
Марта Гай: НА СЕРПЕНЬ 1992	980
Микола Сарма-Соколовський: ВОЛОСОЖАР КАРПАТСЬКИХ СОНЕТІВ	981

Наука, досліді

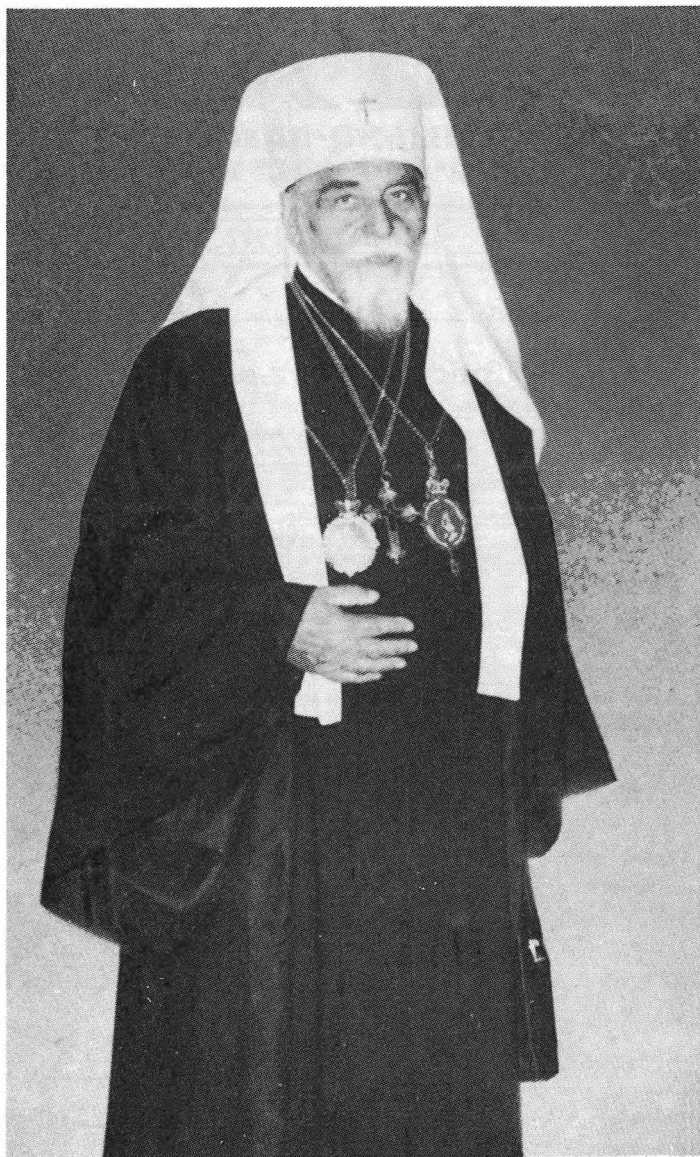
М. Мельник: БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ	985
О. Коваль: ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО	994
Дмитро Степовик: КОЛИ СИЛА В БЕЗСИЛЛІ ВИЯВЛЯЄТЬСЯ	1004

Спогади

Григорій Куценко: ТІ САМІ ДНІ (Закінчення, 2)	1015
---	------

З листів до Редакції

— ВІД МИКОЛИ САРМИ-СОКОЛОВСЬКОГО (м. Новососковськ)	1023
---	------

*Stavros
Papadopoulos*

У 100-ліття з дня народження

СЛОВО
БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА КАРДИНАЛА
ЛЮБАЧІВСЬКОГО З НАГОДИ 100-ЛІТТЯ НАРОДЖЕННЯ
ПАТРІАРХА ЙОСИФА КАРДИНАЛА СЛІПОГО
ЛЬВІВ, ОПЕРНИЙ ТЕАТР — 18 ЛЮТОГО 1992 р. Б.

Високопреосвященні й Преосвященні Владики,
Всесвітліші Отці, Преподобні Сестри,
Достойні Представники Громадського, Політичного і Суспільного Життя,
Дорогі в Христі Браття і Сестри!

I

Зближаємося до завершення ХХ століття, і коли глядіти на нього вже очима історії, з почуттями вдячності до Всевишнього Господа ми дякуємо за цей дар, що дав Українській Греко-Католицькій Церкві двох великих мужів — Слугу Божого Митрополита Андрея Шептицького і Блаженнішого Патріярха Йосифа Сліпого, століття якого ми сьогодні вшановуємо.

Було це восени 1939 року, коли Слуга Божий Андрей повідомив отця ректора Йосифа Сліпого, що заміряє зробити його своїм наступником. На це він відповів: «Та то страшно в такому тяжкому часі приймати той важкий обов'язок». А Митрополит Андрей йому відповів: «Так. Але страшніше було б не прийняти цей хрест».

Вчора у первопрестольному храмі Святого Юра ми молилися за упокій душі його, а сьогодні тут, в Оперному театрі міста Львова, ми поминаємо Патріярха Йосифа з особливими почуваннями пошани і любови і молимося за нього. Разом з Папою Іваном Павлом II ми можемо лишень повторити: «Пам'ять про нього залишиться нестертою в анналах загальної та релігійної історії. Ми ніколи не зможемо забути його постаті-аскета та ієрарха суворого і величного; ніколи не зможемо забути тих повчань, які він дав усім своїм життям». А для українців він являється не лишень великим сином нашого народу, але й неustraшимим пастирем і великим прикладом до наслідування на грядучі віки. Це важке зокрема сьогодні, коли прийшла довгожданна воля, для якої він жив і працював. Його повчання, знання душі свого народу і візії майбутнього являються наскрізь актуальними і їх треба проводити в життя.

II

Найважчим і водночас величним періодом його життя був 18-річний хресний хід, який він гідно переніс задля Христа, своєї Церкви і народу. Ось як писав покійний Патріярх про день 11 квітня 1945 року у своїх споминах: «Пригадую собі, як в середу 11 квітня 1945 року наїхало до Собору Святого Юра дуже багато авт з поліцією, а полковник Мельников приніс мені документ про арешт. Обшукали мене і забрали на авто та відвезли до тюрми по вулиці Лонцького. Дуже прикра була річ почути на собі під час обшуку розбишацькі руки. На Лонцького якийсь чоловік, що був, мабуть, там сторожем, підійшов до мене і велів мені обпертися до стіни, бо далші обшуки будуть тривати ще довго. По двох ревізіях мене відвели до келії, де я просидів до рана. Ранком під сильною ескортою повели мене до авто і відвезли до вагону, що вже був приготований і чекав перед станцією. Перед полуднем 12 квітня 1945 року поїзд від'їхав зі Львова до Києва. В окремій переділі стерегло мене 3-4 конвоїрів, а інші були на коридорі і в сусідній переділі. Коли приїхали до Києва, конвої телефонували зі станції до тюрми, щоб прислали авто на залізничний двірець, однак, мабуть через якесь непорозуміння, приїхав горезвісний «чорний ворон». Мене посадили побіч шофера, немовби я не був арештований, і завезли до найтяжчої тюрми при вулиці Короленка, 33. По довгих і дошкульних обшуках запровадили мене до «одиначки». Я, ще перед арештом змучений працею, а після двох діб неспання і знущань почувався недужим у Київській тюрмі. Мене водили на слідство день і ніч, так що я буквально падав з ніг і мене мусіли підтримувати, ведучи до слідчого судді, при тому голодував, бо давали на день трошки юшки і триста грамів хліба. Одного разу ранком, вертаючи з допиту, бачив я на коридорі єпископа Григорія Хомишина, згорбленого і похиленого, як вертався з умивальки. Перший слідчий, на ім'я Горюн, був людиною грубою і простакуватою. А голодування, безсоння і часті довготривалі допити можуть допровадити людину до безум'я... То велика ласка Божя, що витримав ці всі муки».

Були це 18 років гідного несення хреста і свідчення Христові. Недарма писав у своєму заповіті покійний Патріярх: «І буде мені свідками в Єрусалимі і в усій Юдеї та Самарії, і аж до краю землі» (Діяння, 1, 8), але на придорожніх стовпах мого шляху видніли інші написи: не Єрусалим, Юдея, Самарія, а Львів, Київ, Сибір, Красноярський край, Єнисейськ, Полярія, Мордовія... і так дослівно аж до краю землі». Силу на цьому хресному шляху ув'язнення Христа ради давала йому свідомість, що цим шляхом йде його духовне стадо, його рідний український нарід, всі владики, священники, вірні, батьки і матері, малолітні діти, жертвенна молодь і безпомічні старці. Він чув у тих хвилинах, що він не самотній. Із цієї торжественної нагоди ми ще раз клонимо свої голови перед ним і перед всіма нашими мучениками і сповідниками, які стільки постраждали за свою Церкву і нарід. Вашу пам'ять збереже

повсякчасно Свята Церква, а для вас, дорогі ісповідники нашого часу, яким дав Бог благодать пережити лихоліття минулого, хай це буде зовом зуміти жити і будувати краще майбуття в нових умовах самостійної України, з такою ж одержимістю, з якою ви уміли терпіти в роки лихоліть.

III

Хоч з надзвичайно високою гідністю покійний Патріярх Йосиф ніс свій хрест мучеництва і ісповідництва, все ж він нам світить величчю як священик, науковець і великий державний і церковний муж. Хто знав його ближче, бачив, як він довго і усильно молився, як він постив, приносив жертви для свого стада, як він докладав зусиль, щоб наше духовенство було виховане на належному аскетичному і науковому рівні, як він дбав за красу нашої Літургії, за єдність Церкви і народу і завершення Греко-Католицької Церкви Синодальним і Патріяршим устроєм. До цього він готовився замолоду, і лиш ті, що були йому найближчими, спостерігали його духовність і молитовне життя, але тут він остається саме для нас, його нащадків владик, священиків, монахів і монахинь, прикладом як вправляти чесноти аж до геройського ступеня і тим осягнути не лишень спасіння своєї душі, але нев'янучий вінець святости життя. Таким мужем молитви і богоугодного та чеснотливого життя був покійний Блаженніший Йосиф Кардинал Сліпий, і таким повинна зберегти його історія навіки.

Молитва не є якоюсь статичною дією, вона повинна бути просякнутою глибоким динамізмом. А цей динамізм проявлявся в великого Покійника подиву гідною працьовитістю, яку він зосередив зокрема у науці. Покійний любив наш український нарід, знав до нюансів нашу історію, уболівав над його поневоленням і знав, що чимало наших невдач були зумовлені саме через брак освіти і знання. Він знаменито знав поучення свого попередника Слуги Божого Андрея, що наука і знання після Божої Благодаті — це найбільший дар Божий, і тому у своєму заповіті записав знаменні слова: «Пам'ятайте, що нарід, який не знає або загубив знання свого минулого з його духовними скарбами, вмирає і зникає з лиця землі. Рідна наука окрилює народ до лету на вершини зрілого серед народів світу народу!»

Осягнувши найвищі наукові ступені в Інсбруці і в Римі, повертається молодий о. Йосиф Сліпий до Львова у 1922 році і стає професором богослов'я у Духовній Семінарії. Стає головним редактором наукового тримісячника «Богослов'я», ректором Семінарії, а відтак і Богословської Академії, головою Наукового Богословського товариства, членом Наукового Товариства ім. Шевченка та інших академічних об'єднань. У своїх споминах він часто згадує, що найбільше любив перебувати в колі науковців. Брав участь у різних наукових конференціях у Римі, Велеграді, Мюнхені, Пінську,

Львові та інших містах Європи. Написав багато праць на теологічні, філософські, літературні та історичні теми, а також про мистецтво і церковне право. Український Католицький Університет, якого він був засновником, видав уже 14 томів його творів.

Це був саме молодий отець ректор Йосиф Сліпий, який був основним двигуном і основним інструментом у руках Слуги Божого Митрополита Андрея в ділі оснування Богословської Академії у Львові у нелегких умовах міжвоєнної польської займанщини. Коли наша Богословська Академія стала високим вогнищем науки і здобувала вже собі право уділяти академічні ступені, прийшла перша большевицька окупація, яка заборонила будь-яку діяльність академії. В важких умовах німецької окупації, незважаючи на часті контролі гестапо, знову починає діяти Богословська Академія, і вже тоді єпископ-коадьютор Йосиф видає ще одне число «Богословії». Надходить друга хвиля большевицької окупації, і покійний продовжує діяльність Академії аж до дня свого арешту, коли розігнано семінаристів і зараховано до рядів червоної армії.

Коли Папа Іван XXIII кликав його до Риму на Другий Ватиканський Собор, то, як це записав великий Покійник у своєму заповіті: «Вже в дорозі через Відень до Риму душевний біль не давав мені спокою, коли я думав про нашу Церкву і наш нарід. Всі її досягнення і тисячолітня праця поколінь лежали в руїні. Сприймав я це як Божу волю у глибокій вірі, що всі історичні надбання, в тому числі також терпіння недаремні: я вірив, що з руїн возстане наша Церква і наш Нарід! Всіма силами старався я шукати виходу з цього, майже безвихідного становища, щоб двигнути Церкву і нарід з руїни, щоб їх відродити. Треба було знову починати працю відродження в самому корені від самих основ. А основи я бачив у науці, молитві, праці і християнському праведному житті». Тому при неможливо важких умовах він основує Український Католицький Університет, Собор і Колегію Святої Софії, здобуває Патріярший дім у Римі, закупає монастир для ченців Студитського Уставу. У нелегких умовах розпорошеності української діаспори він видає понад 200 томів наукових праць про українську Церкву і нарід. Він рятує Український Вільний Університет у Мюнхені своєю княжою пожертвою. Він основує філії Українського Католицького Університету в Лондоні, Льєжі, Вашингтоні, Філядельфії. Він застерігає собі право зберігати певну кількість примірників для України, бо прийде час, коли Україна потребуватиме цих книжок. І сьогодні, шановні присутні, ми бачимо, якими неоціненними є ці видання.

Він не перестає повторяти молодим кандидатам до священства, що після святости нам потрібно високоосвічених священників. І знову у своєму заповіті він нам пише: «З уваги на те, що атеїзм є тепер офіційною доктриною в Україні і в усіх країнах комуністичного світу, рятуйте Український Католицький Університет, бо це кузня, в якій повинні школитися і виховуватися нові покоління священників і мирських апостолів, борців за вільну від насилля

правду і науку. Нехай Український Католицький Університет із своїми галузями в країнах вашого поселення буде для вас зразком і поштовхом до нових шукань і до науково-виховної праці! Пам'ятайте, що нарід, який не знає або загубив знання свого минулого з його духовними скарбами, вмирає і зникає з лиця землі».

Тому звертаюся до вас з особливим закликом, шановні представники української науки, тут, у Львові, і по всій Україні. Завданням не лишень Української Греко-Католицької Церкви, але й всього нашого народу є відновити нашу Богословську Академію тут, у Львові, і продовжити діяльність тут, на рідних землях, Українського Католицького Університету. Це перед вами стоїть як наказ хвилини, це є вимога, яку ставить перед нами Патріарх Йосиф, який повчає: «Пам'ятайте, що нарід, який не знає або загубив знання свого минулого з його духовними скарбами, вмирає і зникає з лиця землі».

IV

Ставши главою Церкви, а відтак опинившись на Заході, покійний Патріарх Йосиф став речником нашої Державности і національної ідентичности. Коли ті, що мали представляти український нарід і його державу, у Києві служили безбожній комуністичній системі і чужій потузі, то покійний Патріарх Йосиф серед несприятливих умовин, політичних кон'юнктур голосно і відважно говорив про недолю свого народу. Це він згадував про потоптання основних людських прав, переслідування, про непошанування свободи, сумління і релігій, про ліквідацію наших Церков, про гори трупів і ріки крови нашого народу. Не було це легко говорити і не було це вигідно слухати тодішнім можновладцям світу, але Патріарх Йосиф говорив, бо знав, що як не говоритиме — заговорить каміння.

І хоча тоді Україна не була підметом, але лише предметом історичних подій, його приймали не лишень як Главу Української Греко-Католицької Церкви, але як найвищого представника української нації. Вистачить тут згадати його візити в президента Франції Жоржа Помпиду, канцлера Західньої Німеччини Курта Георга Кіссінгера, президента Австрії Франца Йонаса і канцлера Бруно Крайського, президента США Джерольда Форда, його листування з Джиммі Картером і Рональдом Реганом, найвищими державними мужами Канади, Аргентини, Бразилії і Австралії, його близьку приязнь з сучасним прем'єром Італії Джуліо Андреотті, його відвідини різних президентів Італії, особисті зв'язки з видатним італійським державним мужем Альдо Моро, якого вбили червоні бригади, і різні зустрічі та ділові розмови з різними послами і представниками різних народів світу. Він був високошанованим і бажаним гостем на різних прийомах, і до його слів прислуховувалися уважно, а він говорив про свій нарід, бо знав, що він возстане.

При всій тій публічній діяльності був покійний Блаженніший Йосиф і великим мужем Церкви. Як ректор Духовної Семінарії і Богословської Академії, він дбав, щоб майбутні кандидати до священства виховувалися у душі східної духовності у повсякчасній єдності з Вселенською Церквою. Він одідичив від свого попередника палке бажання єдності нашої Церкви в Україні і на поселеннях, він дбав про обрядову однообразність. Після Другого Ватиканського Собору він очолив міжепархіяльну літургійну комісію і працював над перекладом наших богослужбових книг на живу українську мову.

Він дбав про єдність нашої Церкви в Україні і на поселеннях. І для нього, як і для нас, найкращим виразником цієї єдності був і остається Патріархат Києво-Галицький і всієї Руси-України. Цю свою візію він видвинув 11 жовтня 1963 року, коли перший раз в історії нашої Церкви ідея її Патріархату була поставлена прилюдно, ясно і на такому Всесвітньому форумі, як Вселенський Собор. Труднощі і перепони на шляху до визнання Українського Патріархату добре нам відомі. Однак тепер, з поверненням свободи нашій Церкві і народові, коли Українська Греко-Католицька Церква може знову втішатися публічним визнанням і широкою діяльністю, перед нами, владиками, духовенством і вірними, стоїть завдання остаточно завершити цей процес і увінчати після чотирьох десятиліть старань Українську Церкву Патріяршим вінцем. І тому, як вірні послідовники великих наших церковних мужів Йосифа Вельямина Рутського, Петра Могили, Андрея Шептицького і Патріярха Йосифа — завершім це діло Українського Патріярхату!

Впродовж всього свого життя уболював покійний Блаженніший Йосиф поділом, який існує на церковному тілі нашого народу. Це він стрічався у 1968 році з тодішнім Главою Української Автокефальної Православної Церкви у Бавнд Бруці Митрополитом Іваном Теодоровичем. Стараючись знайти вихід із того поділу, він пише знаменне послання про поєднання в Христі. Він втілює в собі ідею українського єкуменізму, закликає до примирення, прощення, мирного співжиття, взаємної поваги, злагоди і толерантності. У своєму заповіті він пише: «Душевно радію, коли бачу, що хоч церковно нез'єдинені в одній Церкві сини і дочки українського народу, з хрестами на своїх плечах з'єдинені в Христі і в його терпіннях наближаються до себе, щоб привітати себе поцілунком миру й обнятись у братній любові! Висловлюючи цю радість, благаю вас усіх, а моє благання нехай буде моїм Заповітом: "... друг друга обіймім! Промовмо — браття!" ідіть слідами Слуги Божого Андрея, який ціле своє життя посвятив великій ідеї з'єдинення християн, ставши благовісником єдності Христової Церкви! Ставайте всі в обороні прав Української Католицької Церкви, але бороніть права Української Православної Церкви, так само жорстко знищеної чужим насиллям! Бороніть також інші християнські і релігійні громади на Українській землі, всі бо вони позбавлені основної свободи сумління і віровизнання та всі терплять за

свою віру в Єдиного Бога! Найближчими нам по вірі і крові є наші православні брати, нас єднає традиція рідного християнства, спільні церковні і народні звичаї, спільна двотисячолітня культура! Нас єднає спільне змагання за самобутність рідної Церкви, за її повноту, якої видимим знаком буде єдиний Патріархат Української Церкви! Всі ми, католики і православні, боремося за возстання нашої Церкви і за її духовну силу в Україні і в країнах поселення наших вірних. І всі ми несемо важкий Господній хрест, ісповідуючи Христа! Отож заповітую вам усім: моліться, працюйте і боріться за збереження християнської душі кожної людини українського роду і весь український нарід і просить всемогучого Бога, щоб він допоміг нам завершити нашу тугу за єдністю і наші змагання за церковне з'єдинення у здвигненні Патріархату Української Церкви!»

* * *

З тими думками відкриваємо ювілейні святкування століття з дня народин Святої Пам'яті Блаженнішого Патріярха Йосифа Кардинала Сліпого, яке завершиться здійсненням його бажання — в днях 27-30 серпня 1992 року, коли перенесемо його тлінні останки з Риму до Львова. Цим ми виконаємо його волю, висловлену в його заповіді: «Поховайте мене в нашому Патріяршому Соборі Святої Софії, а як воплотиться наше видіння і возстане на волі наша Свята Церква і наш український нарід, занесіть мою домовину, в якій спочину, на рідну Українську Землю і покладіть її у храмі Святого Юра у Львові, біля гробниці Слуги Божого Андрія». Так як виконаємо ми його волю в перенесенні тіла, здійснім і всі задуми цього великого сина України. В оновленій Україні оновімся духово в одній Українській Церкві, бо знову ж, як писав великий наш Покійник і це ми повинні пам'ятати та здійснити: «Якщо такою буде воля і бажання українського божого люду, складіть мою домовину в підземеллях оновленого Собору Святої Софії. В підземеллях Київської тюрми мене довгими роками мучили, коли я був живим, в підземельній гробниці оновленого Собору Святої Софії Київської спокійно спочив би я, бувши плоттю вмерлим». Нехай це станеться!

о. митрат Іван ХОМА

СИМВОЛ ЖИВУЧОСТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ Й УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

‘Невмируца пам'ять і слава належиться тим, що ціле своє життя віддали для туземного і вічного добра свого народу, що в посвяті і жертві духовних і тілесних сил горіли і трудилися для нього». Тими словами починав свою промову в 1937 році Блаженніший Йосиф на

відзначенні з приводу 300-річчя від смерті митрополита Йосифа Велямина Рутського. «З подивом глядять кожний на пориви їхнього духа, — продовжував Блаженніший, — на їх лет і відвагу, і клонить голову перед їх безмежною любов'ю». Ті пропам'ятні слова, сказані більш як 50 років тому, перед численною і вибраною аудиторією у Львові під проводом великого митрополита Андрея, примінюємо нині до тодішнього промовця Блаженнішого Патріярха Йосифа у 100-ліття від його народження.

В історії Христової Церкви в Україні — це світла і героїчна постать, яка завершила перше 1000-ліття нашого християнства великим вкладом у розбудову нашої Церкви. Це безстрашний пастир, організатор релігійно-церковного життя, вчитель, духовний батько і оборонець рідної Церкви і народу, зокрема в часі переслідування, своїми довголітніми терпіннями і каторгою в советських тюрмах і лагερях. Одним словом — в історії нашої Церкви це поява небуденна. Велич її стає ще більшою, коли глянути на неї в історичній перспективі.

В цьому, ХХ-му сторіччі, Боже Провидіння післало Українській Католицькій Церкві двох визначних і світлих церковних мужів, що мусіли йти тернистим шляхом і в геройський спосіб виявили свою вірність Христовій Церкві та українському народові. Це найперше Слуга Божий митрополит Андрей і його наслідник на престолі галицьких митрополитів — Блаженніший патріярх Йосиф.

Вперше стрінулися ці дві великі постаті в Заздрості або Струсові 1902 року (?) під час візитації митрополита Андрея, а потім в 1911 р. у Львові при вступнім іспиті до Духовної Семінарії, й обидва рази митрополит Андрей поставив молодому юнакові те саме питання: «Що це є спільнота святих?». Нема записаної відповіді юнака, але, напевно, була добра, бо митрополит не тільки прийняв того надійного юнака до Духовної Семінарії, але незабаром (1912 р.) вислав його на вищі філософічно-богословські студії до Інсбруку в Австрії і до Риму.

Принагідну відповідь на вищезгадане питання дав нам сам Блаженніший Йосиф у своїх проповідях з 1969 і 1970 років, кажучи, що «в Церкві Христовій — це питання належить до таїнств, це сильна і тісна сполука між ангелами і святими, що в небі славлять Бога і радуються, з тими, що є в чистилищі і між нами на землі, які ведемо щоденні змагання за славу Богу, за добро ближнього, за краще і вічне життя. . . Є це сильна і таємнича сполука фізична і духовна, що сполучає нас з усіма умерлими. . . (Та сполука ніколи не може бути розірвана. Вона є не тільки природною в тому розумінні, що вони тілом і кров'ю та природним духом сполучені з нами, але вона є надприродною ласкою, надприродною сполукою, якої не дасться розв'язати, розбити жодними людськими силами, бо вона оперта на надприродній основі. . .). Вони, — навчав Блаженніший, — не відійшли у небуття, не порвали всіх зв'язків з нами, не відійшли вони безслідно, бо лишили тут між нами свій труд і дорібок, вони відійшли до Господа (переставилися) від нас і

сповняють свою дальшу місію. Вони стають перед Господнім престолом і продовжують свою ще успішнішу молитву за нас... Це єдина радісна думка і вираз підйому, яким прощаємося з Покійними».

«Вибрало його і вело Боже Провидіння дивними дорогами та належно приготувало до великого післанництва» і тоді, в 1912 році, коли митрополит Андрей вислав його на вищі філософічно-богословські студії до Інсбруку, і тоді, 30 вересня 1917 року, коли той же митрополит, як «царський в'язень», зараз по звільненні з царської тюрми, клав на його голову святительські руки, уділяючи йому ієрейських свячень в старинній угнівській церкві.

В 1920 році вони стрінулися в Римі, коли митрополит Андрей вибирався в довгу подорож по Європі і Америці, а Блаженніший Йосиф завершував свої студії, посвячуючи всю свою увагу головній і найтяжчій темі східної богословії — таїнству Пресвятої Тройці, і свої студії завершив працею про походження Святого Духа — про начало дихання у Пресвятій Тройці. Тією працею він «дійшов до вершин, які в майбутньому не легко буде переступити, а його аргументація є чудесною... і я не вагаюсь назвати його одним з найсильніших сучасних богословських умів... його вклад в богословський розвиток УКЦ був з певністю рішачий і незаступимий...» (Осс. Р. 14.6.87). До того вершка дійшов Блаженніший Йосиф в 1922 році, маючи 30 років, і опісля повернувся до рідного Львова.

По дорозі вступив на Конгрес до Велеграду і про свої думки з Конгресу написав у «Ниві». «Велеград, — писав він, — столиця колишньої моравської держави... Нині він малий, тихий і замислений, бо його печуть давні — тяжкі думи... З'єдинення у вірі й оновлення релігійного життя Слов'ян — ось це думи, які вложили в його душу (Велеграду) святі апостоли Слов'ян... Ми, українці-католики, становимо на Сході найчисленнішу вітку католицької Церкви і хоч-не-хоч спочиває на нас відповідальність за майбутній напрям і розвиток християнського католицького Сходу.

Може ми найліпше й найбільше можемо зрозуміти нез'єдинений християнський світ, передусім нез'єдинену Православну Україну і взагалі східну Слов'янщину. Ми зберегли східний обряд, східні традиції, ми зв'язані з усім християнським Сходом тисячами ниток культурної, релігійної, ідеологічної і звичаєвої традиції. Отже нашим обов'язком було звернути якнайбільшу увагу на відродження у нас католицької науки, на створення української богословської науки з особливим угляданням богословських питань, зв'язаних зі Сходом, щоб «науковими працями знайомити Захід зі Східною Церквою та її теологією і таким чином в сім'ї народів Вселенської Церкви забрати в науці голос та дати свідоцтво своєї культурної виробленості». При різних нагодах Блаженніший Йосиф згадував, що від митрополита Андрея зазнав він «стільки добра і прихильности та від його брата о. Климентія» (Твори, т. XIII, 151).

У вищенаведених рефлексіях з Велеграду і здобутих за кордоном богословських студіях є зміст його майбутньої програми праці, зо-

крема виховної праці, яка тривала 20 років, коли митрополит Андрей поручив йому Богословську Академію і виховання нових, молодих священиків. І до них він звертався, кажучи: «Може і нині, коли глядите на ці безкраї, астрономічні простори, на сколихане море достиглої пшениці, будиться охота до посвяти і праці, але покищо ще не той час, щоб могли ви починати. Бо щоби там прийти, треба здобути велике знання, набрати духовної сили і перейнятися наскрізь Христовими засадами віри. Треба здобути високе богословське формування і потрібну святість душі. Щойно з таким підготуванням і з такою силою духа можна ставати за плугом» (Твори XII, 23).

Восени 1939 року митрополит Андрей серед повені комунізму, приготувавшись на мученицьку смерть за свою Церкву, вибрав свого наслідника, і цей вибір потвердив папа Пій XII, а священикові, що їздив з письмом митрополита в тій справі до Риму, сказав: «Ліпшого кандидата над о. ректора Сліпого — не було». В Празник Непорочного Зачаття, 22.XII.39, митрополит Андрей разом з єпископами Будкою і Чернецьким уділили архиєрейських свячень Блаженнішому Йосифові. І Блаженніший Йосиф старався оправдати це велике довір'я митрополита Андрея і про це згадує у своїх записках з 1975 року: «В покликанні до духовного стану я бачу виразно Божий голос і Божу руку впродовж усього життя... Зокрема Голос Божий наказував мені стати наслідником святого і геніяльного Сл. Б. митрополита Андрея в найтяжчих умовах руїни нашої Церкви, передусім в тюрмах і таборах на Сибірі, Полярії, Мордовії і Далекому Сході. Очевидно, не місце тут переповідати всі події і катування, але за одно дякую Богові, що я старався і в найтяжчих умовах не сплямити доброго католицького імені нашої Церкви і свою скромну особу...»

Коли 22 червня 1941 р. вибухла німецько-радянська війна, то НКВД мало не вбило Блаженнішого Йосифа. Енкаведисти витягнули його, разом з іншими, зі св. Юра, роздерли рясу і поставили під мур, і так тримали 2-3 години зі скорострілами за плечима. Вкінці прийшов якийсь старшина і відпустив їх... Боже Провидіння тоді врятувало йому життя. А довголітній тернистий шлях Блаженнішого Йосифа почався 11 квітня 1945 р.

11 квітня 1945 р. ув'язнено всіх наших владик на чолі з митрополитом Йосифом. А світ, навіть католицький світ, святкуючи закінчення Другої світової війни і перемогу над нацизмом, забув про «Перших Закоханих». Єдиний Апостольський Престіл, Енцикліками папи Пія XII, з 1945 і 1953 років та промовою з 1952 року став в обороні УКЦ і виразно нап'ятував московського патріярха Олексія як співвинного у ліквідації нашої Церкви.

Коли наш сучасний світ знав і писав потім про мученицький шлях кардиналів: Степінаца — хорвата, Міндсентія — мадяра, Вишинського — поляка і Берана — чеха, аж до найменших подрибиць, то про нашого ісповідника-мученика Йосифа і його співбратів — знав дуже мало і, на жаль, мовчав. На це навіть при-

людно жалівся «Архипастир скитальців» 14 червня 1953 р. перед тисячами вірних різних національностей в чудотворній марійській місцевості Альтетінг у Баварії та у своїй доповіді осудив ту гробово-могильну мовчанку — «тотшвайген» — західнього світу про мартирологію Української Церкви.

Факт мучеництва УКЦ, поставлення її поза законом та насильне її винищування, не викликали у вільному світі такого відгомону, як того можна було сподіватись. Ми боляче відчували ту мовчанку про «Перших Закованих», ми не раз думали собі, що спільний протест вільного світу міг би, в деякій мірі, полегшити долю Блаженнішого Йосифа і долю цілої УКЦ. На жаль, вільний світ залишив Блаженнішого Йосифа у його Гетсиманії страдань — самотнього й опущеного.

«Самотнього й опущеного» тільки вільним світом, бо з ним було його стадо. Очі всіх наших переслідуваних, гнаних і голодних братів та сестер були звернені в його сторону. В своїх думках і молитвах вони були разом з ним. В його світлому прикладі вони черпали свою велику моральну силу, бачачи, що «Добрий Пастир душу свою кладе за віви свої». Приклад митрополита-каторжника впливав в їхні душі надприродну силу, що допомагала їм нести спільно важкий хрест аж до переможного кінця. Караючись 18 років по советських тюрмах і лагерьях, митрополит-каторжник давав свідоцтво справжнього християнства, зразок безстрашного пастиря, своїм злидненим життям в'язня вказував і на те, що поза матерією та її брутальною силою, якою користується безбожницька система і її звироднілі ватажки, існує також незнищимий і невмирущий дух.

Боже Провидіння так зарядило, що первоієрарх найстаршої і колись відомої всьому світові київської митрополії, замість свого митрополичого осідку у Львові, карався від 1945 р. до 1963 р. по советських тюрмах і лагерьях, по сибірських тайгах і тундрах, де між мільйонами каторжників треба було чоловіка Божого і апостола, що своїм зразком християнського життя і геройською поставою супроти безбожної влади та своїми кайданами проповідував Христову Євангелію краще і голосніше, ніж зі свобідного амвону собору св. Юра, і вивів свою Церкву на недосяжні висоти героїства, мучеництва і святости.

З нагоди 70-ліття від дня народження, після 17-літньої неволі, тобто в лютому 1962 року, Блаженніший писав: «Про свою долю не буду Вам оповідати, бо вона така сама як багатьох з Вас... Нас ламали, та не зламали, бо з нами був Дух Святий. Ми заковані, але не скорені... Сибір почув стогін і нарікання, але і піднесену молитву до Бога... Це, що зі мною сталося, справді вийшло на користь Євангелія».

Чотири судові процеси і засуди

Покищо не маємо документів з процесів і засудів Блаженнішого Йосифа та його відповідей суддям, що переводили процеси завж-

ди при замкнених дверях. Але маємо два інші важливі документи, тобто відписи так званих двох «Жалоб». Це довгі оскарження, які Блаженніший написав у київській тюрмі, в ізоляторі, на свій день народження 17.2.1961 р., виснажений докраю 16-літньою каторгою. Одне оскарження звернене до першого секретаря комуністичної партії в Україні, а друге — до українського советського уряду. Можна припускати, що відповіді суддям на чотирьох процесах були подібні до змісту «Жалоб».

«Ви, Радянський Український Уряд, — писав Блаженніший, — маєте претенсії до Папи, що Він ваш ворог. Добре, то зробіть так, щоби Він був вашим другом. . . Перестаньте переслідувати греко-католицьку Церкву і нищити загалом релігію, а тоді відносини безумовно зміняться на краще. . . Прохаю зрозуміти, що католицька вселенська Церква існує вже на українських землях від I століття, а Ви 44 роки, — несповна півстоліття. Вона перша боронила бідняків і всіх покривджених не фізичною, але моральною зброєю. . . Мені пропонували не раз і не два, в Москві і навіть тут, в Міністерстві в Києві, і то за великі винагороди, виступити проти Папи. . . Але я уважав і тепер не змінив своєї думки, що це попросту одчайдушність. . . Ми, греко-католики, є такими громадянами Радянської України, як і Ви. . . але Папа нам не ворог. Я навіть в душі не думаю виходити з Радянської України, але хочу тільки добитись права для української греко-католицької Церкви, яке вона вже мала (див. 'Известия', грудень 1945) і яке їй належиться на основі Конституції, а нині воно потоптане. . . Я тепер добре розумію, чому в Москві провід міністерства так бажав мати мою 'Історію вселенської Церкви на Україні і загалом в Радянськiм Союзі'».

«Церква бачила вже не один початок і не один кінець держав і народів, установ і форм правління, і всіх їх пережила, і не одну ще перемену в суспільно-державнім і народнім житті переживе. Ніяка моральна, духовна сила всіх віків і всіх народів не може навіть у приближенню міряться з цим найсильнішим об'явом людської історії і культури» (Твори III-IV, стор. 178).

«Ви знаєте добре, що мене арештували ніччю, ніччю привезли до Києва, ніхто не знав, де я дівся. Вірні хотіли зложити мільйон рублів заставу, щоби мене випустили на свободну стопу. Мене судили тайно ніччю при замкнених дверях, ось тут недалеко Вашого теперішнього кабінету, без адвоката і оборонця. . . Мені небагато лишається до життя, але прийміть до відома, що я безборонний каторжник-в'язень і терплю знущання і то невинно майже 20 літ. Хіба це не досить! . . Ще не так то дуже давно мені говорили видні комуністи. . . тут таки в міністерстві: «Если бы вы не митрополит, вы бы здесь не сидели». Значиться, я сиджу за справу Церкви, за яку ви хочете мене наново обвинувачувати.

Перестаньте переслідувати українську греко-католицьку Церкву, лишіть вірним свободу бути греко-католиком або нез'єдиним-православним, якщо їм так подобається. А тоді, полишивши

таку повну свободу, побачите вислід, чи нарід хоче греко-католицької Церкви, чи ні, і справа скінчена.

Деякі з Вас чекають, аж ми всі греко-католики повмираємо. Але це даремні сподівання. Українська греко-католицька Церква за кордоном скріпилася і зросла... Отже наразі нема вигляду на її загибель! А тут будемо вмирати ми, будете вмирати і Ви, а греко-католицька Церква перетриває в катакомбах безбожницьке лихоліття...

Зокрема щодо Вас, Гр. Міністер, то Ви безбожник і яка Вам рація приборювати католицизм, а боронити православія, Ви ж в ніщо не вірите і Вам навіть якось не випадає виступати в ролі апологета і оборонця Московської патріархії і московського православія... Нема нині розумного комуніста не тільки на Україні, але і в Радянськiм Союзі, що хотів би повторити акти з 1945 і 1946 року. Вони задорого коштували Радянський Союз, а зокрема Радянську Україну. Скільки трупів і скільки це нашкодило державі і тут, і за кордоном. Не дивно, що багато провідних комуністів признає відкрито, і то не тільки в Москві, але і в Києві: ми поповнили похибку — нас обманули. Очевидно, для добра держави треба це направити, а направити похибку приносить кожному тільки честь і славу! І направити її легко! Радянська Україна признає ще католицьку Церкву, отже признає і українську католицьку Церкву.

Ви можете не відчувати жодного тягару, а мене все те болить і кожне шорстке слово. Я вже представив, що ми не в Академії Наук на рівних правах, і що ми неспівмірні величини під кожним оглядом. Ви Міністер, а я каторжник без жодних прав. Я науковець, а не політик, я митрополит, а Ви не науковець, а політичний керівник з фізичною силою в руках. З позиції сили, як кажуть, не вмю говорити. А крім того, я приходжу з тюрми і вертаюсь в тюрму, виїхав з тюрми і заїхав до тюрми. І так вже, Слава Богу, 17 літ і завжди під автоматами... Я їхав до лікаря недужий, не спавши ніч, на лікування, а Ви перейняли мене на своє «ісправлення». Кілька годин зариваючої, прикрої, не так дискусії, як оборони від смерті, це навіть для кожного здорового науковця виснажуюча праця, не то для мене хирляка, чи по-лагерному — доходяги.

Я переконався, що і Ви, і Московське, і Київське КГБ не здаєте собі справи, що то таке тюрма і лагер, бо в них Ви не сиділи, а якщо хто і попав, то не вертав вже на своє давнє місце. Мені не раз говорили ув'язнені слідчі, прокурори і військові офіцери: 'Ми не припускали, що тюрма і лагер такі страшні!' Їм не одному розчерепили голову... Ви маєте моїх десятки томів слідства... мені товкли вже ці аргументи буквально роками на слідствах і інших розмовах, що єдино правильною є православна нез'єдинена Церква на Україні. Але то в найкращому випадкові наївність перевертати історію догори ногами».

Вкінці, у відповідь на всі ці спокуси відступництва, Блаженніший Йосиф уважав за потрібне ще й написати своє визнання віри

й зложив це визнання до довірених рук, на випадок, що з фізичним знищенням його особи большевицька влада схотіла б ширити перед світом брехню про його заломання в католицькій вірі. З початком жовтня 1961 року о. Василь Величковський (від 1963 р. єпископ) давав о. Василеві Сапелякові у Львові записаний зошит (приблизно 40 сторінок), кажучи: «Це є ІСПОВІДЬ ВІРИ митрополита Йосифа Сліпого».

В тих тяжких обставинах, які тяжко нам зрозуміти, він перейшов незламно тортури і страждання із такою великою силою духу та з таким величезним капіталом духовости, що цим збагатив усіх нас. На століття залишаться не тільки в скарбниці духовости українського народу заслуги непохитної вірності та служіння Богові і народові серед найтяжчих умов, спокус, терпінь, тортур і жахів, але також Вселенська «Церква береже, мов свій скарб, ці заслуги, — казав папа Павло VI (25.2.65 р.), — і що вже вписала в свою найкращу історію: терпіння, ісповідництво, героїчність, вірність, яку світлий Владика виказав за Христову віру». Для нас Він залишиться як символ живучости української Церкви й українського народу, як виховний дороговказ для української молоді в її трудах та змаганнях за Христову Правду і волю Батьківщини. Як свідок непереможности й божественности Христової Церкви.

Про послання Блаженнішого з каторги є мова в книжці «Шляхами каторги», а також про поміч співкаторжникам.

Хоч сам жив майже двадцять років під тягарем тюремних і лагерних знущань, Блаженніший Йосиф своїми терпіннями і своєю геройською поставою ободрював своїх вірних, і тих, що з ним співстраждали на Сибірі, і тих, що жили в катакомбах в Україні. Про це свідчить один з найвидатніших самвидавних документів сімдесятих років, що був поширюваний в Україні, а три роки тому виданий друком на Заході п. н. «Грані культури» Степана Говерлі. «Вже три десятиліття Українська Католицька Церква живе в підпіллі... — сказано в цьому документі. — Виняткова стійкість, жертвна посвята пастирів Української Католицької Церкви, які разом з віруючими понад третину століття по-мученицьки, немов перші християни, несуть і зберігають національну віру... великий авторитет українського духовенства, його органічна єдність з народом, готовість віддати себе в ім'я збереження національної Духовости, праобразом і символом якої став Його Святість Патріарх Києво-Галицького Патріярхату Йосиф Сліпий та Клір Української Католицької Церкви... Тому Москва... прагне придушити, знищити Церкву, фальсифікує її діяльність, не припиняє гонінь, погромів... Та Церква живе і на порозі нового високого відродження, а рішучий її крок, навіть жертви, в сприятливі історичні моменти, в періоди народного збудження приносять не згасання, а життя, ріст, піднесення і мають виняткову вартість, бо наближають нас до Великої Мети».

«Українська Католицька Церква протягом століть була бастіоном його самобутности, захисником національних інтересів та

апостолом нашої суверенності на світових перехрестях політичних інтересів, особливо в новітні часи, в епоху діяльності Митрополита Шептицького та Кардинала Сліпого...» (Говерля Степан, *Грані культури*. Лондон, 1984, стор 92-95).

«Терпіння і непохитна в них постава, — писав один визначний мирянин, — зломали ворога, і він був змушений звільнити Вас. Це найбільш промовисте і говорить про все. Вашою поставою гордий весь український народ і радіє Вашим звільненням».

(Закінчення буде)

Одна з перших фотографій Владики Йосифа після звільнення із заслання — в часі історичної аудієнції у св. Отця Папи Івана XXIII

Дмитро СТЕПОВИК

ПАТРІАРХ ЙОСИФ СЛІПИЙ І УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО

17 лютого 1992 року виповнилося 100 років з дня народження славного сина українського народу, одного з найбільших його пастирів на духовній ниві Йосифа Івановича Сліпого (1892-1984). 40 років Йосиф Сліпий очолював Українську Греко-Католицьку

Церкву в період найбільших гонінь і переслідувань з 1944 до 1984 року. З цих сорока років вісімнадцять (1945-1963) він провів на каторзі в Сибіру, на Далекому Сході, на крижаній Півночі і в сумовідомих мордовських таборах сталінського архіпелагу ГУЛАГ. Але й там влади́ка був з народом, зі своєю Церквою, таємно звертаючись до віруючих з посланнями і навіть відправляючи в тюремних камерах Божественну Літургію.

Йосиф Сліпий — подвижник за віру XX століття. Він народився в селі Заздрість на Тернопільщині, змалку виявивши любов до науки і поклик до християнської місії. Львівська духовна семінарія, Католицький університет в Інсбруку; далі — навчання у знаменитих папських університетах в Римі — Грегоріанумі, Анджелікумі та Східньому інституті. У 30-річному віці він уже доктор богословських наук, у 36 — професор і ректор Богословської Академії у Львові, у 47 — архієпископ. Коли 1 листопада 1944 року помер довголітній керівник УГКЦ митрополит Андрій Шептицький, його заступає Йосиф Сліпий, уже тоді в сані митрополита. Проте в Москві у кремлівських кабінетах виношують рішення заборони й знищення УГКЦ шляхом її насильницького «возз'єднання» з Російською Православною Церквою. Перед цим ганебним актом сталінські поплічники на Україні заарештували навесні 1945 року ієрархію УГКЦ на чолі з митрополитом Сліпим. Усі єпископи загинули, як і сотні священників та монахів. Самого Сліпого судили чотири рази, домагаючись зречення своєї віри. Тільки втручання папи Івана XXIII і президента США Джона Кеннеді врятувало митрополита від загибелі. Одержавши волю на 71-му році життя, він хотів був працювати як науковець в Академії наук України, однак йому цього не дозволили. Владика їде до Риму — саме в період роботи Другого Ватиканського собору. До глибокої старости продовжував він подвижницьку працю по розбудові Української Церкви, для прийдешнього визволення України з-під колоніального ярма большевизму. 1965 року священна курія Ватикану піднесла Сліпого до гідності кардинала (він став першим кардиналом-українцем у XX столітті), а 1975 року ієрархія і віруючі УГКЦ визначили його на урочистому Богослужінні в соборі святого Петра в Римі Патріархом українців-католиків східного обряду. Йосиф Сліпий був прихильником братерського єднання і співпраці на ниві Божій православних і католицьких українців. «Найближчими нам по вірі і крові є наші православні брати, — говорить він. — Нас єднає традиція рідного християнства, спільні церковні і народні звичаї, спільна двотисячолітня культура!»

Особливо яскрава сторінка життя Йосифа Сліпого — його сприяння розвиткові українського храмового і світського мистецтва. Він глибоко знав іконопис, традиції української церковної архітектури, книжкове мистецтво. Його праці на духовно-наукові та культурні теми склали 12 великих томів. Початки наукової праці припадають на молоді роки: першу наукову розвідку він написав і видрукував у 24-річному віці. Багато років Йосиф Сліпий був

дійсним членом Наукового Товариства імені Шевченка у Львові і членом Кураторію Національного музею у Львові. Подиву гідні його старання на ниві української культури в діаспорі — і то вже після звільнення з ув'язнення. У 60-х роках кардинал заснує в Римі новий духовно-культурний центр поблизу вулиці Боцчея, який включає новий катедральний собор святої Софії, Український Католицький Університет імені св. Климента, будинки для Великої духовної семінарії св. Софії (для навчання українських дітей і підлітків). Для проектування і мистецького оздоблення центру кардинал Сліпий покликав знаних майстрів — італійського архітектора Лючіо ді Стефано (спроектував собор і університет), італійського скульптора Уго Мацці (спорудив на майдані перед собором і університетом водограй «Три янголи», пам'ятники Шевченкові, Котляревському і Шашкевичу, композицію «Янголи з книгою», статуї двох сфінксів), українського мистця Святослава Гординського (спроектував іконостас і мозаїчні розписи інтер'єру собору), українського іконописця Ювеналія Мокрицького (написав усі ікони для іконостасу).

Розбудова Церкви вимагає не лише духовного покровительства і матеріального спонсорства, а й знання національних традицій храмовлаштування, відповідного естетичного чуття й смаку. Цими рисами Йосиф Сліпий наділений щедро! Патріарх чудово знав, що українське церковне мистецтво перейшло, за тисячу років кілька стильових періодів — від візантинізму до ренесансу, барокко, рококо, романтизму, класицизму і теперішнього «букету» модерних стильо-напрямів. Проте, як і його вчитель Андрій Шептицький, він надавав перевагу візантинізму в його давньокиївському варіанті, бо, на його думку, саме в архітектурі й мистецтві Київської Русі-України закладені основи духовності й естетичної витонченості українського мистецтва.

Він особисто керував побудовою св. Софії в Римі, уважно і зі знанням справи рецензував проект Лючіо ді Стефано в усіх деталях, заініціював думку про мозаїчний розпис храму, прискіплюючи переглядаючи картони Гординського. Він хотів, щоб новий український храм у Римі усім був схожий на Софійський собор у Києві. Проте це не повинна була бути копія київської святині. Йосиф Сліпий з розумінням поставився до того, щоб у візантиністичний стиль були внесені риси ренесансного мистецтва, які так виразно виступають і в мозаїках Гординського, і в іконах Мокрицького.

На церемонію врочистого освячення собору св. Софії в Римі молодша українська мисткиня-іконописець з Філядельфії (США) Христина Дохват намалювала свій варіант стародавньої Вишгородської ікони Богородиці. Це був подарунок для високопреосвященного владики Йосифа. Панна Дохват надала візантійській (за своїм походженням) іконі неповторної інтерпретації в дусі українського ренесансу XVI століття. Ікона бездоганно виконана з погляду іконографії, техніки малювання й золочення, ювелірної деталізації. Від прихильника візантинізму Йосифа Сліпого можна було чека-

ти невдоволення чи принаймні зауваження щодо поєднання двох далеких між собою стилів ікономалярства. Але сталося навпаки. Владика і тут виявив свій чудовий мистецький смак і знання наших традицій: з батьківською любов'ю він подякував панну Дохват у двох листах з 1969 року, поінформувавши мисткиню, що її прекрасний твір «подивлялися» п'ять тисяч паломників, що були присутні на відкритті й освяченні собору св. Софії в Римі, в тому числі тодішній папа Римський Павло VI.

Розуміння стильової неповторності українського мистецтва взагалі, і церковного — зокрема, пронизує теологічні, філософські праці Йосифа Сліпого, рівно ж і його проповіді та публічні промови. Від 1926 року до дня арешту 11 квітня 1945 року Йосиф Сліпий був, як уже згадувалося, членом Кураторію Національного музею у Львові. Багато років Кураторій музею очолював митрополит Андрій Шептицький. Ці два владики, мов за Божим велінням, спонукали директора музею професора Іларіона Свенціцького зібрати найстаріші і найцінніші ікони з церков Галичини, Волині, Холмщини, Підляшшя, Перемищини. Своєю духовною інтуїцією вони мовби передчували настання нового великого іконоборства проти ікон України — спочатку з боку польських шовіністів, а згодом з боку російських большевиків. Коли з 30-х років почалася нечувана руїна українських храмів, найцінніші ікони вже були під замком у Національному музеї. І коли ми сьогодні пишемо й говоримо про найціннішу збірку стародавніх українських ікон, то ніколи не забуваймо, що її вибирали, доглянули й зберегли у тяжкі лихоліття насамперед три особи: Шептицький, Сліпий і Свенціцький, — при допомозі, звичайно, інших працівників музею.

Видатними знавцями української ікони були чільні предстоятелі й Української Автокефальної Православної Церкви — Василь Липківський, Нестір Шараївський, Микола Борецький, Іван Огієнко, Олександр Яреценко. Вони також збирали давні ікони з храмів Наддніпрянської та Східної України, передчуваючи настання большевицького терору. Проте окупанти знищили результати їхньої праці доценту після розгрому УАПЦ 1930 року. . .

У 70-80-х роках заходами кардинала і патріярха Сліпого засновані філії Українського Католицького Університету у Вашингтоні, Чикаго, Філадельфії і Лондоні, причому владика надав велику матеріальну допомогу для набуття гарних будинків для цих філій. Він же допоміг Українському Вільному Університетові у Мюнхені придбати нове приміщення в затишній парковій зоні столиці Баварії. Як благодійник української науки, культури, мистецтва, кардинал і патріярх Йосиф Сліпий може бути поставлений поряд з такими найвідомішими меценатами української історії, як князь Ярослав Мудрий, митрополити Йосиф Вельямин Рутський і Петро Могила, гетьмани Іван Мазепа і Кирило Розумовський, колекцію-

нери мистецьких та історичних цінностей Дмитро Яворницький, Василь Тарновський, Богдан і Варвара Ханенки, Микола Терещенко, митрополит Андрій Шептицький.

Йосиф Сліпий — це постать ХХ віку всеукраїнського маштабу.

(Київський журнал «Образотворче мистецтво», 1992, ч. 2).

Володимир ЛУЦІВ

В УКРАЇНІ УРОЧИСТО ВІДЗНАЧЕНО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ БЛАЖЕНІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

В Західній Україні, а саме: у Львові, Тернополі, Івано-Франківську та в інших містах і селах, релігійними відправами, різними імпрезами, святочними академіями відзначено цей Ювілей.

Як і годиться, заплановано було також відбути урочистості в селі Заздрість, що знаходиться біля 30 кілометрів від Тернополя і є місцем, де народився Патріярх Йосиф, у дні 17.2.1892 року. У неділю 16 лютого 1992 року до села з'їхалися тисячі вірних УГКЦ на чолі з Преосвященним Владикою Михаїлом Сабригою. Разом з вірними прибуло понад 30 священників на чолі з о. митратом Василем Семенюком та велике число монахів.

Зі Львова прибув на цю урочистість висланий Блаженнішим Патріярхом Мирославом Іваном Кардиналом Любачівським Генеральний Вікарій Львівської Архиепархії о. д-р Іван Дацько та візитаційно-мистецький координатор Блаженнішого Мирослава Івана Володимир Луців. При допомозі Обласної Ради Тернополя було наперед узгоджено, що в церкві села Заздрість, яку, до речі, будував дід Патріярха Йосифа, буде спільно відправлений Молебень із священником (чи священниками) УАПЦ. (Для ясності треба зазначити, що у це село навезено багато людей з різних місцевостей України. Вони тепер становлять значну частину жителів села та є під впливом Преосвященного Архиепископа Іоана Боднарчука). Одначе церкву не відкрили, так що Молебень відправлено перед замкненою церквою з огірченням і шкодою для всіх. Отець д-р Іван Дацько, який був секретарем Блаженнішого Патріярха Йосифа, виголосив полум'яне слово до зібраних тисяч людей, а спеціально звернувся до жителів села Заздрість. Його слово викликало у багатьох людей сльози на очах. Після Молебня посвячено хату, де народився і жив Патріярх, а де тепер відчинено музей, яким піклується Етнографічний музей м. Тернополя. Згодом на цвинтарі, що є біля церкви, відправлено Панахиду на гробах родини Блаженнішого Патріярха Йосифа. Родина, близькі знайомі родини Патріярха Йосифа та вірні УГКЦ влаштували для прибулих гостей перекуску в одній із хат. Це відзначення у селі Заздрість відбулося дуже гідно, спокійно і зворушливо.

У понеділок 17 лютого в Тернополі відбулася наукова конференція, присвячена життю і діяльності Патріярха Йосифа. Конференцію організував проф. В. Громяк. Отець митрат Василь Семенюк виступив, між іншим, на цій конференції із спеціальним словом про Патріярха Йосифа, яке приготував Його Блаженство Мирослав Іван Кардинал Любачівський. Того самого дня спеціальною імпрезою та відправами відзначено цей Ювілей в Івано-Франківську. Треба додати, що в неділю рано 16 лютого у катедрі м. Тернополя відправлено Архиерейську Службу Божу у наміренні Патріярха Йосифа, а проповідь виголосив о. д-р Іван Дацько.

Напередодні святкувань у Львові 13.2.1992 року відбулася пресова конференція, яка мала за ціль поінформувати представників преси, радіо і телебачення про життя та діяльність його Блаженства Патріярха Йосифа, а через них широкі кола громадян, для яких постать Патріярха Йосифа ще не є повністю znana або спотворена пропагандою, яка велася десятиліттями проти УГКЦ та її духовних провідників. Під час пресової конференції, яка відбулася у приміщеннях Львівського музею історії релігії, поінформовано також, що 17 лютого о 10 год. ранку в Соборі св. Юра Блаженніший Патріярх Мирослав Іван разом із Преосвященними Владиками Архиепископом Володимиром Стернюком, Владиками Філімоном Курчабою, Софронієм Дмитерком, Михайлом Сабригою, Павлом Василюком та Юліаном Вороновським й цілим рядом священників відслужать Архиєрейську Службу Божу. Далі поінформовано про те, що по обіді 17.2.1992 р. буде відкрито у приміщеннях Музею історії релігії виставку під заголовком «Життя і діяльність Патріярха Йосифа», а 18.2.1992 р. в Оперному театрі ім. Івана Франка у Львові відбудеться Святочна Академія. На пресовій конференції виступали: о. д-р Іван Дацько, директор музею п. Володимир Гаюк, архивар Центрального Державного Історичного Архіву України у м. Львові пані О. Гайова, пан Михайло Вітер, співв'язень Патріярха Йосифа, який ділив зеківську долю з Блаженнішим на засланні в Сибіру, та Володимир Луців, візитаційний та художній координатор при Львівській Архиепархії. Часописи «За Вільну Україну» від 15.2., «Високий Замок» від 15.2., «Молода Галичина» від 15.2.1992 подали замітки. У газеті «За Вільну Україну» Богдан Вовк писав: «Патріярх Йосиф Сліпий повертається на Батьківщину. Сто років від дня народження патріярха УГКЦ Йосифа Сліпого святкуємо 17.2.1992 р. Церква розпочала ряд заходів, аби гідно пошанувати свого великого сина і діяча. . . Узагалі, цей рік можемо назвати роком Йосифа Сліпого. Влітку його тіло, яке тепер спочиває у крипті храму святої Софії у Римі, має бути перенесене з Вічного міста на Святоюрську гору до Львова, як і заповідав покійний. Хто знає, чи не буде завгодно Провидінню здійснити цього ж року і найзаповітнішу мрію Йосифа Сліпого — довершити нашу страдницю Церкву вінком Патріярхату. Адже настали для українського народу часи, коли здійснюється не лише Божя, а й історична справедливість». Пан В. Радовський у російськомовнім часописі «Високий Замок» під заголовком «Год Патриарха», між іншим, пише: «Нинішній рік пройде під знаком Блаженнішого Патріярха Києво-Галицького і Всієї Русі Йосифа Сліпого, який народився сто років тому». Далі він подає уривки із слова о. д-ра Іван Дацька про життя і діяльність Патріярха, як духовного провідника, науковця, дипломата, про Його зустрічі з Президентами США, Франції, Італії, Австрії і т. д., про розповіді п. Михайла Вітра із перебування в Мордовії з Патріярхом Йосифом, а також зізнання пані О. Гайової, працівниці згаданого Архіву, яка, переглядаючи різні документи, виписані Державним Історичним Архівом для згаданої виставки (про що буде мова згодом), запізналася із одним посланням до українців, у якому тоді Митрополит Сліпий підкреслював дві риси українського народу: «пасивне підпорядкування чужій волі і безумне бунтарство проти своїх». Часопис «Молода Галичина» (також від 15.2.1992) подає подібні інформації під заголовком «Рік пам'яті Патріярха» та згадує, що на виставці будуть показані архівні документи про створення Богословської академії у Львові 1929 р., особисті документи з часів навчання у с. Заздрість, листи до сестри, листи до Й. Сталіна і т. п., Його книги та філателістична збірка, яку переслав з Чикаго п. Орест Гординський, і що виставка буде пересувною.

Треба також згадати, що окремо від виставки, яку організували Львівсь-

кий музей історії релігії, Державний історичний архів України у Львові, Українська ГКЦ, Український Католицький Університет у Римі, і Святої академії, яку організували УГКЦ, Львівська Обласна Рада народних депутатів та Управління культури Львівського облвиконкому, дня 15.2.1992 у приміщеннях Музею історії релігії Клуб української греко-католицької інтелігенції м. Львова влаштував окремо успішний вечір, присвячений 100-річчю Патріярха Йосифа. Участь взяли, між іншим, о. Йосиф, студит, о. Петро Галадза, науковець і літерат Ярослав Гнатів, поет Ігор Калинець, камерна оркестра під кер. З. Сороківського, хори Львівської політехніки та «Українська Молодь Христові» під кер. Василя Яциняка, а також заслужені артисти України Б. Базилікут та В. Півнов, а ще учні Греко-католицького ліцею у Львові, який існує завдяки фінансовій допомозі УГКЦ. Ця успішна імпреза відбулася при численній участі львів'ян. Голова клубу п. Іван Гречко подякував виконавцям і присутнім, а Преосвященний Архієпископ Володимир Стернюк звернувся коротким словом і поблагословив аудиторію.

Львів, 17.2.1992. Тут у приміщеннях Музею історії релігії відбулося урочисте відкриття виставки «Життя і діяльність Патріярха Йосифа». Велика кількість людей прибула на цю імпрезу: Блаженніший Патріярх Мирослав Іван Кардинал Любачівський, Преосвященний Архієпископ Кир Володимир Стернюк, Владики: Преосвященні Кир Юліан Вороновський, Софрон Дмитерко, Павло Василік, о. Генеральний Вікарій Львівської Архiepархії Іван Дацько, члени родини Блаженнішого Йосифа, п. Іван Гель, заступник голови Львівської Обласної Ради, проф. Олег Гринів, голова відділення культури облвиконкому, о. митрат Віталій Політило від УАПЦ, польський консул, чимало священників і монахів. Програму відкрив директор музею п. Володимир Гаюк. Привітавши присутніх, він попросив до слова Голову УГКЦ Блаженнішого Мирослава Івана Кардинала Любачівського, який окреслив постать Патріярха Йосифа в контексті української історії та визвольної боротьби Церкви і народу. Пан Іван Гель проникливо і тепло розповів про значення життя і діяльності Патріярха Йосифа, додаючи, що ця виставка — лише одно зерно у процесі відродження нашої культури, історії і Церкви. Зворушливими були слова спів'язнів Патріярха Йосифа — Преосвященного Владики Кир Павла Василика та пана Михайла Вітра, які розказували, що Патріярх Йосиф у таборах не тільки сповнював свої священнічі і пастирські обов'язки, а провадив постійну боротьбу з тюремщиками, чим піднімав дух чесних людей і скріплював їх у вірі в Бога і Україну. Пан О. Гринів звернув увагу присутніх на те, що сьогодні люди під одними й тими ж національними прапорами не можуть помиритись. «Життя Патріярха Йосифа Сліпого застерігає нас від чварів», — підкреслив пан Гринів. Пані Наталя Матлашенко говорила в імені колективу працівників музею, які підготували виставку. «Будьте моїми послідовниками» — ці слова із заповіту Патріярха стали незримим гаслом виставки, у матеріялах якої використано унікальні документи з архівів Львова, приватних колекцій, зокрема пп. В. Жука, Івана Гречка та інших. Володимир Луців за допомогою о. ректора УКУ у Римі Івана Хоми доставив велику кількість експонатів. Він також привітав цього вечора присутніх членів родини Патріярха та зачитав вітальну телеграму від редактора «Нашої віри» п. Є. Сверстюка. «Поклонілось Його образу серед нас...» — лейтмотив цієї телеграми з Києва. Дуже добре поміж виступами промовців співав хор Собору св. Юра під кер. маестра Володимира Джурина. Після цієї частини численні присутні перейшли до заль, де містилася виставка. Про виставку писали обширно «Високий Замок» від 18.2.1992 та «Ратуша» від 20.2.1992. Треба додати,

що з нагоди 100-річчя від дня народження Патріярха Йосифа появились у пресі обширні статті, наприклад у місячнику «Людина і Світ», що появляється у Києві. Віктор Бондаренко помістив у I-му числі за 1992 рік на шести сторінках журналу інтерв'ю з Головою УГКЦ Блаженнішим Мирославом Іваном про життя і діяльність Патріярха Йосифа. Науковець, д-р мистецтвознавства з Києва Дмитро Степовик помістив на цілій сторінці «Літературної України» від 20.2. під заголовком «Кардинал» огляд і аналізу життя і творчості Патріярха Йосифа. Він також 21 лютого виступив по Київському радіо із словом про Патріярха. Появились статті у газеті «Тернистий шлях», що виходить у Тернополі, у «Благовість», що появляється у Польщі, у «Віснику Львівської Архиепархії», місячнику, призначеному для оо. деканів і взагалі священників Львівської Архиепархії, у «Новій Зорі», часописі Івано-Франківської Греко-Католицької Єпархії, а також у першому числі «Мети» — нового двотижневика Львівської Архиепархії УГКЦ, що появилася з днем 1 березня цього року.

Заключною подією відзначення ювілею Патріярха Йосифа була велика Святочна Академія 18 лютого ц. р. в оперному театрі ім. І. Франка у Львові. Академію організували УГКЦ, Львівська Обласна Рада народних депутатів та Управління культури облвиконкому. У переповненому театрі можна було завважити Блаженнішого Патріярха Мирослава Івана, Пресвященного Архиепископа Кир Володимира Стернюка та усіх вищезгаданих Владик, які були попереднього дня на виставці, Всечесного о. Генерального Вікарія Івана Дацька, велике число отців та монахів, сестер, представників різних віросповідань, як, наприклад, з рамени УАПЦ о. митрата Віталія Політила, польського єпископа та священників, вірменів, євреїв, Достойних Ректорів, професорів, маестрів, членів шановної родини Блаженнішого Патріярха, дипломатів, спів'язнів, що разом із Патріярхом сиділи по в'язницях і гулагах, а це: Пресвященний Владика Кир Павло Василик, панове Іван Кандиба, Іван Прокопович, Іван Якубовський та згаданий вже Михайло Вітер. Присутні були також достойні дипломати та генералітет Прикарпатської військової округи із високі старшини Національної Гвардії України, велика кількість семінаристів з місцевості Рудно, де приміщується ця семінарія УГКЦ, із своїми Ректором та Віцекрторами, чи радше Проректорами.

Точно о год. 19.30 відслонилась занавіса цього дійсно гарного театру. Посередині висів великий золотий герб Патріярха Йосифа, на якому видніє напис: «Пер Аспера ад Астра» — «Через терни до зір!» А з боку сиділи на фоні великої вишивки у формі хрестиків висів портрет Патріярха. Святочну Академію провадив координатор програми Володимир Луців з Лондону. Божественною молитвою «Отче Наш» (муз. М. Вербицького) та «Достойно ест» (муз. М. Березовського) у виконанні хорів св. Юра та «Українська Молодь Христові», що були під керівництвом п. Володимира Джурина, розпочато Академію. Святочне Слово про Блаженнішого Патріярха Йосифа виголосив Блаженніший Патріярх Мирослав Іван, який ґрунтовно представив життя і діяльність Патріярха Йосифа, або, за словами В. Радовського у часописі «Високий Замок» від 20.2.1992, «представив визначного Церковного діяча, титана думки і духа, борця за віру і з'єднання усіх християн». . . Після промови Блаженнішого Мирослава Івана струнний квартет Львівської консерваторії виконав «Лірницьку пісню» (муз. Василя Барвінського) та «Алегретто» (муз. Мирослава Скорика). На черзі заслужений артист України Юрій Брилинський прочитав вірш «Помер наш Патріярх» Євгена Крименка.

Перша частина Академії закінчилася двома хоровими творами: 16-тим

концертом для хору Д. Бортнянського та «Вічная Пам'ять» Станіслава Людкевича. Їх виконали Заслужена хорова капеля України «Трембіта» (кер. Микола Кулик) та Національна академічна хорова капеля України «Думка» з Києва (керівник — народний артист України Євген Савчук). Об'єднаними хорами диригував Микола Кулик. У другій частині до згаданих хорів долучилася симфонічна оркестра Львівської філармонії (керівник — заслужений артист України Іван Юзюк) та солісти Л. Давимука, В. Майфатова, Р. Вітошинський та Л. Тищенко, щоб під керівництвом маестра Євгена Савчука виконати, мабуть, уперше у Львові, великий музичний твір «Стабат Матер» («Скорботна Мати») Джоакіно Россіні.

Цю величаву Академію на честь Патріярха Йосифа закінчено співомолитвою «Боже Великий Єдиний», що її виконали згадані хори та усі присутні під кер. маестра Євгена Савчука. Частинним спонсором Святочної Академії було Міністерство культури України, а Львівська книжкова фабрика «Атлас» спонзорувала друк гарних програмок і афіш, виконаних мисткинею Галею Бартіш. Про сценічне оформлення дуже добре подбав головний художник Оперного театру Тадей Риндзак. Дуже помічним у цьому великому задумі був п. Петро Зозуляк — заступник голови Управління культури облвиконкому. Ось як висловився п. Богдан Вовк про Академію у часописі «За Вільну Україну» від 20.2.92 у статті під наголовком «Не визнаний народом до кінця»: «Перед тим, як останки Патріярха Йосифа Сліпого будуть перевезені з Риму до Львова в Україну має бути повернене найперше Його добре ім'я. Багато зусиль витрачено ворогами, щоб очорнити цю велетенську постать нашої духовності. . . Ця теза щораз спадала на думку під час величавої святочної Академії у Львівській опері, особливо коли Блаженніший Митрослав Іван Кардинал Любачівський у своїй доповіді став перелічувати звершене Йосифом Сліпим. . . До честі виконавців, серед яких заслужена хорова капеля України «Трембіта», національна хорова капеля України «Думка», симфонічний оркестр Львівської філармонії, академія пройшла блискуче. . . але, якби не організаторські здібності маестро Володимира Луціва з Лондону, важче, певне, було б досягнути європейського рівня. Стоячими оплесками прощала виконавців міжнародна велика і важлива аудиторія, яка з'їхалася з різних частин України, щоб віддати честь великому синові Української Церкви і народу Блаженної пам'яті Патріярхові Йосифові. 27 серпня ц. р. із храму св. Софії у Римі будуть перевезені тлінні останки Патріярха Йосифа до Собору св. Юра у Львові згідно із Його завіщанням: «Поховайте мене в нашому Патріяршому Соборі Святої Софії, а як воплотиться наше видіння і возстане на волі наша Свята Церква і наш український нарід, занесіть мою домовину, в якій спочину, на рідну Українську Землю і покладіть її у храмі Святого Юра у Львові, біля гробниці Слуги Божого Андрея».

Важлива церковно-релігійна і національна подія в Україні

ПЕРШИЙ СИНОД ЄПИСКОПІВ УГКЦ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

У дні 17 травня відбулося відкриття Синоду воскреслої Української Греко-Католицької Церкви у незалежній державі. Урочистість відбулася у соборі св. Юра у Львові. Близько десяти тисяч вірних УГКЦ прийшли вітати українських єпископів, які вперше за останні 46 років зібрались на рідній землі. Напередодні відкриття цієї історичної події надійшла привітальна телеграма від Папи Івана Павла II. Святу Літургію з нагоди відкриття Синоду відслужив Блаженніший Мирослав Іван Кардинал Любачівський разом з усіма владиками, які прибули на Синод. Із 30 українських єпископів на відкриття Синоду приїхали 28 (не були присутні єпископи із Закарпаття Йосиф Головач та Іван Семедій). Нижче друкуємо проповідь Блаженнішого Мирослава Івана Любачівського, виголошену під час Святої Літургії, з нагоди відкриття Синоду, і всі інші нам доступні матеріали.

Високопреосвященні і
Преосвященні Владикади!
Всечесні Отці,
Преподобні Сестри,
Дорогі Браття і Сестри у Христі!

Стоїмо ми на грані переломного моменту в історії Української Греко-Католицької Церкви, бо цими днями вперше розпочинає свою працю Священний Синод Ієрархів нашої Церкви. Тому ми посилаємо до Господа сьогодні молитви, щоб Бог дарував нам свою Мудрість, щоб Дух святий вселився в наших серцях, і щоб ми, грішні і слабі люди, дозволили Спасителеві проводити наші наради.

Цей Синод такий для нас переломний з кількох причин:

— це *перший* Синод воскреслої Церкви у незалежній Українській Державі;

— це *перший* Синод, який діятиме за законами церковного права, що увійшло в дію щойно минулої осені для Східних Церков, які з'єднані з Апостольською Столицею;

— він повинен дати нам можливість тісніше об'єднати нашу Церкву, яка поза Україною має ще велику діяспор.

Різні люди покладають великі надії на працю цього Синоду. Дехто вважає, що на сесіях цього першого Синоду повинні вирішитися всі спірні питання і дійти до повного упорядкування нашого церковного життя. До цього ми будемо стреміти, але з повним розумінням людської немочі та неабиякої складності церковної обстановки, спричиненої минулими лихоліттями. І Вас, Дорогі у Христі, просимо це розуміти.

Тому, що це *перший звичайний Синод у нових обставинах*, треба буде взятися до справ, які б можна назвати основними чи «конституційними». Синод Єпископів — це найвища законодавча

влада в помісній Церкві. Та заки можна взятися до самого законодавства, треба вирішити такі переважливі питання, як територія, над якою Глава нашої Церкви зі своїм Синодом мають безпосередню юрисдикцію. Цей Синод мусить визначити границі матірної нашої Церкви — щоб було чітко зрозумілим, де є ця матірня територія, а де є діаспора. Ми повинні творити там, де треба, нові єпархії і екзархати. У зв'язку з цим треба нам знов рішуче поставитися до питання визнання нашої Церкви як *Патріярхату*, чого ми всі довго очікували і так дуже нетерпеливо бажаємо. Знаю, що це лежить на серці наших вірних. Треба нам, крім основних, «конституційних» питань, які відносяться до того, як Синод творитиме законодавство Церкви, також узятися до створення передбачених законодавчих органів — Постійного Синоду, Патріяршої Курії та різних комісій, які займатимуться різними важливими справами чи з літургичного життя, чи з екуменічних, чи з правних питань, чи з інших ділянок.

Оце кілька думок, щоб Ви розуміли, до чого нам треба братися у цьому Синоді Владик. Прийде колись день, а це є передбачене нашим церковним правом, коли скличемо Собор нашої Церкви. Такий Собор буде включати також представників духовенства, чернецтва і мирян поруч з Владиками.

Та перед нами є Синод Єпископів. Тільки Владики у своєму апостольському служінню беруть участь у сесіях Синоду. Та всі Ви, Дорогі в Христі, є конечні для успіху Синоду. Ваші молитви, Ваші пости і жертви допоможуть освятити цей двотижневий період наших нарад. Ваші щирі моління до Богородиці на травневих молебнях допоможуть визволити нас, Владик, від людських немочей, щоб ми мудро і свято вирішували питання, які матимуть колосальний вплив на це і на майбутні покоління. Моліться за нас!

А Вас, дорогі мої Брати-Владики, закликаю до самопосвяти. І нехай цей храм св. Юра, в якому відбуватимуться сесії Синоду, де намагалися зліквідувати нашу Церкву в 1946 році, стане промовистою пригадкою для нас, що наша Церква-Страдниця вимагає ісповідницької відваги і мученицької покорі. І нехай мощі Слуги Божого Митрополита Андрея, які спочивають в крипті цього Собору, де скоро повернуться тлінні останки Світлої Пам'яті Патріярха Йосифа Сліпого, пригадують нам, що це є святе місце, яке очікує і вимагає також і від нас святости. Словами херувимської пісні, стоячи перед престолом Триєдиного Бога, мовимо: «всякое нині житейское отложим попечение». І нехай Любов Божа буде для нас єдиним засобом до злагодження конфліктів. Зі смиренністю, вповні свідомі своєї незвичайної відповідальности перед Богом, перед нашим многостраждальним народом і перед ненародженими ще поколіннями, ми розпочинаємо Перший у Воскреслій Україні Синод Помісної Української Греко-Католицької Церкви.

Хай Господь Триєдиний нам допомагає. Амінь.

Христос Воскрес!

СЛОВО БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА НА ПЕРШІЙ СЕСІЇ СИНОДУ ЄПИСКОПІВ УТКЦ 18 ТРАВНЯ 1992 Р. Б.

Високопреосвященні та Преосвященні Владики!

Зібрав нас воедино ніхто інший, як сам Господь Бог, який своїм життям вказує нам на можливість мирної й гармонійної співдії, яка водночас є такою творчою, що з неї постає вселенна і ми у ній. Знайдемо у собі, в своїх серцях те місце миру й гармонії, яке дихає присутністю Божою. Утихомиримо свої серця, щоб Утішитель міг їх наповнити своїм надхненням. Освідомім собі, де ми є. Це той Святий Юр, до якого підносили свої очі й свої моління довгі покоління наших вірних у добрих і тяжких часах. Це той Святий Юр, де спочивають мощі Слуги Божого Митрополита Андрея. Це той храм, де він служив, проповідував, молився. Це той Святий Юр, до якого не допускали Патріярха Йосифа-Ісповідника, але до якого ми перенесемо його тлінні останки, згідно з його Заповітом. Це той Святий Юр, за повернення якого страждав і трудився тодішній мій містоблюститель, Преосвященніший Кир Володимир, а з ним усі наші ісповідники. Незбагненна мудрість Божого Промислу привела нас сюди, до цього храму і зібрала на Синод.

Дехто з Владик запитує, чому всі робочі Сесії Синоду відбуваються у храмі, а не в ніби вигідних приміщеннях Митрополичої палати. На це кілька глибоких причин, і я прошу Вас над ними добре роздумати. Традиція майже двох тисячоліть Церкви Христової вказує на те, що такі Синоди повинні відбуватися в храмах. А храми, в яких такі зібрання відбуваються, носять в нас шанобливе звання Собору, і в цьому криється велика тайна самої суті Церкви. Божя Церква є Соборна — вона збирає різних людей воедино. І коли збираються Владики нашої Церкви з різних країн і з різних континентів світу, тоді наша Церква виявляє себе дійсно Соборною. Як-не-як, хоч ми й українські Владики, та ми далеко не однакові і наші єпархії не раз дуже інакші, але тут на Синоді звершується тайна єднання в Христі. У цьому єднанні і якраз сама суть Церкви. Тому, зібравшись у церкві, у храмі, ми пригадуємо скітові і пригадуємо нам самим, що це не тільки люди зібрались із людських міркувань, але радше — це Бог збирає нас, грішних і немірних людей, щоб виконати через нас свій спасительний промисел.

Отже ж є загальнохристиянською традицією, яка найбільше ще зберігається на християнському Сході, щоб Синоди відбувалися в храмі. І цього бажали всі Владики України — щоб ми були вірні цій традиції

Та є ще інші причини, чому нам треба працювати саме тут. Ми

не сміємо й на мить забути, що все, що робитимемо під час цього Синоду, має бути молитвою, тобто сповненням Божої Волі, а не власної. Так легко серед ділових справ забутися і перейти у сферу політикування, торгів, закидів, нестриманої емоції. На це тільки і чекає нечистий, щоб знівечити нашу працю. Тому ми оберігаємо себе мурами цього храму, пересякними молитвами мільйонів наших предків, під оком і охороною Всемогутнього Спасителя нашого Ісуса Христа, присутнього у Пресвятій Євхаристії. Тому, ми будемо радити під наглядом цих святих образів. Нехай ікони, запах свічок і кадильного диму пригадують нам про святість діла, до якого беремося.

А зрештою, конечно було нам тут таки відбутися цей Синод, щоб направити заподіану йому велику кривду. Бо саме тут спокусник нагнав перевертнів і переляканих на злопам'ятний і грабіжний Львівський псевдособор 1946 року, осквернюючи ветхі мури цієї нашої святині облесними намаганнями вкрати від Господа дітей його. І саме тут нам треба в молитві й смиренні відвернути кривду перед усією вселенною.

Цей наш Синод уже дехто називає переломовим. І дійсно міг би він таким бути. По всьому світі є люди, які моляться, щоб він такий і був. У програмі Синоду є багато таких важливих справ, які залишать печать свою на майбутні століття. Спеціальне й партикулярне право, очеркнення території нашої Церкви, створення нових епархій й екзархатів, а зокрема питання визнання нашого Патріярхату — це все справи, які сягають в майбутні століття своєю важливістю. Є інші справи, які не є такого великого масштабу, але водночас є практичними для сьогодення дня.

Найбільшою спокусою для провідних верств нашої Церкви завжди було питання вибрання єпископів. Так легко це все може перейти із діла святого у звичайні людські торги, коли церковні чинники чи монаші чини наполегливо стараються наповнити Синод Владик своїми людьми, щоб мати владу в руках. Пригадую Вам, Владики, що це небезпечна гра з Богом. Писав пророк Єремія: «Ось я проти тих, які пророкують брехливі сни, — слою Господне, — які оповідають їх і пантеличать народ мій своїми брехнями і своїм зухвальством. Я не посилав їх і не велів їм, і нема з них ніякої користі для цього народу — слово Господне» (Єр. 23, 32).

Пригадую, коли мене вибирали на це нелегке становище, я цього зовсім не бажав. А були такі, які були жадні влади. Ті Господь перекреслив людські міркування.

Відкиньмо, Владики, всяке зісвітчене сполітизоване намагання держати чи захопити владу. Відкиньмо старі порахунки. Відкриймо серця і дозволюмо Господеві попровадити нами, щоб ми поставили тверді основи для нашої Церкви в новій незалежній державі, у своєму визнаному Патріярхаті, в новому, щоразу вужчому світі, в нових обставинах сьогодення й завтрашнього дня. Держімо

в пам'яті грядучі покоління при кожному рішенні, що ми його прийматимемо.

І знов пригадую Вам, Брати в єпископському служінні, що я не бажав для себе цього місця влади, але Господь цей хрест на мене наклав і я нестиму його твердо аж до кінця. Згідно з новим Кодексом Канонів для Східніх Церков, наш Синод на матірній території відбувається відмінно від попередніх у діаспорі.

До цього треба буде діаспорним Владикам скоро привикнути і належно примінитися. Сьогодні є канони, які виразно визначають різні аспекти нашої праці. Канон 103 зазначає, що на Синоді головує я, як батько й Глава Церкви. І я так, згідно із законом, буду предсідати на всіх сесіях Синоду. Такі інстанції як Президія Синоду, які існували в надзвичайних діаспорних структурах, сповнили важливу функцію і я складаю щиро подяку усім, які так щиро трудилися. Та на сьогоднішній день є перед нами на основі нашого партикулярного помісного права нові завдання і закони, створити Статуту Синоду, якими будемо керуватись у майбутньому. Про це буде мова далі, як зазначено в Програмі нарад. Цей же Синод провадитиметься після загальних норм, які є виложені в новому Кодексі Канонів для Східніх Церков.

Пригадую Владикам, що Синод за цим Правом скликає Глава Церкви й усі його рішення стають правосильними з моментом, коли їх промудрує Верховний Архієпископ, згідно Патріарх. Він може апробувати всі рішення Синоду спільно або тільки поодинокі. Як бачите, Вселенська Церква віддала Главам Східніх Католицьких Церков куди більше влади, ніж ми привикли. Я тої влади не бажав — навпаки, оминав її, але буду користуватися для добра нашої Церкви і для спасіння Божого люду.

Кодекс Канонів також передбачає колегіальні структури: Постійний Синод, патріяршу Курію та інші. Як бачите, нам треба співпрацювати, а не перешкоджати один одному. Я готовий до такої співпраці, але тільки якщо ми всі готові відкласти всяку жадобу влади й усякі чисто людські міркування, а шукати дійсно волі Божої в кожній справі.

Закликаю Вас до молитви, до покаяння, до справжнього зближення з Христом Господом.

Цей Синод може принести або велике благословення, або велике терпіння нашої Церкві і нашому Народові. Це не тільки ще один збір Владик з дещо перевантаженою програмою. Це ж є *перший** Синод у юскреслій Україні. Це ж *перший* Синод, який діє згідно з приверненими давніми правами нашої тисячолітньої Церкви. Це ж той Синод, який є не менш важливим від Берестейського Собору 1596 року. На наших плечах ціле майбутнє нашої Церкви.

* * *

* Підкреслення слів чи зворотів в усіх місцях цього розділу — наше, — Редакція «В. Ш.»

ПРОПОВІДЬ БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА В НЕДІЛЮ САМАРЯНКИ 24 ТРАВНЯ 1992

Високопреосвященні і Преосвященні Владики!
Дорогі Брати і Сестри!

Перед нашими очима євангельська картина неабиякої ваги. Господь Ісус Христос переступає межі прийнятого порядку. Ісус, Юдей, говорить з жінкою Самарянкою. Це здивувало саму жінку. Воно ще більш здивувало учнів Ісусових. І одна й друга сторона привикли до ворожого наставлення, до цілковитого відчуження юдеїв та самарян. Одні одних вважали еретиками й не хотіли зі собою взаємно мати до діла. І тут, серед тої ворожнечі, серед того звичайного вже відчуження з'являється Господь Ісус. У своїй особі, у своєму спасительному промислі Ісус єднає ці дві вітки стародавнього Божого люду.

Як часто в історії наша Українська Греко-Католицька Церква знаходилася в подібному положенні! Коли зайшли непорозуміння віки тому назад між Царгородом і Римом, ми, українські християни, первохрещений народ, залишилися в трагічному положенні. Певні чинники хотіли, щоб ми вибирали одну чи другу сторону, а нашим бажанням було спілкуватися з обома вітками новозавітного Божого люду.

Коли ми в 1596 році простягнули свої руки на Захід, відновлюючи зв'язок з Римським Апостольським Престолом і Західним Католицьким Світом, нам взяли це за зле наші східні брати. Донедавна, коли ми хотіли хоч трошки зблизитися з братами православними, були і ті, які на Заході боялися, що це означатиме зраду перед Римським Престолом і Католицькою Церквою. І так століттями ми були зв'язані путами звиклої відчуженості.

Та, Богу дякувати, Господь вислухав наші молитви. Господь почув молитву єпископів, духовенства, вірних нашої Церкви й почав зм'якшувати людські серця. Господь прийняв молитви слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького про єднання між християнами. Прийняв найвищу жертву — жертву мучеництва, яку поклали на Престолі Господньому безчисленні ісповідники й мученики за церковну єдність на чолі з нашим Патріярхом Йосипом Кардиналом Сліпим.

Тому не дуже довго після початку Голготи Української Греко-Католицької Церкви 1940-х і 1950-х років, Вселенська Церква розбудилася в своєму розумінні конечности церковної єдності, особливо єднання між Сходом і Заходом. І що було головне, Католицька Церква перестала говорити в такий спосіб, неначе викликала б враження про підчинення Православних Церков, але говорила про взаємне зближення. І ще щось дуже важливого сталося за надхненням Святого Духа: Другий Ватиканський Собор в особливий спосіб підкреснув завдання, яке мали б відіграти в цьому зближенні і майбутньому поєднанні Східні Католицькі Церкви, а між ними й наша — Українська Греко-Католицька Церква.

І ми серйозно ставимося до цієї відповідальності. Ми розуміємо вагу цієї праці, її конечність, навіть у дуже складних обставинах, у яких ми знаходимося після страшних років переслідування й тоталітарного режиму. Ще в 1987 році, напередодні Тисячоліття Хрещення Руси-України, я простягнув руку примирення на знак взаємного прощення до Московсь-

кого Патріярха Пімена. П'ять років пізніше ми ще далі чекаємо на відповідь. І будемо чекати з надією на Бога.

У надзвичайно складних обставинах Галичини нашої Церкві відібрано всі храми після спроби облудної ліквідації 1946 року. Тепер ми погодилися на почергові Богослуження з православними братами як Української Православної Церкви, так і Української Автокефальної Православної Церкви, хоч не завжди знаходимо подібну готовність до спільного вжитку храмів, які по справедливості належать нам. Не легко є нам бути екуменічно наставленими у сьогоднішніх обставинах. Але Господь, який подолав бар'єри звиклої відчуженості і заговорив до Самарянки, вимагає цього від нас. Ми будемо далі згідні, щоб у храмах, які побудували наші предки греко-католики і які є нашою власністю, могли разом з нами почергово служити православні брати. Віримо також, що наші вірні в Перемиській єпархії зможуть принаймні почергово користуватися тими храмами, що їх побудували греко-католики і які були передані владою до вжитку римо-католицьких громад.

Не легко є жити між Сходом і Заходом. Не легко йти слідами Ісуса при криниці Якова, бо не розуміють цього грішні люди. . . Сотками літ деякі брати римо-католики вважали нас неповноцінними членами Католицької Церкви. З другого боку, православні брати вважали нас до певної міри зрадниками Сходу. І ще по сьогоднішній день де-не-де чути подібні голоси. Та ми не до тих голосів і пошепків прислуховуємося. Ми чуємо радше голос Спасителя, який в сьогоднішньому Євангелії пригадує своїм учням:

«Хіба ви не кажете, що чотири місяці і жнива настануть? А я кажу вам: підведіть очі ваші та гляньте на ниви, — вони вже для жнив спілі» (Ів. 4, 35).

Не час тепер на міжконфесійні конфлікти. Божі діти, спраглі правди, хочуть Божого слова. Не пора нам боятися один одного, а пора в Христі Ісусі братися до жнив.

«Хто інший сіє, а хто інший жне» (Ів. 4, 37), — поучає Господь учнів своїх. Сіяли кров свою безчисленні мученики, а ми в їхню працю вступили. Вони гинули за універсальну візію Вселенського Християнства. Наша Церква виходить з українського народу, з яким вона зв'язана спільним мучеництвом, але наша Церква виходить далеко поза границі Української держави. Навіть матірня територія нашої Церкви виходить поза границі Української держави, не говорячи вже про Церкви-дочки за океаном. Не всі, які належать до нашої Церкви, є етнічними українцями. Наша Церква страждала за універсальну візію й має таку універсальну вартість, яка притягає людей до Євангелія Христового.

Як ми радіємо сьогодні, коли ця наша Свята Літургія зібрала довкола цього престолу особистого представника Святішого Отця Папи Івана Павла II Архієпископа Антоніо Франко, нунція Апостольської Столиці для України. Разом з ним вітаємо братів наших з римокатолицької ієрархії, і в такій же мірі сердечно вітаємо Українського Православного Владику Всеволода, Єпископа з юрисдикції Царгородської Патріярхії. Радіємо, що Ви, браття, з нами прийшли помолитися. Києво-Галицька Церква Руси-України ніколи не бажала відчуження між Римом і Царгородом, між католиками і православними, ми завжди бажали єдності, ми і надалі ще стремітимемо до того, щоб об'єдналась Русь із Руссю.

Молімо Господа, щоб прийняв наші спільні молитви і прискорив день повної єдності в Христі між нашими Церквами.

З особливо теплим вітанням звертаюся до Вас, Владико Нунціє, бо це ж

початок довшого Вашого побуту з нами. Ви будете представляти Апостольську Столицю перед Українською державою й будете сповіщати Святішого Отця про розвиток духовного життя в Україні. Ця Ваша праця буде складною, але й буде доброю, бо матимете змогу заізнатися з добрими, люблячими, глибоковірними людьми України. Подивіться добре на цих людей, на нашу паству. Подивіться, як вони переповнюють храми, як вони моляться довго і ревно, як вони співають з любов'ю і відчуттям. Ці люди, як і їхні владика і душпастирі були так довго переслідувані. Подивіться на них й побачите людей вірних Христові у своїй простій любові до Нього. Вони своїм життям виявили свою вірність до Католицької Церкви і до Петра та наслідників Його. Вони очікують сповнення обіцянки Святішого Отця про визнання нашої Української Греко-Католицької Церкви Києво-Галицьким Патріархатом. Я вірю, що Ви нам у цьому допоможете.

Амінь.

Христос Воскрес!

СЛОВО АПОСТОЛЬСЬКОГО НУНЦІА АНТОНІО ФРАНКО, ВИГОЛОШЕНЕ У ПРЕОБРАЖЕНСЬКОМУ ХРАМІ У ЛЬВОВІ 24 ТРАВНЯ 1992 РОКУ

Ваше Блаженство!

Дорогі Співбрати в Єпископстві, Отці, Монахи, Монахині!
Дорогі в Христі Браття і Сестри!

З почуттям великого зворушення я злучився з Вами у тій торжественній Божественній Літургії, з висловами глибокої вдячності до Бога нашого Отця, що в своїй безконечній доброті й милосерддю зволив, що прибуття в Україну першого Представника Святішого Отця припало саме з відбуттям у цьому місті Першого Синоду Вашої, пошани гідної Церкви, після її гоніння. Тому нехай лине наша пісня хвали і подяки за величні діла, які сповнилися останніми роками на цій благословенній землі, хоронительці спадщини віри св. Ольги і св. Володимира.

Сьогодні, з великою радістю, в імені Папи, складаю поклін безчисленній верстві ісповідників і мучеників за віру, які своїм терпінням і своєю молитвою уможливили це чудо. В імені Папи, здоровлю з глибокою шанобливістю Вас і Ваших Пастирів, що пережили велике лихоліття переслідування і сьогодні можете, святкуючи, оспівувати Агнця неоскверненого, переможця над гріхом і смертю.

Ви терпіли за Вашу віру і за Вашу вірність Папі. Вашу витривалість винагородив Господь і сьогодні Ви можете радуватися і святкувати зі всіма Владиками Вашої Церкви, що зібрані кругом Вашого Верховного Архiepіскопа, Його Еміненції Кардинала Любачівського, святкувати і відбутися цей Синод, що стане початком нового ходу до віднови і росту Греко-Католицької Церкви тут, в Україні, й по всьому світі.

Папа є присутній між Вами, в цій хвилині, в новий спосіб, в особі Свого Представника. Також це є великим Даром Божим і ми хочемо разом Йому за це подякувати.

В роках переслідування Ви знали, що Папа був з Вами. Вам відомо, скільки Папа зробив у справі релігійної свободи і людських прав, а го-

ловно скільки він зробив, щоб відзискати право на існування для Вашої Церкви. Від сьогодні в якійсь мірі Папа може ще ближче брати участь у Вашому житті, через свого Представника. Моїм завданням є сприяти спільності й єдності між Єпископами Католицької Церкви в Україні, чи то греко-католицькими чи латинськими, і Папою; та дати Вам всім відчувати, в особливо видимий спосіб, присутність Папи, його зацікавлення і його любов до Вас, до всіх католиків, до всіх синів цієї шляхетної землі.

Я є в особливий спосіб задоволений, що можу передати Вам привітання і благословення Папи при кінці цієї торжественної Божественної Літургії. В імені Папи хочу висловити ще одне побажання: щоб цей Синод став справжнім новим початком Вашої Церкви, яка відзначатиметься спільним завданням і зобов'язанням до братерства. Ваша Батьківщина почала, від недавня, нове життя. Після століть вона нарешті здійснила свою мрію про незалежність. В «новій Україні» католики є покликані давати свідчення правдивої братньої любови між собою і правдивого братерства з іншими християнами, з членами інших релігійних конфесій, і з усіма людьми доброї волі. Цього потребує сьогодні Україна! З моєї сторони, хочу співпрацювати зі всім серцем, щоб дійти до цієї глибокої спільності і єдності, щоб допомогти усунути всі причини незгоди і напруження, щоб затріомфували взаємна пошана, шанобливість і любов.

Знаю, що моє завдання не буде завжди легким, і тому прошу Вас мені допомогти своїми молитвами. Пресвята Богородиця, наша Мати, нехай вимолить для нас і для всієї України потрібні ласки, щоб зажити спокійним життям й тим спричинитися до духового і соціального росту і поступу всієї нації.

Бажаю поздоровити також Представників світської Влади тут присутніх, прохаючи рівнож від них співпраці, щоб праця і завдання Апостольського Нунція, акредитованого також при Уряді, могли принести бажані плоди для добра всієї країни.

ІЗ СЛОВА БЛАЖЕННІШОГО МИРОСЛАВА ІВАНА ДО ПРЕДСТАВНИКІВ ОБЛАСНОЇ Й МІСЬКОЇ РАД ЛЬВОВА

При всіх радісних моментах, і Ви, як державна влада, і ми, як церковні провідники, не можемо не звернути уваги на цілу низку проблем і завдань, які стоять перед Вами і нами. За рік мого перебування тут, я мав нагоду обширніше запізнатись із ними. І вони, безперечно, й Вам відомі: духове, моральне, політичне, економічне, екологічне знесилення нашого народу. Ця наша Україна, така багата і чудова, а в той сам час обездолена. Призабулися християнські начала, природу знищено, обласні і міські механізми занедбані, нові державні структури ледве поставлено, в багатьох відтинках громадського життя панує якась дивна незацікавленість загальносуспільним добром і корупція.

Та коли додати церковні проблеми, з якими ми стрічаємось щодня, то не диво, що ще стільки невдоволення панує серед нашого народу. Міжконфесійні спори, спричинені надмірною емоційністю нашого народу, боротьба за церковні добра, майже повна відсутність здорового екуменічного духу серед духовенства і вірних, брак терпимости й взаємної пошани.

Та я хотів би ще повернутись до Ваших слів, висказаних з цієї нагоди. Ви підкреслили важливість справи патріархату для Української Греко-Католицької Церкви. І справді, для нашої Церкви в цьому моменті духовного і державного будівництва, визнання нашого Патріархату іншими католицькими патріярхами, на чолі з Святішим Отцем Папою Іваном Павлом II, стало б великим чинником поєднання й піднесення не тільки для вірних нашої Церкви, але вірю, що й для всіх громадян України. Тому з приємністю можу Вам заявити, що від зібраного Синоду Ієрархії УГК-Церкви йде письмо до Риму з підписами усіх Владик, одногослоно прохаючи остаточного визнання Києво-Галицького Патріярхату для нашої Церкви.

*Св. Юр — архикатедральний храм Львівських Митрополитів
та Верховних Архископів*

ЗВЕРНЕННЯ СИНОДУ ЄПИСКОПІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Всечесним Отцям Духовним,
Преподобним Ченцям і Черницям
та всім Боголюбимим вірним Помісної
Української Греко-Католицької Церкви
в Україні і на поселеннях.
Мир у Господі й наше Архиерейське Благословення!

На закінчення Першого Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви у вільній Україні, очима, зверненими до Господа, кличемо з ангелами подячну пісню: «Слава на висотах Богу і на землі мир людям благовоління» (Лк. 2, 14).

А коли дивимось на Тебе, український народе, приходять нам на думку слова Слуги Божого Митрополита Андрея, який писав: «Обернулася картка історії, настала нова епоха. Стрічаймо її покірною молитвою, сильною надією на безконечну доброту й милосердя Ісуса Христа-Сина Бога, який усе веде на Божу славу і наше добро».

Від тієї пори проминуло більше як пів століття. Безбожницьке гасло «Немає Бога» розвіялось як дим, а за всім тим, що будував комунізм, остався лише попіл імперії. . . Всюди мерзость і запустіння. . . Перед нами стільки роботи і зусиль, щоб здвигнути Україну і Народ наш з руїнницького і душогубного румовища морального занепаду до гідности Божих синів і дочок, що окрашує народи Божі благодать.

І ще раз історія, учителька життя, повторюється. Пророчі слова Велетня Святоюрської Гори Митрополита Андрея стали знову актуальними: «Обернулася картка історії, настала нова епоха». І в першу чергу закликаємо ми Вас до молитви і надії «в безконечну доброту й милосердя Ісуса Христа-Сина Бога. . .». В той же час закликаємо Вас до добрих діл любови, як нам говорить святий апостол Яків: «Покажи мені твою віру без діл, і я тобі покажу моїми ділами мою віру» (Як. 2, 18).

Покладаючись на ці начала християнського життя, віри, надії і любови, ми, Ваші Пастирі, взялися під час цього Синоду до усиленої праці, щоб поставити основи відбудови духовного, церковного, морального і публичного життя нашого народу в Україні і на поселеннях.

Дорогі в Христі, ми, Владики Української Греко-Католицької Церкви, з відчуттям нашої відповідальності перед Богом і людьми, хоч знаємо, що ми немічні, ми рівно ж свідомі того, що в нашій немочі проявляється сила Божа (див. 2 Кор. 12, 9). Ми знаємо, що Ти, український народ, пережив надзвичайні часи упродовж останніх трьох років: Ти вийшов на волю, Українська Греко-Католицька Церква стала повністю визнана, її Глава і Отець повернувся до свого Престолу тут, у Львові, Українська Держава проголосила свою незалежність, а народ своїм велелюдним референдумом скріпив її, так, що наша Держава ставить перші, але тривкі основи у будові свого повноцінного життя.

Та й цей наш Синод є наглядним доказом Божого милосердя і благословення на нашому народі. Дійсно, можемо сказати, що всемогучий Господь сказав «досить» стражданням, терпінням і неволі України!

Однак, Дорогі в Христі, може закрастися в серця наші зневіра, диявол може спокусити нас. А має він чим нас спокушувати, щоб довести нас до відчаю, до розбрату і, не дай Боже, до нової руїни. В нових обставинах родяться нові проблеми. Нова держава і воскресла Церква постають на згарищах системи, яка сіяла лише аморальність, ненависть і розбрат. В наслідок надужиття десятиліть поширені пияцтво, аборти, нечесність, крадіж, злочинність і інші соціальні пороки. Наша Батьківщина мусить починати прямо з нічого, бо її плюндрували, від неї тільки брали, здирали і лишили саму руїну.

Та в Бозі наша надія і на Нього ми уповаємо. В Ньому щасливий вихід з кожного безвихідного становища. Ми не сміємо тужити за вигідним життям, як ізраїльський нарід, коли вийшов з єгипетської неволі. Ми маємо переродитись у Христі. Ми маємо «Позбуватися старої людини... і одігнутись у нову людину, сотворену на подобу Божу у справедливості і у святості правди» (Еф. 4, 22-24). Наша Україна потребує зльнення і очищення від лукавого, вона має позбутися чварів та розбрату, вона має жити у мирі і спокою зі своїми сусідами. Наші Церкви повинні плекати духа взаємної терпеливості, толерантності, а головнo, любови. Тому, що живемо у часах, де туга за об'єднанням Церков така жива серед усіх народів, ми повинні витворити серед українського народу справжній дух екуменізму і атмосферу примирення та єдності.

З цієї причини зібрався Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви в душі покорі, надії і молитви, з бажанням служити рідній Церкві і народові. Перед нами повсякчасно стояли слова Христові: «Син чоловічий прийшов не щоб йому служили, але щоб служити і дати життя своє, як викуп за багатьох» (Мт. 20, 28), і тому, у повній відповідальності свого священнослужіння, ми приступили до праці цього нашого Синоду. Нам, пастирям українсь-

кого Божого люду, не чужі і не далекі різні його духові і моральні потреби, а особливо, звертали ми увагу на проблему молоді — нашої майбутності і надії для Церкви і Народу. Ми свідомі нашої відповідальності перед Богом за виховання нашого молодого покоління на засадах здорової християнської моралі. Ми бажаємо, щоб вона в Церкві знайшла християнську відповідь до своїх життєвих питань і проблем.

Коли глянути на два пройдені тижні нарад, можемо сміло сказати, що цей наш Синод був великим релігійним і всенароднім актом богочитання. Ми відчували в особливий спосіб духову присутність наших вірних, які напевно заносили свої молитви та богослуження за успіх нашого Синоду. І коли сьогодні, з вдячності до Триєдиного Бога ми можемо ствердити, що Боже благословення спливало на нас в окремий спосіб, то за це ми дякуємо вам, священики, монахи, монахині і всі вірні. Ми відчували, що ви в окремий спосіб супроводили наші наради своїми молитвами і думками.

Зібрані на синодальних нарадах, ми, Владики, відчули konieczність перед історією остаточно осудити нещасний Львівський псевдосинод з 8-10 березня 1946 року, як неканонічний і недійсний. Ідучи шляхом повернення правди і справедливості у новій Українській правовій державі, ми звернулися окремим листом до Президента України, щоб наша Українська Греко-Католицька Церква і всі її пастирі та вірні, що постраждали впродовж останніх десятиліть за свою вірність до неї, були повністю реабілітовані.

Ми вибрали Єпископів — членів Постійного Синоду, поставили основи під Патріярше Управління, з'ясували територію Помісної Української Греко-Католицької Церкви, виложили konieczність створення нових епархій і нових церковних одиниць, поставивши ґрунтовні основи для праці нашої Церкви, де б не знаходилися її вірні.

Відчуваючи знаки часу і прагнення Божого люду та знаючи, що перепон уже немає, всі ми одноголосно звернулися до Святішого Отця Папи Івана Павла II, щоб він, найвищою владою в Церкві, остаточно здійснив постанову Другого Ватиканського Собору і не створив, а радше визнав Київський і Галицький Патріярхат Української Греко-Католицької Церкви. Вона бо вже втішається патріяршим устроєм і правами.

Ми мали змогу це задушевне бажання нашого народу представити особисто Представникові Його Святости, Першому Нунцієві в Україні Архієпископові Антонію Франко, щоб він зі своєї сторони також прихильно представив це питання перед Святішим Отцем. Визнання Патріяршої гідності для нашої Церкви тільки скріпить високий моральний авторитет Римського Архієрея. Встановлення Києво-Галицького Патріярхату стало б справедливою винагородою мученикам Української Греко-Католицької Церкви за її вірність і сприяло б єкуменічним зусиллям у Христо-

вій Церкві, бо воно було б наявним доказом, що Східні Помісні Церкви займають у Вселенській Церкві належні їм місця.

Знаючи, що Українська Церква має своїх дітей і дочок не лише тут, на матірних землях, але по всіх закутинах Земської кулі, ми розглядали не лише наше партикулярне чи помісне право, але й особливе право судовластя Глави цієї Церкви всюди, де існують наші церковні одиниці чи громади. Ми в окремий спосіб підкреслили єдність нашої найстаршої Перемиської Єпархії з матірною Церквою Києво-Галицької Митрополії, і ми вдячні Владиці, духовенству і вірним цієї Єпархії, які, не зважаючи на політичні границі, плекають цей живий зв'язок з нашою Матірною Церквою.

Ми працюємо для того, щоб панувала серед нас літургічна однообразність, щоб ми могли прославити угодників нашої Церкви і щоб наша Церква могла поширити широку катехитичну і суспільну діяльність відновленим життям Євангелія, бо цього вимагає наш нарід, який хоче відновити свій християнський корінь, свою сильну і непохитну віру. Вона бо перемогла темряву безбожництва комунізму, а водночас потребує свіжого просвічення і вивчення Божих правд. Та до цього потрібно терпеливості і мудрості, бо розв'язки всіх складних питань Церковного життя вимагають певного часу, дозрівання думок і зрозуміння християнських ідеалів.

Завершивши наші Синодалні наради, ми можемо з радістю заявити словами нашої літургії, що «благодать Святого Духа нас тут збирала». Ми відчули не лише єдність нашої Церкви в Україні і на поселеннях, ми відчули і тугу за єдністю усіх наших Церков. Бо Українська Церква, хоч сьогодні так розділена, але має вона всі історичні і богословські основи стати знову одною. Нас єднає спільне Київське походження, Свято-Володимирське благочестя, візантійський обряд, одна народня мова й одна спадщина християнської віри, поставлена на джерельних її основах Святого Письма, Літургії і Традицій Святих Отців Церкви.

Ми з особливою радістю привітали нашого співбрата в Христі Владику Всеволода Майданського від Царгородського Патріярхату, який зв'язується до нашого Священного Збору з глибоко продуманим словом. Яка це благодать, що дух Слуги Божого Митрополита Андрея, який спочиває у підземеллях Собору св. Юра, промовив до нас устами Православного Владики! Також дух св. п. Патріярха Йосифа, який так старався про поєднання в Христі, і якого прах ми перенесемо за кілька місяців з Риму до Львова, має воплотитися серед нас. Ми неодноразово вже повторяли, що нашим ідеалом є повернення до Київського християнства св. Володимира Великого, коли Церква Київської Русі була в повній єдності і спільноті з Церквами християнського Сходу і Заходу, і коли поняття «католик» і «православний» собі не протирічили, а радше

себе доповняли. Ми з цією самою настановою молимося і працюємо, щоб було «одне стадо і один пастир» (Ів. 10, 6).

Отож, з благодарними моліннями до Всевишнього ми взиваємо словами нашої Архиєрейської Літургії: «Господи, Господи, споглянь з неба і подивись і посіти виноградник цей, якого насадила десниця Твоя. . .», і молитвою Слуги Божого Митрополита Андрея за український нарід ми кличемо до Тебе:

Господи Всемогучий Боже і царю Всесвіту, споглянь милостиво на наш український нарід. . ., що з повною надією припадає до тебе як до свого Царя. Ми, діти цього народу, покірно послухні Твоїй Святій волі, любимо всі народи, що їх Ти відкупив Святою кров'ю на хресті, а передусім любимо щирою християнською любов'ю наш український нарід, тому з любови до нього, а радше з любови до тебе, наш Боже, благаємо: прости йому всі провини, поправ всі його злі нахили, а скріпи добрі нахили; змилосердися над ним у всіх його потребах. Борони його перед усякою кривдою й несправедливістю ворогів. Зливай на нього безнастанно Твое щедре благословення. . .

Амінь

Христос Воскрес!

Дано у Львові
при Архикатедральному Соборі св. Юра
в Неділю Сліпородженого,
31 травня 1992 р. Б.

ДЕКЛАРАЦІЯ НЕВАЖНОСТІ ЛЬВІВСЬКОГО ПСЕВДОСОБОРУ З 1946 Р.

Божественний Спаситель оснував одну Святу Соборну й Апостольську Церкву. У цій Церкві наші предки прийняли християнську віру за святого Володимира, коли ця Церква була одна й неподільна, тобто коли вона перебувала в повній єдності з римським Архиєреєм, Наступником св. Апостола Петра. У такій католицькій єдності знаходилась Українська Греко-Католицька Церква в Західній Україні після останньої світової війни, маючи свого Митрополита і Єпископів, які, злучені з особою Вселенського Архиєрея, правили і пасли повірене їм стадо.

Цю єдність усмілився зірвати Львівський збір, що безправно назвав себе «собором», яким він не був і не міг бути, бо в ньому не брав участі жоден з Єпископів УГКЦ, які в тому часі всі вже були ув'язнені, а присутність деяких священників і мирян не вистачає для важности й правосильности правдивого собору, тим більше, що їх участь була вислідом чистого насилля безбожної світської влади.

Насилля над УГКЦ засудив уже Вселенський Архиєрей Пій XII у своїй Енцикліці «Орієнталес Омнес» з 23 грудня 1945 року. Потім цей же Папа Пій XII став знову в обороні нашої страждальної Церкви у своїй Деклярації з 15 грудня 1952 року. Подібно теж недавно Папа Іван Павло II

своїми заявами з 19 березня 1979 року і 7 лютого 1980 року, а також з нагоди святкування 1000-ліття Хрещення Київської Руси-України, подав до відома усьому світові, що Українська Греко-Католицька Церква існує і живе.

Римський Апостольський Престіл, отже, неодноразово ствердив неканонічність і неважність — недійсність Львівського псевдособору 1946 року та нап'ятував цей історичний обман. Українська Ієрархія завжди осуджувала цей насильний і незаконний акт і проповідувала усім людям доброї волі про страждання своєї Церкви на рідних землях. Хоч довгі десятиріччя вона була змушена провести в катакомбах, вона не заламалася і не вмерла, а вийшла з довгорічного підземелля ще більше загартована у вірі й любові до Бога і свого народу.

Тому, ідучи слідами своїх попередників, ми, Єпископи Української Греко-Католицької Церкви, вперше зібрані на Синоді в Архикатедральному соборі св. Юра у Львові, після стільки десятиліть переслідувань і гонінь, у тому самому місці, де перед 46 роками був скликаний Львівський псевдособор, зібрані кругом Блаженнішого Мирослава Івана Кардинала Любачівського, цим заявляємо усім членам духовенства, чернецтва й усім нашим вірним в Україні й на поселеннях та перед усім світом, що собору чи синоду нашої Церкви, на якому вона зривала б свій святий зв'язок з Римським Апостольським Престолом, ніколи не було, і що так званий «Львівський собор 1946 року» не мав і не має нічого спільного з нашою Українською Церквою, яка була і є вірним членом Христового Таїнственного Тіла — Вселенської Церкви, якої видимим Головою на землі є Святий Отець Папа Римський — Наступник Святого Апостола Петра та Намісник Господа нашого Ісуса Христа.

Тому ми, єпископи УГКЦ, зібрані на цьому Синоді, ще раз осуджуємо цей псевдособор і заявляємо його неканонічним і недійсним.

Дано у Львові при Архикатедральному Соборі св. Юра
29 травня 1992 року Божого

*Мирослав Іван Кардинал Любачівський,
Верховний Архієпископ Львова
Володимир Стернюк, ЧНІ,
Архієпископ Титулярний Маркіянополя
Филимон Курчаба, ЧНІ, Титул Абрити,
Помічник Архієпископа Львова
Юліян Вороновський, ЧОС,
Помічник Архієпископа Львова*

З дії Проводу ОУН, УДП, ОУВФ**ЗАМАХ НА ДЕРЖАВНУ ІНТЕГРАЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ**

**Становище Проводу ОУН до незаконних рішень
Верховної Ради Криму стосовно його незалежності**

В дні 5-го травня 1992 р. Верховна Рада Криму винесла одностороннє рішення про державну незалежність Криму, порушуючи в цей спосіб не тільки Конституцію України, але також міжнародне право про непорушність кордонів, зафіксоване в кінцевому акті Гельсінських домовлень. Це грубе порушення державного і міжнародного права автономного законодавчого представництва більшості неавтохтонного населення Криму є продовженням насильницьких методів, практикованих імперіяльними московськими, як царським, так і большевицьким, режимами. Цей новий акт насильства не може бути прийнятий ні Україною, ані іншими державами світу, що респектують міжнародно-правні зобов'язання.

Аргумент «самовизначення» не може бути стосований у випадку Криму на підтримку акту державної незалежності, поскільки теперішнє населення Криму в своїй більшості складається з напливового елементу з північних регіонів колишнього СРСР на місце насильно вивезеного автохтонного татарсько-кримського і українського населення в повоєнних роках.

Проголошення цього акту набирає свого властивого значення в пов'язанні з намаганням Росії оволодіти базою для російської Чорноморської воєнної флотії.

Виходячи з повищих стверджень, Провід Організації Українських Націоналістів:

а) рішуче протестує проти закамouflьованої російської агресії на Крим, з використанням для того російської національної меншості України, якій Україна гарантує всі людські права на рівні своїх громадян;

б) звертається до Президента і Уряду України негайно розв'язати Верховну Раду Криму, встановити президентську владу і провести нові вибори Верховної Ради Криму після того, коли повернуться автохтони, а недавнопоселені мешканці будуть хвилюю позбавлені громадянських прав;

в) прохає уряди держав, що підписали Гельсінські домовлення, осудити агресію на права України до Криму і вислати туди, в порозумінні з урядом України, обсерваторів для дотримання міжнародної законності і для уникнення збройних конфліктів.

Київ-Мюнхен, 6 травня, 1992 року

За Провід ОУН
Слава Стецько — Голова

ЗВЕРНЕННЯ ПРОВОДУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У 50-ЛІТТЯ УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ 1942-1992

Боже Провидіння веліло уласкавити український нарід тим, що ланцюг історичної пам'яті про його визвольні змагання, а в тому й про постання і боротьбу Організації Українських Націоналістів (ОУН) і Української Повстанської Армії (УПА), не перервано далшим існуванням московсько-більшевицької імперії — СССР. Що численні представники тих поколінь нашого народу, які 50 років тому стали в ряди УПА до нерівної визвольної боротьби проти нацистських і большевицьких окупантів України, діждалися — після десятиліть боротьби, підпілля, каторги, переслідувань, скитань і вигнання з рідної землі — світлої години відновлення Української Самостійної Соборної Держави. Тому відмічення цього року українським народом 50-ліття утворення УПА з участю її ветеранів — це, з історичної перспективи, свідчення остаточної перемоги УПА на духово-національним і політичним полі бою над ворогами державности української нації.

Відмічаючи 50-ліття утворення УПА, яка стала на прою проти ворога на захист волі українського народу і його державних Актів 22 січня 1918-19 рр. у Києві, 1 листопада 1918 р. у Львові, 14-15 березня 1939 р. у Хусті і 30 червня 1941 р. у Львові, ми вшановуємо рівночасно славному пам'яті Головного Командира УПА і Провідника ОУН в Україні ген. Романа Шухевича та усіх старшин і воїнів, поляглих на полі слави. Ми вшановуємо тих старшин і воїнів, яким доля судила відійти у вічність поза межами Батьківщини. Їхні могили на чужині назавжди залишаться клаптиком української землі. Ми вшановуємо тих членів визвольної боротьби ОУН-УПА, які за свій життєвий труд для визвольної справи діждалися відновлення самостійної України.

Відзначаючи 50-ліття утворення УПА, ми згадуємо Бойові Групи ОУН, з яких в умовах жорстокої боротьби українського народу проти нацистських окупантів постала в 1942 р. УПА, як всенародня суверенна збройна сила нації. Рівночасно відмічуємо «той велетенський вклад, що його внесла ОУН, керована Степаном Бандерою, в справу утворення, зміцнення і розвитку УПА, вона скріпила її своїми високодійними кадрами (члени ОУН становлять понад 50% усього складу УПА), вона відстояла її політично від нападів як з боку опортуністичного табору, так і з боку національних ворогів України, вона доклала найбільших зусиль для успішного розвитку УПА і докладає їх сьогодні в рамках Української Головної Визвольної Ради». (Із «Заяви Головного Командування УПА». Підпис: Головний Командир УПА ген. Тарас Чупринка. Місце постою, Україна, 25 березня 1947 р.).

Відмічуючи 50-ліття утворення УПА, ми вшановуємо командирів і воїнів численних національних батальйонів інших поневолених народів, які в рядах УПА разом з українцями боролися проти брунатного і червоного спільного ворога під бойовими гаслами ОУН-УПА «Воля народам, воля людині!» і «За самостійні національні держави народів Європи і Азії!»

З приводу 50-ліття утворення УПА закликаємо український нарід, усіх громадян України, уряд і Збройні Сили України та українську діаспору гідно і велично відмітити ці світлі роковини в історії визвольних змагань

України за волю і державність. Рівночасно закликаємо президента України Леоніда М. Кравчука і Верховну Раду України відповідною ухвалою визнати, що змаг ОУН-УПА був антиімперіялістичною двофронтовою боротьбою українського народу проти нацистського і більшовицького поневолення України. Закликаємо теж названі органи влади назначити, згідно з козацькою військовою традицією в українським народі, день св. Покрови 14 жовтня державним святом Збройних Сил України.

50-ліття утворення УПА хай пригадує усім, особливо в сьогоднішніх обставинах важкого процесу наповнення реальним змістом Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. і державного будівництва, що повноцінної державності ніхто нам не подарує. Державу треба відвоювати від імперських структур, за неї треба боротися на зовнішніх і внутрішніх фронтах. Вона від нас усіх вимагає дальшої самовідданої праці, жертвості, великих зусиль, волі, як криця, і рішучості.

А бойові гасла ОУН-УПА хай послужать і сьогодні дороговказом на шляху змагань проти неоімперіялізму і націонал-шовінізму політичних і військових кіл Росії і хай скріплять наші зусилля для відбудови, закріплення і захисту неподільності, сили і багатства Української Самостійної Соборної Демократичної Держави.

Слава Україні!

Героям Слава!

*Провід
Організації Українських Націоналістів*

червень, 1992 р.

ЗВЕРНЕННЯ В 51 РІЧНИЦЮ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ АКТОМ 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ

Минуло пів століття від часу, коли в вогні Другої світової війни, що велася поміж двома імперіялістами — більшовицькою Москвою й гітлерівською Німеччиною за панування над Україною — з волі Українського Народу ОУН під керівництвом Степана Бандери проголосила Акт Відновлення Української Держави у Львові в пам'ятний день 30 червня 1941 року.

Покликане Національними Зборами Українське Державне Правління, на чолі з Ярославом Стецьком, що включало представників майже всіх тодішніх українських політичних течій, одержало благословення двох найвищих Ієрархів: митрополита Української Католицької Церкви — Слуги Божого Андрея Шептицького і Української Православної Церкви — Єпископа Луцького Полікарпа, пізнішого митрополита УАПЦ. По всіх містах і селах Західньої України цей Акт був схвалюваний з великим ентузіазмом на масових вічах. На центральні і східні Землі України цю благовість понесли тисячні лави Похідних Груп ОУН, що дійшли до найбільш віддалених закутин України, зустрічаючи всюди підтримку українського населення.

Арештування німцями Степана Бандери, Ярослава Стецька і чільних членів Проводу ОУН і УДП, а відтак переведення масових арештів провідного активу ОУН, здемаскувало гітлерівців як «визволителів», а пока-

зало їхнє правдиве обличчя наїзників-колоністів. Тому український народ не пішов на співпрацю з новим окупантом, а за ініціативою ОУН створив збройну силу — Українську Повстанську Армію, яка в цьому 1992 році відзначає своє славне 50-ліття.

Як годиться державній нації, УПА стала на захист Акту 30 червня і зі зброєю в руках виступила проти обидвох окупантів, покликавши до дії визвольно-політичне керівництво — Українську Головну Визвольну Раду, з її генеральним Секретаріатом, що його очолив Головний Командир УПА і Голова Проводу ОУН в Україні ген.-хор. Тарас Чупринка-Роман Шухевич.

Хоч історія не дала ще повної оцінки Актові 30 червня 1941 року і кільканадцятилітній збройній боротьбі ОУН-УПА (1942-1956), то окремі спомини і синтетичні праці, в доповненні до понад двадцятитомового «Літопису УПА», вказують на безприкладну в історії народів героїчну епоху, коли б якась армія, без фабрик зброї, без допомоги ззовні ліками і боеприпасами могла так довго протистояти проти поліційних і спецвійськ могутньої імперії, котра для поборювання УПА заключила ще й потрібний союз (СССР-Польща-Чехо-Словаччина). Не помогли також насильні переселення українців, бо переселенці на нових місцях створювали для окупантів нові фронти.

Згадуючи про події і значення тієї героїчної епохи в найновішій історії України в 50-ліття створення УПА, ми схилиємо наші голови перед маєстатом жертв, які принесла Україна на жертвник Волі і своєї Державної Незалежності. І ніхто хай не думає, що розпад Московської імперії під цю пору є вислідом тільки її невдалої економічно-соціальної системи. Без наростання національної свідомости серед поневолених націй на ґрунті визвольної боротьби попередньої епохи, імперія, сперта на терорі і насильстві, могла б ще продержатися доволі довго. Головною силою, що розвалила імперію, був комплекс нерозв'язаних нею національних проблем. Частина тих проблем ще й досі турбує публічну опінію світу і рештки позostalої імперії, яка силою своєї інерції держить той зовнішній світ у сфері накинутах йому довгими роками стереотипів.

Новий Акт Державної Незалежності України, що його проголосила Верховна Рада України 24 серпня 1991 року, після московського невдалого путчу, і потверджений всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 р. є вислідом вікової боротьби українського народу за право бути господарем, а не рабом на своїй прадідній землі. Зокрема впродовж останніх десятиліть, ця боротьба не припинялась, міняючи інколи свої форми і натугу. Не було б цієї боротьби, то й державна незалежність під цю пору була б недосяжна. З цього погляду, Борці за волю України, в своїй Незалежній Державі, мають віднайти своє почесне місце, гідність і пошану, що дорівнює тій же категорії громадян цивілізованих країн світу. Інваліди війни і каторжних поневірянь, з політичних і релігійних причин, мають знайти в Незалежній Українській Державі свого найвищого захисника, а відповідне законодавство має забезпечити їхні права на гідне людське життя і матеріальне забезпечення.

Українське Державне Правління використовувало всі можливості за останніх пів століття пропагувати ідею української незалежної держави між всіма народами світу через працю АБН та дуже активну діяльність Організацій Українського Визвольного Фронту різних країн діаспори.

Українське Державне Правління, своїми демаршами перед урядами і політичними чинниками багатьох держав, зробило все можливе, щоб прискіпити процес визнання Української Держави, що постала в висліді

Акту 24 серпня і підтверджена всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року, як суб'єкта міжнародного права.

Припиняючи свою діяльність з моментом заіснування Незалежної Української Держави і її визнання більшістю держав світу, Українське Державне Правління закликає весь політичний і організований громадський світ в Україні і діяспорі активно включитися в розбудову і закріплення існуючої Української Демократичної Держави, щоб заповнити всі її структури повноцінним національним змістом, а на зовні оборонити її від недругів і ворогів.

Ми пропонуємо, щоб у новій Конституції було визначено спадкоємність Державних Актів 22 січня 1918-1919 рр., 1 листопада 1918 р. ЗУНР, 14 березня 1939 р. Карпатської України, 30 червня 1941 р. УДП і Маніфесту УГВР з липня 1944 р. в рахунок Української Держави; за виключенням УССР, як держави з чужим колоніальним антидемократичним режимом. Це спадкоємство має увійти до преамбули Основного Закону.

Щоб революційно-визвольна боротьба ОУН-УПА була визнана законом, як визвольна боротьба за Українську Державу з усіма наслідками і привілеями для поляглих і їхніх родин та тих, що залишилися при житті.

Українське Державне Правління вірить, що відновлена Українська Держава буде вічно жити й процвітати на честь і славу нашого Героїчно-го і Великого Народу!

Слава Україні!

Героям Слава!

червень, 1992 р

За Українське Державне Правління,

Богдан Федорак
Голова

Володимир Мазур
Секретар

Роман РАХМАННИЙ

ВІДЗНАЧАТИ ЧИ НЕ ВІДЗНАЧАТИ? ЩОБ З ГОРДІСТЮ МОГТИ ГЛЯНУТИ В МИНУЛЕ

Оце вперше за шість місяців державної незалежності України зустрічаємо величну дату 30 червня 1941 року — п'ятдесят перші роковини Акту проголошення Української Держави всупереч усім окупантам та підтримувачам імперіялістів. Треба було великої відваги і прозорливості для проведення такого чину в життя. Революційна ОУН мала таку відвагу і прозорливість, якщо розглядати тогочасну українську ситуацію — оточення подвійним колом імперіялістів.

Вже в «Політичних вказівках для Похідних Груп», розповсюджених у травні 1941 року, яскраво визначено рішучість Проводу рев. ОУН іти на проголошення самостійної держави на будь-якій частині звільненої української території: «На звільнених від московсько-большевицької окупації частинах української землі, не ждучи на ніщо, ОУН встановляє владу, яка має зорганізувати державне життя на всіх ділянках». Далі, Революційний Провід

ОУН виразно відмежувався від модного тоді «стилю влади» тогочасних окупантів України — від елітарності: «Будування державної влади на монопартійному принципі було б шкідливе для української справи».

Знаючи ставлення німецьких нацистів до питання незалежності поневолених Москвою народів, «Вказівки» дають дещо завуальоване, але не менш чітке, остереження: «Якщо б на Україну прийшли війська таких держав, які вороже відносилися б до української державності, тоді наша визвольна боротьба увійшла б у новий період».

Цією постановою рев. ОУН заздалегідь (травень 1941 року!) видала пересторогу всім нововиявленим імперіялістам. Угорщина і Румунія, з ласки Німеччини, готовились до захоплення частини українських земель. Приклад такого приєднання союзників дала Німеччина ще в березні 1939 року. Тоді вона погодилась на захоплення Карпатської України диктатором Угорщини Горті. Проти тієї агресії тоді воював член Революційного Проводу ОУН Роман Шухевич, пізніший головнокомандувач УПА, генерал Тарас Чупринка.

Однак це не означало перекинення на другий бік — переходу на сторону ліберально-демократичних імперіялістів. Англія, Франція та їхні союзники воювали з нацистами за втримання своїх та союзницьких імперіяльних здобутків Першої світової війни. Їм рев. ОУН ще в грудні 1940 року протиставила революційне гасло: «Воля народам — Воля людині!» Цим випереджено принаймні на п'ять років процес деколонізації, що фактично розпочався визнанням Америкою незалежності Філіппін 1945 року.

На таких засновках група українських націоналістів, очолена Ярославом Стецьком, самотужки пробралася до історичного міста Львова і вже першого дня після його звільнення взялась виконувати свою програму в дії. Всупереч твердженням декого в Україні сьогодні, рев. ОУН таки на ділі звернулася до «старших, поважних людей». Обміркувавши ситуацію, постановлено спільно проголосити Українську Державу незалежною і віддати справу творення її уряду в руки Ярослава Стецька, репрезентанта Степана Бандери. Він, Я. Стецько, утворив «уряд національної згоди», а не монопартійне правління.

На щастя, у проводі наших національних Церков на Західніх Землях України були люди високої національної та особистої честі. Українську Греко-католицьку Церкву очолював тоді митрополит Андрей Шептицький, а Українську Православну Церкву — митрополит Полікарп. Маючи найбільш безпосередній вплив на народ, вони обидва визнали «уряд п. Я. Стецька» і закликали вірних до такої самої підтримки. У своєму пастирському листі митрополит Андрей підкреслив законність уряду Я. Стецька, від якого сподівався «розумних рішень» та охорони всього населення «без різниці свого походження». Члени Похідних Груп понесли вістку про постанову Української Держави на всі звільнені райони і дали перші жертви за «рух Бандери» і за Акт 30 червня.

Народ прийняв прихильно також збройну силу України, що її

організував невтомний сміливець Є. Легенда. Завдяки його стійкій поставі навіть німецька адміністрація не зважилась проводити масові в'язнення членів рев. ОУН на Західніх Землях аж до часу падіння Києва. Такі в'язнення на Західніх Землях України проведено щойно 15 вересня, а на Східніх у листопаді 1941 року. Ось як почався «новий період» у визвольній боротьбі. Кістки кинено: рев. ОУН пішла на відкритий зудар з німецьким наїзником. Це славетний період творення і боротьби УПА, очоленої єдиним керівництвом.

Підготувивши ґрунт під той «новий період» визвольної боротьби, рев. ОУН з високою національною гідністю вступила в той бій, вірно дотримуючися своїх раніших оцінок міжнародніх ситуацій, своїх власних принципів і заяв. Вже той сам факт вірності цим принципам і послідовність у діянні дають нам право сказати: Акт 30 червня 1941 року заслуговує на врочисте відзначування річично. Якщо б ми відклали його неначе «золоту грамоту» в скриньку з актами і забули про нього, тоді ми забули б імена тисячів українців і українок, що віддали життя за величну ідею, йдучи за поривом горстки сміливців — молодих і старих. Вони підтримали чин проголошення Української Держави на критичному закруті історії нашого народу.

А пересічним патріотам у Краю і на еміграції ми занедбали б дати можливість з гідністю споглянути в минуле і разом із Тарасом Шевченком сказати собі задоволено:

Ми просто йшли, у нас нема
Зерна неправди за собою.

Народ це зрозумів і зберіг у пам'яті той героїчний подвиг у найбільш темному часі, що попередив світанок волі.

РІШЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ СТОСОВНО ЮВІЛЕЮ ОУН-УПА

Про святкування 50-річного Ювілею ОУН-УПА

Враховуючи велике значення визвольної боротьби ОУН-УПА та з метою відзначення 50-річного ювілею з часу утворення Української Повстанської Армії Виконком Тернопільської Обласної Ради Народних Депутатів — вирішив:

1. Затвердити заходи по святкуванню 50-річного ювілею створення ОУН-УПА.
2. Затвердити склад Оргкомітету по підготовці проведення заходів до 50-річчя ОУН-УПА.
3. Рекомендувати Виконкомам Тернопільської Міської та Районних Рад Народних Депутатів створити оргкомітети по відзначенню 50-річного ювілею ОУН-УПА.
4. Звернутися до всіх політичних і громадських структур з пропозицією взяти широку участь у підготовці та відзначенню ювілею ОУН-УПА.

5. Контроль за виконанням даного рішення доручити заступникові голови Облвиконкому Завадській К. П.

*Голова Виконкому Обласної Ради Народних Депутатів В. Ф. Бойко
Керуючий справами Виконкому Обласної Ради Народних Депутатів
В. П. Тераз*

Заходи до святкування 50-річного ювілею ОУН-УПА

1. Від імени області взяти участь у Всеукраїнському святкуванні ювілею УПА в м. Києві.

*Братство вояків УПА «Лисоня»,
Спілка політв'язнів і репресованих*

2. Провести на Співочому полі парад, Святкове Віче за участю голови Головної булави Всеукраїнського Братства вояків УПА, представників областей України та діаспори.

15 серпня 1992 р. Парк національного відродження.

Братство вояків УПА. Спілка політв'язнів

3. Провести Обласний Ювілейний Вечір ОУН-УПА:

14 жовтня 1992 р. П. К. «Березіль».

*Управління культури Облвиконкому,
Тернопільський міськвиконком*

4. Провести панахиду на могилі та вечір-реквієм, приурочений 50-річчю від дня страти героїв визвольної боротьби П. Голояда та Я. Пришляка:

28 серпня 1992 р. Облфілармонія.

*Братство вояків УПА «Лисоня»,
Управління культури Облвиконкому*

5. Проводити тематичні вечори, конференції, масові зустрічі з учасниками визвольної боротьби ОУН-УПА в навчальних закладах, підприємствах, закладах культури.

Протягом II півріччя 1992 р.

*Братство вояків УПА «Лисоня».
Управління освіти, культури Облвиконкому*

6. Провести фестиваль пісні часів визвольної боротьби ОУН-УПА.
Жовтень 1992 р.

Управління культури Облвиконкому

7. Створити експозицію історії УПА в музеях області.
До вересня 1992 р.

Обласний краєзнавчий музей

8. Впорядкувати могили вояків УПА, встановити пам'ятні знаки на могилах та місцях визначних подій з історії ОУН-УПА.

До жовтня 1992 р.

*Райміськвиконком, Братство вояків УПА «Лисоня»,
Спілка політв'язнів*

9. Встановити пам'ятний знак П. Голоядові і Я. Пришлякові на подвір'ї колишньої обласної тюрми.

Братство вояків УПА «Лисоня». Художній фонд

10. Створити меморіал УПА в урочищі Свинодебра поблизу сіл В. Іловиця та Антонівці Шумського району, де розміщався один із основних центрів формування УПА.

До вересня 1992 р.

*Братство вояків УПА «Лисоня».
Обласний краєзнавчий музей*

11. Провести заходи на Кременеччині і Шумщині на місцях перших боїв УПА.

До жовтня 1992 р.

*Виконкоми Кременецької та Шумської
районних Рад Народних Депутатів*

12. Видати альманах «Зродились ми великої години».

До жовтня 1992 р.

*Товариство «Меморіал». Інститут відродження України.
Спілка політв'язнів*

13. Виконкомам Рад Народних Депутатів увіковічнити пам'ять видатних борців ОУН-УПА в назвах вулиць, майданів та установ протягом 1992 р.

14. Звернутися від імені Облвиконкому в Державний комітет України по зв'язку з пропозицією випустити поштову марку і конверт до 50-річного ювілею ОУН-УПА.

15. Організувати лекторсько-мистецькі групи для поїздок у східні області з метою висвітлення ідей визвольної боротьби ОУН-УПА.

До жовтня 1992 р.

*Крайова рада Руху, Райміськвиконкому,
Управління культури Облвиконкому*

16. Широко висвітлювати матеріали про визвольну боротьбу ОУН-УПА через пресу, радіо та телебачення. Систематично інформувати про хід підготовки і проведення урочин з нагоди святкування 50-річного ювілею ОУН-УПА.

Протягом 1992 р.

*Облтелерадіооб'єднання. Редакції обласних та районних газет
Керуючий справами Облвиконкому В. П. Тераз*

*Склад оргкомітету по підготовці і проведенню заходів
до святкування 50-річчя ОУН-УПА*

*Васильюк П. М. — заступник голови Облвиконкому, голова Оргкомітету.
Ковч П. М. — заступник голови Тернопільського Міськвиконкому, заступник голови Оргкомітету.*

Члени Оргкомітету:

Бойчук І. В. — заступник голови Крайової Ради Руху.

Бойко Р. П. — начальник Управління культури Облвиконкому.

Бойцун А. С. — співробітник Обласного державного архіву.

Друль Г. Я. — голова Спілки політв'язнів і репресованих.

Герета І. Н. — директор Інституту національного відродження.

Касінчук П. Ю. — голова Кошової Управи Братства вояків УПА «Лисоня».

Кондира І. В. — завідуючий відділом культури Міськвиконкому.

Когут Б. Є. — заступник голови Кошової Управи Братства вояків УПА «Лисоня».

Крупа Л. М. — генеральний директор Облтелерадіооб'єднання.

Лавренюк В. А. — директор Обласного краєзнавчого музею.

Литвинчук В. Ю. — заступник голови Облвиконкому.

Петрук-Попик Г. М. — член Спілки письменників.

Сливка П. В. — голова Комісії Тернопільської Міської Ради Народних Депутатів по культурі і духовому відродженню.

Слюзар С. К. — редактор газети «Свобода».

Хаварівський Б. В. — начальник Управління народної освіти Облвиконкому.

Фенюх Б. П. — завідуючий Відділом Освіти Тернопільського Міськвиконкому.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наświetлюючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й роз'яснює всі суспільно-політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайти в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

*Конференція ОУН в Києві доповіді, корреферати, матеріали**Роман ЗВАРИЧ***ЗА ЯКУ УКРАЇНУ?****— Засадничі постулати в будові Української Держави —**

Споконвіку людство прагне свободи й справедливості. Історія — це наче б хронологія людського тяготіння до виразнішого, більш удосконаленого образу справедливості і уведення цього образу у суспільно-політичному ладі вільних, суверенних суспільств. Модерна доба особливо характерна тим, що ці універсальні історіотворчі процеси тісно пов'язані з процесами усувереннення народів і людини. Результат такий, що ідея нації, концепція національного принципу світопорядку, вже стала наріжним каменем міжнародного права та взагалі міжнародних співвідносин.

Конкретно, ці ще не зовсім завершені процеси довели до того, що, з одного боку, уже універсально прийнятий демократичний принцип державної побудови, а саме: найсправедливіша форма організації суспільно-політичних відносин у спільноті — це демократичний, народовладний лад, в якому кожна людина виступає як упривласнений на владу громадянин. З другого боку, у глобальному масштабі, ці процеси наймаркантише виступали у формі національно-визвольних революцій проти всяких великодержавних, колоніальних, неокolonіальних чи виразно імперіалістичних конструкцій. Вже майже всі імперії світу розвалені під тиском цих універсальних процесів усувереннення народів та людини, включно із найжорстокішою в усій людській історії імперією — советсько-російською «тюрмою народів», спадкоємницею котрої є т. зв. Російська Федерація, яка залишається своєрідною «міні-імперією», в якій і надалі уярмлено чимало менших, неросійських народів.

Найдинамічнішою рушійною силою модерної епохи історії, на шляху вселюдського тяготіння до виразнішого пізнання образу справедливого ладу, є «ідея нації», тобто: а) в змислі справедливого світопорядку — незаперечне право кожного народу на державну самостійність і суверенність та міждержавне співвідношення, побудоване на тривкому фундаменті паритетної рівноправності і звільнене від усяких ядерних шантажів; і б) в змислі справедливої державної побудови — визнання нації, її загальної добра найосновнішим упорядковуючим чинником усіх суспільно-політичних відносин. Особливо в наслідок розвалу советсько-російської імперії, все волелюбне, спрагнене на справедливість, людство вже має нагоду перейти на вищий етап у нашому спільному пошуку за універсальним справедливим ладом.

Однак, в цій післяіндустріальній добі, коли перед людством стоять такі, здавалося б, оптимістичні перспективи, то воно, натомисть, опинилося в кризі, яка особливо спричинена знеціненням найпервинніших вартостей, які досі визначували велич Людини. Головна причина такого морального декаденсу корінно знаходиться в поширюванні капіталістично-ліберального ідеалу, який ставить примат на необмежену сваволлю суспільно безвідповідальної одиниці, її накрізь егоїстичні інтереси. Цей розклад, що подекуди, зокрема в західних країнах, вже доходить до скрайнього нігілізму, тим паче загострений тим, що вже понад чверть століття все людство живе під найстрахотливішою примарою майбутнього: тотальне вимирання, безповоротна Смерть всього живого, спричинена ядерним Армагедоном. Зовсім не випадково, співархітекторами надалі існуючого, хоч вже анахронічного, ядерного та неоколоніального світового ладу були Москва і Вашингтон — центри, з одного боку, завойовницького імперіялізму, з другого — міжнародного капіталізму.

Дорога відродження людства, того в ньому, що визначає духову глибину Людини, її природню шляхетність та притаманну їй волю до справедливості, веде через ідею нації, її загальне добро, перед ідеєю необмеженої сваволі одиниці; національна, суспільно відповідальна людина перед національно осиротілою, егоїстичною, суспільно безвідповідальною одиницею-індивідом; через національним та християнським, згідно духовим, змістом виповнене творче життя людини як Богоподібної істоти, перед суперіндивідуалістичною, розкладовою програмою стисло-матеріальних інтересів. У цій наскрізь прогресивній проекції нового суспільного ладу, опертого на ідею нації та її загального добра, знаходимо значення націоналізму на майбутнє. Це лад, який ще чекає свого здійснення, і який прийде на заміну досі пануючому у світі, особливо після провалу комунізму, капіталістично-ліберального ладу, опертого на необмеженій сваволі одиниці в атомістичній лжеспільноті.

Слід при цьому виразно й недвозначно ствердити, що грядучий націоналістичний лад зовсім не заперечуватиме демократію, але якраз удосконалюватиме її. Коли розуміти націоналізм як політичну концепцію, яка виводить, що суверенність людини-громадянина закріплюється лише через повне усувереннення її нації, через усувереннення загальної, національної волі до життя, волі до влади в державній власнопідметності, в державній побудові справжнього народовладдя; і коли розуміти націоналізм як політичний рух, який ставить у центрі своїх ідейно-програмових заłoженнь саме Людину, необхідність її вільного себевиразу на власну та суспільну користь; і коли прийняти основну етичну засаду націоналізму, що людська телеологічна воля до справедливості, яка становить той божественний підмет у нашій душі, uzavershується лише в суспільно відповідальному співжитті з іншими людьми, нашими органічно сплетеними однокраянами, то доходимо до висновку, що націоналізм, хоч відмінний та в деяких аспектах протилежний капіталістичному лібералізму, все таки виразно стоїть на корінно демократичних основах. Коли демолібералізм вихо-

дить з точки зору, що в природньому стані людина має буцімто ліцензію робити те, що лише захоче, згідно з її жадібними імпульсами чи проминальними афектами, націоналізм, натомість, виводить, що людина має спроможність перерішити таку в суті тваринну приреченість законам кавзальности, особливо коли вона вчиться підпорядковувати свої егоїстичні інтереси загальному добру своєї спільноти, актуалізуючи свою потенційну волю до добра, волю до справедливості. Демолібералізм трактує людину так, наче б вона була рабом своїх жадіб та пристрастей. Націоналізм, натомість, проектує людину як передусім етичну істоту, що в спільноті вчиться не лише вибирати, але власне *правильно* вибирати між добром і злом, між правдою і брехнею, таким чином звільняючись від усяких примхливих, афективних пут стисло матеріяльних, тілесних, чи тваринно-кавзальних вимог життя. Свободу людини не можна звести до рівня тваринної «свободи», чи вірніше — псевдосвободи, бо справжня свобода вимагає розуміння та прийняття людиною її суспільної відповідальності. Справжньою, повноцінною, суспільно відповідальною свободою може користуватися лише моральна істота, отже — лише людина.

Замість відноситися до людини як до звичайного споживача, відкремленого від спільноти, і замість постулювати, що люди в такому атомістичному суспільстві/державі мають якусь свавільну «ліцензію» себе взаємно пожирати у гоні нагромадити щораз більше вигод та розкошів коштом злиднення інших, то набагато прогресивнішою та справедливішою є концепція державної побудови, яка розуміє національну державу як власність усіх її громадян-співжителів, незалежно від їхнього національного походження, стану, віровизнання, раси і т. п.; це концепція, яка постулює усунування в державі суспільства, як дорогоцінності вільних і тому гордих, усунування продуцентів, упривласнених не лише на владу, але й також на засоби виробництва, які мають однакові права та привілеї і які однаково відповідальні за загальний добробут в їхній спільноті/державі. Така суто-націоналістична концепція держави плекатиме найшляхетніше розуміння громадянства, в змислі національно-державної співвідповідальності: тобто відповідальність кожної людини, кожного вільного продуцента супроти його спільноти та держави, і не менша відповідальність держави, співвласником і співгосподарем котрої є кожний в ній громадянин, супроти кожної в тій державі людини. З націоналістичної точки зору, державна потужність міряється не якимсь гоном до слави шляхом завоювання чужих мирних народів; але міць державної спільноти постулюється як вислід плекання в кожному її громадянині (навіть у тих, що творять національні меншини) найшляхетніших рис характеру та норм поведінки, згідно з старим римським ідеалом «*цівітас*», що породжує сильне бажання волі. Такий етично кріпкий, хоробрий воїн-громадянин буде більше боятися неволі, ніж смерті в боротьбі на захист волі нації та її державного суверенітету.

Коли націоналізм відмінний від капіталістичного лібералізму, то він вже в цілому суперечить як комуністичним, так і всяким

Виступає Роман Зварич

фашистським концепціям, обидві з яких стоять на тоталітарних, антидемократичних основах, бо ставляться до підметної в державі нації з автократичним презирством. Спільні знаменники комунізму і фашизму — це зведення людини до статусу якогось обездуховленого молоха, якого режим має право визискувати для диспропорційного посилювання анонімного державного апарату; утуманення народу, зведення його до рівня політично несвідомої маси; монотонність суспільного життя; мілітаризація суспільства та всіх у ньому відносин, які самі основані на культі доносу; надмірна апотеоза держави, її потужности на всіх рівнях, коштом тотального заперечування людських свобод; уособлення держави в особі вождя. До речі, основне лихо комунізму, фашизму, та навіть капіталістичного лібералізму, помимо їх подекуди гострих розходжень, — це їхня нехіть до національного первня, до нації взагалі, як основного упорядковуючого чинника всіх суспільних відносин, нехіть до спільного, загального добра всіх жителів, вільних продуцентів, гордих господарів-громадян національно-державної спільноти.

Уведення комунізму в Україні також було засобом накинення ворожого, суто-російського способу та змісту життя, отже засобом яничаризації, національного осиротіння та матеріального ожебрачення українського народу і топтання гідности української людини, зведення її до рівня якогось дикунського анонімного молоха.

Все це у підготовці до зметення самого імені України з лиця світу та включення її народу у «великоросійський» народ, однак, очевидно, на основі меншевартісних «молодших братів». Московська колоніальна політика в Україні зводилася до того, щоби на всіх відтинках життя насильно накинути українському народові чужий, суто-російський зміст життя. Кожна структура чи установа, що у їхній сукупності творили тоталітарну колоніальну систему поневолення, були уведені в т. зв. УССР на те, щоби відчужити українську людину від влади, перетворити її в обезвласненого політичного дикуна.

Колоніалізм, у будь-якій формі чи закрасці, не спроможний перейти таку дивовижну метаморфозу, в якій він перемінюється, як той хамелеон, з системи обезвласнення на народовладну систему максимального упривласнення, усувереннення людини та народу. Тому, в дальшому процесі закріплювання новопроголошеної Української Держави ще прийдеться замінити цей насильно накинений лад суто-українським порядком, тобто таким, що відповідає українським побутовим традиціям та надбанням, нашим віковичним політичним та моральним вартостям, нашій національній духовості та нашим державним інтересам. Отже, треба надати цим новим процесам та ще нествореним структурам та органам влади чисто український зміст, що єдино може забезпечити повне усувереннення української людини.

24-го серпня 1991 року проголошено постанови нової політичної істоти та юридичної особи — України, чим також перекреслено дальше існування т. зв. УССР, яка не була ані українською, ні республікою, а навпаки: вона була колонією в ССРСР. 1-го грудня цей історичний Акт був узаконений українським народом у всенародньому референдумі, чим також остаточно угроблено вже тоді смертельно поранену від революційних ударів советсько-російську імперію. Конкретно, Акт проголошення незалежності України (а не відокремлення УССР від ССРСР) був уможливлений саме тому, що не вдалося найзапеклішим російським імперіозахисникам, янаєвським «путчистам», загальмувати назріваючі визвольні процеси. До речі, цей дуже небезпечний «путч» фактично штучно прискорив ці процеси. Результат такий, що Україна проголосила свою незалежність, як нова юридична особа, натомість затримавши всі дотогочасні колоніально-адміністративні структури, які були насильно накинені Москвою на наш нарід, які досі були підчинені імперському центрові, і які якраз заперечували ідею Самостійної України. Всі владові, чи вірніше — суто-колоніальні структури та органи УССР, як також ціла законодавча й правова система, яку Москва завела в Україні, були подумані на те, щоби обезвласнити український нарід від влади, перетворити його в рабів-молохів згори змilitаризованої, перебюрократизованої колоніальної системи. Тому, ці же самі колишні, вже анахронічні та пережиті, колоніально-адміністративні структури ніколи не зможуть бути перемінені на дійсні, суто-державницькі, суто-українські органи волевиявлення уже усуверенненого українського народу; на справжні інструменти влади нації, в котрих зенітально схоплене мораль-

не і політичне право народу правити собою, чим визначається державний суверенітет України.

Виринає питання: як створити механізми для того, щоб у дальшому процесі державного будівництва можна було б спорудити сучасно-українські владові структури та національні інститути, системою правовості та законодавства, і взагалі виповнити молоду Українську Державу наскрізь українським змістом життя, без того, щоби не порушити її покищо нестійкі основи? Таким механізмом могли би бути Установчі Збори, чи Національна Конституанта, скликана Верховним Советом вже неіснуючої УССР, який до того часу повинен правити Україною виключно як її тимчасовий уряд, і з хвилини скликання котрої цей пережиток з колоніальної доби поневолення самоліквідувався б. Відпоручники до такої Конституанти були б обрані українським народом прямим голосуванням. Їхнім завданням було б прийняти Основний Закон (зглядно нову Конституцію), закон про громадянство, нову систему законодавства та влади, нові принципи засади правовості та взагалі найелементарніші атрибути нової юридичної особи, проголошеної 24-го серпня, яка називається — Україна.

У всяких проєкціях майбутнього ладу в Україні, слід виходити з твердого переконання, що в надрах душі століттями закріпаченого українського народу осталися глибоко закорінені певні цінності, які формувалися протягом століть, і яких ворогові не вдалося викоринити: традиційне українське християнство, почуття правосвідомості і моралі нації, властиве українцєві почуття справедливості та ієрархічності цінностей, сильне переконання у непроминальності власної індивідуальності та потреби її себе виявляти. На основі цих ніколи неперекреслених і непризабутих цінностей потрібно будувати наш державний, суспільний та політичний лад.

При тому, в центрі уваги всякого порядкування на майбутнє потрібно поставити людину як одухотворену істоту, не в розумінні капіталістичного лібералізму, який трактує людину як відокремленого від спільноти споживача з окремішньою програмою власних егоїстичних інтересів, але людину як суспільне ество, що росте і розвивається у спільноті і для спільноти, у родині і нації. Нація і родина живуть в людині, і тому основою правосуддя і системи правовості в Українській Державі мусить бути національно визначена людська істота, обдарована Богом певною божественною волею до справедливості та із здібностями на себе виявлення, унааявлення через вільну працю своїх творчих диспозицій на користь своєї родини та на загальне добро своєї нації/держави.

Центральною проблемою в кожному державному устрою та взагалі в системі державної владопобудови є питання влади. При цьому, слід зазначити, що тут не розуміється владу як звичайне адміністрування державним апаратом, але береться під увагу її суспільно-моральні атрибути, що цементують націю в одну органічну цілість. Питання влади не можна звести до звичайних силових факторів, але треба пояснювати в дусі морального права правити, від чого є похідний принцип суверенності у державі. Немає

сумніву, що на сучасному етапі розвитку людства по лінії все досконалішого образу справедливого ладу, єдиним законним джерелом влади у державі є сам нарід, його загальна воля, яка є визначена спільними інтересами всіх громадян, вільних продуцентів, гордих співгосподарів державної спільноти. Тим паче, система владобудови мусить сама бути оперта на необхідності забезпечити соціальну справедливість усім жителям на українській землі. Людина-громадянин, яка має змогу користуватися всякими вольностями, але зведена до статусу злиденного жебрака, ніколи не зможе стати гідним сувереном на власній землі, співгосподарем своєї держави. Тому політичне усувереннення також вимагає створення максимальних можливостей для умасовлення власности, особливо на засоби виробництва, чи то на індивідуальній, чи на кооперативній основах.

Поруч виконавчої та юридичної (а не лише стисло судової) влади, найосновнішою є якраз законодавча влада, в котрій участь народу мусить бути вповні забезпечена в міру можливостей. Тому, що є неможливим завести систему прямої, безпосередньої репрезентації кожного громадянина у законодавчих органах влади, особливо на найвищому рівні, потрібно віднайти ефективні засоби для максимального представництва народу, його загальної волі, в органах влади через народніх відпоручників-послів. Нам видається, що представництво в законодавчих органах виключно партійних відпоручників, обраних народом у таємному і прямому голосуванні, навіть при багатопартійній системі, ще недостатньо вистачає для того, щоби створити справжній народовладний лад у державі. Можливо, потрібно створити систему двопалатного парляменту, в якому в одній з палат будуть виступати відпоручники політичних партій, а в другій — відпоручники поодиноких виробничих верств, професійних організацій, культурних і наукових установ, представники Церков та заслужені державно-політичні та військові діячі. На місцевому, чи найнижчому рівні, потрібно застосувати принцип самоврядування, що дасть нагоду кожному громадянину-ві проявити свою державотворчу самоініціативу. Знову ж, основним ключем до розв'язки всіх проблем, пов'язаних із системою владобудови, мусить бути якнайширше усувереннення людини-громадянина України, створення максимальних можливостей для людського себевияву, в розумінні, що людська індивідуальність росте через службу загальному добру її нації, її спільноті.

Попередньо була мова про юридичну, а не судову, владу. Йдеться про те, що в Українській Державі потрібно спорудити таку правову систему, в якій завданням як судів, особливо Найвищого Суду, так і прокуратури, буде не лише карати за злочин, але стояти на сторожі, на варті правовости в спільноті, згідно з Основним Законом, винесеним Національною Конституантою, в якому будуть забезпечені права і вольності людини, і в якому будуть визначені первні правовости, соціальної справедливости та народовладного суверенітету в усуверенній державній спільноті.

Слід тут також підкреслити, що зараз в Україні надалі застосо-

ується суто-большевицька правова система, яка була подумана на те, щоб розбити родину згідно з плеканим нею культом доносу, і розбити національну спільноту (як органічну спільноту) в ім'я отарної громади обезвласнених та ожебрачених кріпаків, анонімних, національно осиротілих та політично здичавілих молохів. Отже, доведеться також замінити цю колоніальну систему правовості справжньою українською правовістю шляхом відгребання наших традиційних правних джерел, які можна віднайти в таких вічних скрижалях української національної духовості, як напр., «Руська Правда», «Литовсько-Руський Статут», чи «Права, по котрим судиться», до яких потрібно додати здобутки інших народів з модерних часів, які відповідали б українській індивідуалістичній психіці в протизагн до колективістичної. Різні правні уявлення, моральні почуття та взагалі дух нації проявляється також у народній творчості, в якій можна знайти ідеї для розбудови і збагачування української філософії права. Тут знайдуться такі визначні норми української правовості, як напр., відсутність кари смерті на вільного громадянина; відсутність невільництва, чи навіть наймитства по відношенню до людської праці; перевага родини-спільноти над егоїзмом одиниці; добро родини і спільноти над добром одиниці, рівність усіх перед законом і т. п. Насамперед, очевидно, потрібно усвідомити, що світ окупаційних, большевицьких інститутів діаметрально протилежний до українського, який у своїй основі опертий на окцидентальній правоментальності.

На грані нового століття вже можна бачити, що гряде нова доба — доба націоналізму. Ведена національно-визвольна боротьба поневолених Москвою народів уже провіщувала цю нову, грядучу епоху, бо в цій боротьбі вже був ідейно запроєктований новий, вільний та справедливий, світовий лад та суспільний порядок, який замінить старий світовий лад, оснований на упривілейованих, неокolonіальних інтересах кількох ядерних потуг. У новому, грядучому ладі, постання котрого уможливлене розвалом останньої імперії в історії — советсько-російської «тюрми народів», спільні інтереси всіх народів, всього людства, Людини як такої, будуть скрізь узглядені на засадах паритетної рівноправності, бо в цьому ладі співвідносини між народами будуть вислідом вищого, більш удосконаленого розуміння справедливості. Це буде лад звільнений від того проклятого Дамоклового меча ядерного шантажу, під яким поставили все людство співархітектори старого, вже пережитого ладу, один з яких уже зметений на смітник історії, де його властиве місце. Все волелюбне, спрагнене на справедливість, людство зможе знайти силу для нової світобудови в здетермінованій настанові України бути першою ядерною потугою, яка зліквідує всю свою ядерну зброю, цей лихий засіб тотального знищення Людини, перетворившись у без'ядерну зону. Україна тепер ставить виклик усьому волелюбному, спрагненому на справедливість, людству, ядерним і неядерним країнам, перетворити всю земну кулю в одну широкопростірну без'ядерну зону, що є передумовою до закріплення стабільного і тривалого миру в світі. Ось це візія націоналізму, яка несе порятунок людству.

Борис ПОТАПЕНКО

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

Зовнішня політика відновленої Української Держави, затвердженої референдумом 1-го грудня 1991 року, повинна складатися з двох головних частин: перше — переконлива візія майбутнього і друге — холоднокровно виважені стратегічні цілі. Візія майбутнього, з точки зору українського націоналізму, побудована на ідеях нації як природного організму і самотнього чинника для самоздійснення людства у формі суверенних держав — суб'єктів міжнародного права. Умовою, що забезпечує нації тривалу активну участь у світовому середовищі й найбільш пристосована до всебічних інтересів національного життя, є політична організація у формі суверенної держави. Отож, ідеалом або візією зовнішньої політики України повинно стати здобуття і закріплення суверенної державності для усіх націй світу на підставі розвалу імперій і визволення поневолених націй, включно з поневоленими народами РСФСР, яке буде передумовою творення справедливого ладу на земній кулі, на засадах рівноправної співпраці усіх націй у галузях забезпечення миру і безпеки та розвитку добробуту і демократії.

Але візію не можна ототожнювати з державною зовнішньою політикою. Зовнішня політика мусить визначати стратегічні пріоритети для здійснення, навіть якщо вони в повному не можуть сьогодні досягнути усе визначене у вище згаданій візії. На жаль, існуюча зовнішня політика влади у Києві скоріше визначається своєю риторикою, грандіозними жестами і практичною відсутністю чіткої зовнішньої політики і конкретної дії. До речі, влада іще не представила перед світом своєї доктрини зовнішньої політики Української держави. Це призвело до замішання і до сумнівів з боку як західного, так і східного світів.

Якщо навіть прийняти, що існуючі у грудні 1991-го року умови оправдували рішення президента Кравчука — поспішно і без жодних порозумінь з іншими чинниками держави втягнути Україну у т. з. СНД, не розмірковуючи, чим є СНД в дійсності, все таки зовнішні політичні й стратегічні наслідки для України були і залишаються негативними і небезпечними. Вступивши в СНД, Україна втратила критичний момент, який існував зразу після референдуму, коли держави світу звернули усю свою увагу на волевиявлення українського народу, котрий 90 відсотками голосів відновив самостійну Українську державу. Але замість рішучих і конкретних кроків з боку уряду України, по відокремленню України від Росії, і замість самостійної дії у справах внутрішньої і зовнішньої політики України, влада у Києві знову зробила свої рішення залежними від згоди Москви. І знову ж перед світом появився новий колектив республік

з Росією як першою між рівними. На підставі СНД світ визнав не держави-члени СНД спадкоємцями бувшого ССРСР, а радше Росію. І, таким чином, Росія зайняла престижне і політично вагоміше місце бувшого ССРСР у Раді Безпеки ООН; практично визнана єдиним власником всього закордонного майна колишнього ССРСР; США і країни НАТО вимагають, щоби члени СНД з ядерною зброєю на їхніх територіях передали цю зброю Росії і щоби члени СНД не окремо, а спільно сплачували борги бувшого ССРСР.

Отож, найбільшою втратою від членства в СНД стало фактичне знецінення, девальвація процесу українського державотворення для міжнародної opinio. Той багатообіцяючий ажіотаж, що був у світових засобах масової інформації довкола України після 1 грудня, з часу підписання договору в Мінську практично зійшов нанівець. Сьогодні ж Україна, якщо й згадується в світових мас-медіях, то часто в контексті СНД. Як вкласти в рамки зрозумілого, що один день Кравчук годиться віддати Москві усю ядерну зброю, на другий день — ні, а на третій — знову ж її віддає? Чи хоч би такий факт: то «державні мужи» України однозначно заявляють, що самостійна Україна буде сплачувати свою частку зовнішнього боргу бувшого ССРСР окремо від СНД, а за тиждень чи два міняють свою політику і знову ж годяться підкоритися Москві. З огляду на вищесказане, виринає питання: як може світ позитивно оцінювати події в Україні у визначенні міри майбутніх інвестицій в її економіку, міри готовності до партнерства з нею та міри пріоритетності стосунків з молододо перспективного державою на сході? Згадується Шевченкове: «Так сміються ж з України сторонні люди!»

Отож, не викличе сумніву потреба відокремити два рівні функціонування української державності — в межах СНД і в контексті взаємин з рештою світу. Таким підходом ми зможемо розрізнити об'єктивну реальність і декларативну символічність. Ми зможемо також довести, що зовнішня політика будь-якої держави вповні може тільки віддзеркалювати рівень і напрям внутрішньої політики даної держави. З точки зору об'єктивних, а не декларативно-символічних обставин, самостійні держави світу вважають, що покищо реальних відмінностей між господарсько-військовою (тобто державною) системою СНД і колишнього ССРСР у багатьох питаннях не зареєстровано.

Дехто з табору «оптимістів» може завважити, що понад 100 країн світу визнали державну незалежність України і що синьо-жовтий прапор висить перед ООН поруч з національною символікою усіх інших незалежних держав. «Оптимісти» також можуть пишатися тим, що 400,000 військових прийняли присягу на вірність Україні. Усе це символізує поступ Української Ідеї, є яскравим підтвердженням Української Державності і засвідчує, що дійсно, військові та господарсько-економічні стосунки між суб'єктами СНД тріщать. З цим не можна сперечатися. Але відразу нагадаю, що політика фіксує якісну «інакшість» ситуації не тоді, коли щось десь тріщить, а коли вже є dokonаним факт військової

і економічно-господарської переорієнтації з одного центру ваги на інший. Тобто, якщо Україна переорієнтує направленість своєї військової доктрини і свого економічного ринку з російського терену — на який припадає більше двох третин експортно-імпорتنих операцій — хоча б на центральноєвропейський або на будь-який інший, і якщо така переорієнтація набуває статусу дійсного факту, то реальна — а не лише декларативна — політика засвідчує зміну фактичного стану.

У справі Збройних Сил України, з одного боку, є факт присяги на вірність Україні сотнями тисяч військовослужбовців. А з другого боку, факт прийняття присяги на вірність не є гарантом вірності. Державні чинники на Заході й на Сході подекуди доводять таке: де ще вчора військова частина служила під одним прапором, сьогодні під іншим; керувалась однією присягою, нині іншою? Держави світу також не забувають, що 400,000 військових, що присягнули Україні, — це лише третина нині дисльонованих в Україні солдатів і офіцерів і що це число збільшується, а не зменшується, з огляду на перенесення на територію України десятків тисяч солдатів бувшої Червоної Армії, дисльонованих на територіях бувших членів Варшавського Пакту.

Рівнож питання Чорноморської фльоти і взагалі Криму чи то термоядерної зброї в оцінці світу скоріше віддзеркалює декларативні твердження і протести українського уряду, а не конкретні та непохитні дії суверенної держави, готової боронити свою територію і відстоювати свої права. З точки зору важливості військової доктрини до зовнішньої політики, вже зроблено принаймні дві стратегічні помилки.

По-перше, теперішня військова доктрина України обмежує функції своєї фльоти здійсненням патрулювання й захистом морських рубежів. Зрозуміло, це передбачає відповідний склад фльотилії: як за кількісними параметрами, так і за клясою військово-морських одиниць. Якщо такий підхід збережеться, то через кілька років у випадку пропозиції до України взяти хоча б символічну військово-морську участь у якомусь конфлікті в іншому геополітичному регіоні світу, Києву нічого не залишиться, як розвести руками. І це тоді, коли навіть Греція й Нідерлянди зможуть надати свої стратегічні військово-морські підрозділи. В Україні, на жаль, таких не передбачено. Очевидно, геополітичний горизонт теперішніх київських державних речників сягає не далі акваторії Чорного моря.

По-друге, викликає подвійне почуття — здивування й обурення — прагнення українського уряду якнайшвидше позбутися ядерної зброї (тактичної — до липня 1992 року, стратегічної — до кінця 1994 року). Це засвідчить мирний характер України і нібито призведе до пільгового капіталовкладення в її економію. Викликає сумнів хоч би те, що економія без досконалих систем військового захисту може бути впевнена в безхмарності свого майбутнього, що завжди було і залишається головним критерієм для інвеститорів у їхній аналізі ризику для капіталовкладення в економіку іншої держави.

А щодо ядерної зброї, то після того, як 57 відсотків тактичної ядерної зброї були вивезені в Росію для знищення, президент України, хоч дещо пізно, все ж таки висловив свої сумніви: а чи дійсно Росія ті ракети знищує? Якимось воно незручно навіть пояснювати, що постановка питань і їх вирішення повинні передувати прийняттю рішень. І ні в якому разі не навпаки. Ми ж розглядаємо зовнішні аспекти поступу України, котрі вперто нагадують, що без належної уваги до рівня власної військової потуги Україна може скотитися в таблиці світового політичного рейтингу.

Економічний аспект довкола питання української зовнішньої політики також надзвичайно суттєвий. За умов необхідності докорінної економічної переорієнтації, очевидно, було б передчасне говорити про якісь конкретні деталі структурних економічних зв'язків з кожним із багатьох світових авторитетів у цій сфері. Нині доцільно сформулювати лише загальні принципи економічної співпраці. Такими повинні бути: високий технологічний рівень пропонованих Україні виробничих ліній, пільговість умов, низька енергоємність і, як результат — невисока собівартість кінцевої продукції. Уся мудрість державного діяча полягатиме в тому, аби відрізнити зерна від половин, зупинивши вибір на варіантах, котрі найшвидше виведуть Україну на вищу господарсько-економічну світову сферу, унеможливлять московську економічну окупацію, не перетворять Україну в терен для експлуатації економічними потугами світу.

Самостійні держави світу, головно економічно і збройно потужні держави, орієнтуються перш за все одна на одну і на ті держави, котрі на підставі свого стратегічного і геополітичного положення, як і через свій економічний і збройний потенціал, можуть зайняти належне місце і відіграти свою легітимну роль в системі забезпечення регіонального і міжнародного миру та безпеки, як і в розвитку добробуту і демократії.

З геополітичної точки зору серед безпосередніх сусідів України домінуюче значення мають взаємини з Росією. З усієї широти спектру різних стосунків доцільно виділити кілька аспектів. Державна окремішність України практично відрізає Росію як по суші, так і по морю від Європи, а значить від європейської політики, цінностей, технологій, рівня життя. Усвідомлення цієї простої геополітичної формули завжди спонукувало Москву до підступної та жорстокої експансії на терен України. За відсутності слов'янської України Росія ризикує залишитись у сумнівній азійській компанії, котра буде чисельно переважати і, опираючись на авторитетні ісламські сили, вже в найближчій часі сформулює свої «правила гри» й ознайомить з ними Росію. Останню це може привести до цілковитого державного фіяско, замкнувши її в кордонах московського князівства часів Івана Калити. Такі перспективи нададуть експансіоністським потягненням Росії щодо України додаткових небезпечних ірраціонально-гістеричних форм. Цю об'єктивну модель можливого розгортання подій Київ повинен особливо добре затамувати, керуючись нею в розробці зовнішньої, військової та господарсько-інтеграційної політики.

На півночі Україна межує з Білоруссю. Стратегічно це надзвичайно важлива держава, а в системі зовнішньої політики Києва зокрема. Білорусь — останній хиткий елемент в концепції Балтійсько-Чорноморської співдружності (Україна, Білорусь, Литва, Латвія, Естонія). Україна повинна використати всі можливості, аби прилучити Білорусь до реалізації цієї ідеї. В разі утворення згаданої співдружності, котра мала б економічно-господарські функції та функції регіональної безпеки, Росія буде відкинута з європейського театру політичних дій *де факто*. У свою чергу Україна автоматично стає найбільшою потугою в регіоні, який перегороджує Східню Європу з півночі на південь. За таких умов акції України на міжнародній політичній біржі різко підуть вгору.

Польща і Чехо-Словаччина прагнуть рівних, взаємовигідних стосунків з Україною. Польща, маючи перед собою dokonаний факт об'єднання двох Німеччин, ввічливо визнала незалежність України відразу після її проголошення. Найбільш теплі перспективні міжнародні стосунки склалися між Україною і Угорщиною. Ця держава хоче бачити в Україні надійного господарсько-економічного партнера. Для України важчими є стосунки з Румунією з причин територіальних претенсій на українські землі з боку Бухареста. Мабуть, критерії розв'язки цієї проблеми повинні бути такі: на коротшу мету, визнання з боку усіх новопроголошених держав, колишніх колоній в ССРСР та т. зв. «сателітів» Москви, необхідності затримання стабільних та мирних співвідносин, потрібних для закріплення поодиноких держав; та на довшу мету — застосовування етнографічного принципу кордонів як гарантії тривалих мирних співвідносин на майбутнє.

До найбільших потуг Європи слід віднести Велику Британію, Францію та Німеччину.

Динамізм англійської політики більш помітний на рівні Британської Співдружності, ніж Європейської.

Франція завжди дивилася на Східню Європу крізь призму пошуків можливого союзника в суперництві з Німеччиною. В різні часи Франція підтримувала то Польщу, то Росію, але ніколи Україну. Новітнім політичним діям України варто пам'ятати ці історичні довідки, які є закономірним втіленням на практиці геополітичних реалій.

Німеччина є найбільшою потугою Центральної Європи. Її серце-динне положення посягло в німецькій ментальності зерна експансіонізму як чи не єдиного засобу самовиживання. З іншого боку, раціональні аспекти німецької ментальності вимагали пошуку союзників. Не викликає сумніву, що Німеччина буде шукати союзництва з країнами на сході від своїх кордонів. Властиво, цей союзник не буде між тими, котрі примикають до Німеччини безпосередньо. Вибір пріоритетних зв'язків буде здійснюватись між Україною і Росією. Два суттєві фактори є безперечно на користь України. По-перше, Росія поряд із Францією завжди була кінцкою в горлі Німеччини. По-друге, напруження федеративних зв'язків усередині Росії та здійснення не такої вже й неможливої

ідеї Балтійсько-Чорноморської співдружності поставлять Росію цілковито поза межами європейської політики.

Найбільшою світовою потугою варто визнати США. Їхнє ставлення до України буде формуватись у контексті досягнення головного завдання: зберегти свою присутність в Європі — геополітичному просторі, що має умовну назву «від Атлантики до Уралу». Факт все більшого усунення з Європи зробить для США актуальним питання віднайдення тієї країни, котра стала б протиположністю для гіпотетичного німецького експансіонізму на залишених теренах. Рівень збройних і економічних сил лише України й Росії є достатнім, аби переконливо протистояти Берлінові. В разі усунення Росії з європейського театру політичних дій (найкращим гарантом цього стала б реалізація вже згаданої ідеї Балтійсько-Чорноморської співдружності), Америка матиме більший інтерес допомогти у розбудові української держави.

Може скластися унікальна ситуація, коли геополітичне розташування України зробить її «улюбленою дитиною» всіх суттєвих чинників європейської політики й політики США. Америка розраховуватиме на Україну як на протиположність Німеччині; Німеччина — як на гаранта своїх позицій у Східній Європі; Франція й Велика Британія будуть керуватися резонами, схожими до американських. Однак, Україна повинна усвідомлювати, що це може стати реальністю тільки за умов остаточного усунення Росії з європейських горизонтів і в результаті збереження іміджу переконливої військової сили.

Позитиви і негативи сьогоденної політики України і геополітичні фактори, котрі повинні творити підложжя для зовнішньої доктрини України, які були виведені тут, значною мірою визначають потужність поступу України. Хотілося б надіятись, що орієнтири, наведені вище, послужать розгляду факторів зовнішньої політики українського державотворення з метою виборення належного місця як в Європі, так і в усьому світі.

Роман КОВАЛЬ

СУЧАСНІ ГЕОПОЛІТИЧНІ ДОКТРИНИ МОСКВИ І КИЄВА

Обґрунтування монопольного права на світову гегемонію — головна причина виникнення геополітичних концепцій. Панмогалізм, панславізм, євроазійство, панісламізм, пангерманізм, панамериканізм — всі ці доктрини намагаються лише довести право однієї раси, нації чи релігійної спільноти домінувати у світі. Їхня ж оборонна риторика лише підкреслювала агресивність намірів — завойовники завше прагнули приховати або виправдати перед світом свої гегемоністські устремління.

Зрозуміло, що маючи чи не найбільший досвід ведення військових дій на території противника, Росія тримає й лідерство у галузі «миролюбної» пропаганди. Світ уже встиг познайомитися з доктринами «захисту» чи «об'єднання» (звісно, довкола Москви) слов'янських народів, православних, пролетарів усіх країн, комуністичних рухів, «всього прогресивного людства», поневолених народів Африки, Азії, Південної та Центральної Америки.

Слов'янський союз

Окремі групи політично активних «великоросів» намагаються ще й тепер пропагувати ідею створення «федерації слов'янських народів». Але зрозумівши, що ні поляки, ні болгари, ні хорвати, ба навіть серби, не потребують протекторату Москви, «великороди» обтяжують пропозиціями своєї «дружби» лише українців та білорусів. Пройде небагато часу й цим, «романтично» наставленим москвинам стане ясно, що українці та білоруси не бажають бути об'єктами геополітичних плянів Кремля, що між москвинами та слов'янами проходить кордон «Схід-Захід» (І. Ісаєв), який унеможливорює союз різних і ворожих один одному народів.

Ідея «федерації слов'янських народів» не буде підтримана й ідеологами московського експансіонізму, оскільки для них Україна та Білорусі замало, вони прагнуть поновити російську імперію в «історичних кордонах».

Зрозуміло, що розуміння недостатності (та безперспективності) традиційних імперських доктрин змусило московських інтелектуалів шукати нові концепції. В останні роки, зважаючи на значні успіхи американського неоколоніалізму, котрий максимально ефективно використав тему захисту прав людини, вони ідею «Москви-заступниці народів» трансформували в ідею «Москви — поборниці прав людини».

Євроазійство: українська версія

Віддаляючись від Москви та прямуючи до Європи, Україна не повинна забувати про свої інтереси на Сході. Перед Києвом, як і перед Кремлем, стоїть мусульманська проблема, без вирішення якої процес усамотінення буде загрожений.

До складу України входить Крим, кримськотатарське мусульманство, населення якого зростає і стає поважним чинником політичного життя. Від того, як Україна вирішить кримськотатарську проблему залежатимуть не тільки російські перспективи в Криму, але й наші взаємини з Турцією, яка свого часу володіла Кримом і якій зовсім не байдужа доля братнього їй кримськотатарського народу.

Підтримуючи прагнення кримських татар відновити національно-територіальну автономію у складі України, Київ тим самим міг

би розраховувати на добрі відносини з Турцією, роля якої в Чорноморському басейні, на Близькому Сході і в Закавказзі є значною. Можна сказати, що Крим є полігоном співпраці України з тюркським мусульманським світом. Маючи певний вплив на Турцію, ми, зрозуміло, матимемо вплив на дружні їй тюркські країни, насамперед Азербайджан і Татарстан.

Приклад кримських татар в Україні показує, що на політику держав значною мірою можуть впливати політично активні національні меншини. Так, тиск українських політичних чинників на уряд Канади призвів до того, що ця країна першою у західному світі визнала Україну як державу. Вливи єврейського лоббі в американському Конгресі направляли багато років політику США на Близькому Сході. Мільйони росіян в Україні й засилля їх у Верховному Советі та уряді коригують політику Києва щодо Москви. Багатомільйонна тюркська спільнота Російської Федерації спричинилася до орієнтації Кремля на мусульманський світ. Переселення німців з Росії в Україну призведе до якісно нових відносин між Бонном та Києвом. Льоаяльне ставлення до німецьких переселенців і навпаки незабаром призведе до тісної співпраці між Німеччиною та Україною, а в майбутньому не виключені й союзницькі взаємини. Особливо це стане можливим тепер, коли Росія знехтувала своїми зобов'язаннями перед Бонном.

Відомо, що в орбіті Німеччини перебуває значна частина держав Європи. Найбільший вплив Бонн має на Австрію, Угорщину, Хорватію, Словенію... Отже, є підстави сподіватися, що в недалекому майбутньому на противагу «атлантичному трикутнику» та «європейському чотирикутнику» може виникнути вісь Берлін-Будапешт-Рим-Стамбул і, правдоподібно, Токіо. НАТО ж, яке виникло в інших історичних умовах, в умовах біполярного протистояння, з розпадом СРСР уже не відповідає новим геополітичним реаліям.

Вдало вибраний Україною геополітичний простір дозволить Києву ефективно реалізувати національні інтереси. В союзі з Європою та світськими мусульманськими державами Україна зможе успішно конкурувати з Росією та США. Співдружність з Німеччиною, Італією, Турцією, Австрією, Угорщиною та Японією забезпечить контроль Чорного, Балтійського та Середземного морів, контроль Східної, Центральної та Західної Європи, Близького та Далекого Сходу. Але така оптимістична перспектива можлива тоді, коли Українське керівництво відмовиться від політики неутралітету, лише тоді, коли воно керуватиметься національними інтересами. Зрозуміло, що при нинішньому складі українського уряду і Верховного Совета таке неможливе. Нинішнє керівництво, переповнене фокініми-гриньовими, й надалі буде дотримуватися політики неутралітету та одностороннього ядерного роззброєння і робитиме вигляд, що не розуміє політичної ваги ядерних аргументів.

Ядерна зброя є запорукою нашої незалежності, запорукою геополітичної ваги України. Під нашу ядерну парасольку прийдуть ті, кого не може прийняти НАТО, ті, хто не хоче бути з Москвою: Польща, Угорщина, Чехо-Словаччина, Болгарія, Словенія, Хо-

рватія, республіки Прибалтики, згодом і Білорусь. Створення політичного східноєвропейського союзу підвищить політичну вагомість Києва, який зможе на рівних співпрацювати з могутнім Бонном. Більше того, у згаданій вище євразійській вісі Київ, оснащений ядерною зброєю, так само не може не відігравати ролі. Скажу навіть, що Італія, Угорщина, Німеччина та інші вважатимуть українську ядерну зброю гарантом високої обороноздатності і ефективності нового союзу.

Необхідність нового проводу нації

Парадоксально, але нову зовнішньополітичну доктрину України формують люди старої формації, люди, яких змалку вишколювали московські наставники. Люди, яких неможливо було запідозрити в мазепинстві навіть рік тому. Як би там не було, але саме вони визначають нині зовнішню політику Києва, в тому числі й ставлення наше до колишньої метрополії.

Для «наших» провідників чужим і незрозумілим є поняття «національні інтереси». Покищо вони оперують лише категорією власних інтересів.

Леонід Кравчук, наприклад, хоче будь-що утриматися при владі. Якщо політика ядерного роззброєння продовжить його президентство хоча б на рік, він і далі буде знищувати ядерну зброю в односторонньому порядку. Фокін і Гриньов розуміють своє призначення в допомозі матері-Росії у тяжкий для неї час. Лідери «демократичних» партій та Руху хочуть отримати портфелі міністрів, радників чи послів. У кожного з них своя мета. . . А чи багато з них задає собі питання: «Для чого у світі існує Україна? Яке її історичне призначення?» На жаль, більшість з них задається питанням: для чого у світі існують вони і що треба зробити, аби їхня самореалізація стала помітним явищем у громадському житті України чи іншої держави?

Тому й сьогодні політика України диктується не національними інтересами, а волею Москви та Вашингтону. Така «політика», якщо їй вчасно не покласти край, може призвести до того, що США та Росія включать Україну, як і Грузію, в сферу своїх «життєвих інтересів».

Впевнений: нова генерація політиків, яка змінить збанкрутілих «провідників» Народної Ради та «групи 239», керуватиметься насамперед національними інтересами. Саме вони, а не люди з тюремною психологією чи коляборантським минулим, будуть ініціювати події світової ваги і включати інші держави в наші геополітичні плани, а не навпаки!

Андрій КОВАЛЬ

ВІД НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Без національної ідеї національна воля сліпа. Без національної волі національна ідея безсила. Лише синтез національної ідеї та національної волі уможливи́ло проведення національної політики, політики в інтересах національної держави, політики, яка відповідає національним цінностям та принципам, потягу до історичного самоствердження. Було твердження, що ми вже досягли такої синтези. Говорити про досягнення синтези в Україні зарано, хоча б тому, що ми не маємо ні зрілої національної ідеї, ні зрілої національної волі. Не слід ототожнювати ідею національно-визвольну, яка існує, без сумніву, та ідею національну, яка ще повинна визріти. Те ж стосується національної волі, яка не вичерпується прагненням до національної незалежності.

Що ж таке національна ідея? То є ідея, яка обґрунтовує право нації на історичну творчість, право нації бути активним, творчим суб'єктом історії, а не лише пасивним суб'єктом. То є вчення, в якому сконденсовані уявлення про інтереси нації, її цілі, цінності, метафізичне знання про національну долю. Причому ці уявлення і ці знання проявляються як мотиви до дії. Національну ідею пронизує дух свободи, можна навіть сказати, що цей дух є субстанцією національної ідеї. Причому ця свобода розуміється не лише негативно — як свобода від когось, незалежність, але й позитивно — як свобода творчих потуг нації.

Наші демократи дуже полюбують вживати закордонний термін «консенсус», хоча прекрасно знають український еквівалент — «згода», «злагода», «Консенсус» буває як у міжнародній, так і у внутрішній політиці. В останньому випадку він називається «національним». У цивілізованих країнах будь-який демократ знає, що основою національного консенсусу є національна ідея. Це тільки наші доморощені демократи, які переконані, що демократизм — це антинаціоналізм, оббріхуючи, обплывуючи поняття «національна ідея», намагаються фальсифікувати цей зв'язок. Але цей зв'язок існує і переконливо стверджує, що поки ми не будемо мати повноцінної національної ідеї, ми ніколи не будемо мати повноцінного національного консенсусу.

Чому ми маємо таку жалюгідну, провінційну зовнішню політику, політику, яка лише реагує на різні міжнародні ситуації, на геополітичну кон'юнктуру, а не творить їх? Тому що серйозна зовнішня політика неможлива без серйозної політичної філософії, складовою частиною якої є зовнішньополітична доктрина. А філософія ця є лише концептуалізацією національної ідеї.

Чому для нас культурна проблематика вичерпується проблемою національного відродження, відновленням самобутньої української культури? Але ж самобутніми є культури і папуасів з островів Самоа, і південноафриканських бушменів. Національна культура повинна бути не лише самобутньою, але й бути світового рівня. Нам потрібні письменники, чиї твори перекладають на десятки мов світу, нам потрібні маляри, за право купити картини яких змагаються Лювр, Британський музей та галерія Уфіцці. Але тільки митці, наснажені національною ідеєю, здатні піднятися до світового рівня. Національна ідея завжди виходить за межі нації, вона сильна своїм месіаністичним потенціалом, бажанням зробити національні цінності надбанням всього людства. Вона надихає на високі досягнення якраз тому, що ставить перед нацією *надзавдання*, а не обмежується приземленими цілями.

Людина не може повноцінно існувати, не розуміючи сенсу свого існування. Це ж стосується нації і національної держави. «Куди летить цей птах і який сенс в цьому леті?» — на це біблійське питання, з яким ми звертаємось до нації, може дати відповідь лише національна ідея. Сенс існування нації не вичерпується досягненням національного консенсусу, рівно як і сенс існування держави не вичерпується її служінням суспільству, забезпеченням усім громадянам високого рівня добробуту, в чому нас намагаються переконати ліберали. Прислухаємось до думки великого російського мислителя Петра Струве: «Национальное начало тесно связано с государственным и разделяет его сверхразумный или мистический характер. . . Государство есть существо мистическое. Выражаясь по-человечески, антропоморфически, государство желает быть могущественным. Ибо могущество государства вовсе не есть ни сила, ни счастье составляющих его лиц. . . Личность, способность государства проявляется в отношении его к другим государствам. Поэтому могущество государства есть мощь вовне. . . («Русская мысль», 1908, 5).

Звичайно, Струве мав на увазі могутність Росії, виступаючи, по суті, апологетом російського імперіялізму — нашого головного ворога. Але, в принципі, він був правий. Він дуже чітко сформулював суть національної ідеї, яка полягає в мотивуванні такої політики, яка посилить державу, зробить її могутньою, а отже такою, яка зможе грати самостійну, творчу роль у світовій історії, зможе визначати норми, які інші повинні приймати як об'єктивні. Могутність держави — це і самоціль, і засіб, засіб національно-державної творчості в історичному часі і політичному просторі. Тому що головне в національній ідеї — це мітично-містичне уявлення про долю, про роль своєї нації в історії, причому роль не друго-рядну, а поважну, творчу.

В сучасній соціальній психології переважає визначення особи як сукупності ролей, які грає людина у різних групах, об'єднаних спільним сенсом. Звернемося до Струве, який цілком слушно проводив аналогію між державою та особою, вважаючи державу «особою містичною»: «Личность, способность государства прояв-

ляется в отношении его к другим государствам. Поэтому могущество государства есть мощь вовне...» Українська національна ідея повинна визначити всі ті головні ролі, які Україна повинна зіграти в історії. Тоді національна політика України буде мати осмислений, а отже — і більш дієвий характер. Але слід визнати, що нація-держава може грати історичну роль, навіть не вдаючись до саморефлексії, інстинктивно. І таку роль Україна вже починає грати. Саме вона, в першу чергу, спричинила розпад большевицької імперії зла, саме її «ні — Союзу» підписало політичний некролог СРСР. Не виключено, що Провидінням було визначено Україні стати зняряддям кари за все те зло, яке Російська імперія спричинила людству. Ви скажете — «то є містика», але національна ідея містична за визначенням.

Національна ідея допоможе нам досягнути ролі, яку Україна повинна зіграти в Європі, в перебігу європейських інтеграційних процесів, ролі в діяльності ісламської та європейської цивілізацій тощо.

Одним словом, без національної ідеї національна воля сліпа. Але що то за феномен — національна воля? Національна воля — то є потяг до національної самореалізації, до того, коли національне існування тотожне національній суті. Національна воля не сакралізує дійсність, не відноситься до неї з пієтетом. Вона відкидає міщансько-конформістське — «такий є стан речей, така об'єктивна дійсність, будьмо реалістами, давайте пристосовуватись до реалій, приймати загальновизнані норми і правила гри». Національна воля сакралізує не те, що є, а своє уявлення про те, що мусить бути. Національна воля прагне змінити реальність до такого стану, щоб вона була покійна, керована, щоб відповідала національній ідеї. Державна політика, насичена національною волею, то є політика активна і динамічна, політика не нав'язана, а самодетермінована. Україна ніколи не займе достойного місця в світовому співтоваристві, якщо вплив зовнішніх чинників на її політику буде переважати над чинниками самодетермінації. Високий міжнародний статус мають лише держави з характером, держави, які керуються в своїй політиці, в першу чергу, своїми цінностями і інтересами і не соромляться на цьому акцентувати увагу. Сила не знає сорому.

Національна воля, синтезована з національною ідеєю, — це і є власне національний дух. Ми відчуваємо, що дух нашої нації зростає з кожним днем, зростає, переборюючи труднощі, чужі уявлення про те, якою наша нація повинна бути. Що не вбиває, що не нівечить, то посилює. Ще, на жаль, багато українців вважають, що ті випробування, які ми пройшли, нас послабили. Але все більше стає українців, які вважають, що *ці випробування нас тільки посилити*. Ми витримали випробування Росією, дай Боже, витримаємо випробування і Європою, і так званим «цивілізованим світом». Не виключено, що прийде ще той час, коли і вони будуть проходити випробування Україною. В першу чергу це стосується Росії. Побачимо, чи витримають вони.

Ігор ХОДАК

ДРУЖИНИ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Шановні добродії, пані і панове!

Хочу додати дещо до доповіді шановного п-на проф. Косика про проблему, яка актуальна ще й по сей день, бо рівно 50 років тому в далеких болотах Білорусі сиділи хлопці з Дружини Українських Націоналістів (ДУН) і під проводом свого командира полковника Рена (Євгена Побігушого) вирішували: що робити далі?.. Ми, історики, мусимо подбати про об'єктивне наświetлення історії ДУН. Адже сотні і сотні монографій, виданих в Україні за советської влади, найбільше очорнювали саме це військове формування. Давайте скажемо слово правди про ДУН.

В тому страшному вихорі Другої світової війни, коли цілий Провід ОУН на чолі з Степаном Бандерою розумів, що дві мілітарні потуги — советська імперія і гітлерівська імперія — зударяться на теренах України, 650 патріотів — українських націоналістів склали ДУН. Може, єдина їхня біда була в тому, що вермахт присвоїв їм німецькі назви — батальйони «Нахтігаль» і «Роланд». Але присягли вони на вірність Україні, а не Гітлерові і Німеччині. Йшли вони в бій з нашим національним прапором, мали свою українську старшину, свої відзнаки, мали команди українською мовою. Про їхню політичну поставу говорить той факт: коли стало неможливим антиукраїнською політикою відновлення нашої державности, проголошеної Актом 30 червня, батальйон під проводом Романа Шухевича був терміново зупинений під Винницею, оточений, роззброєний і переведений до Австрії, а похід колони під проводом полковника Побігушого теж був зупинений і теж відправлений на екзекуції до Австрії.

Хочу зачитати документ про перебування членів ДУН у страхітливих умовах інтернування (ув'язнення). Цей документ — з німецьких архівів, складений і підписаний усім складом ДУН (без винятку) під проводом Шухевича і Побігушого:

- 1) повернути проголошення самостійности України;
- 2) негайно звільнити всіх арештованих провідників ОУН і Степана Бандеру;
- 3) негайно звільнити всіх ув'язнених членів Державного Правління з Ярославом Стецьком на чолі;
- 4) звільнити з ув'язнення всіх родичів вояків ДУН;
- 5) Легіон може бути вжитий до подальших воєнних дій при умові виконання перших 4-х вимог тільки на українських теренах;
- 6) команда Легіону і вишкільні кадри мають бути українськими;
- 7) наклад українського командного складу такий, як і в німецькій армії;

8) члени Легіону склали вже присягу на вірність Україні, а тому не можуть присягати на вірність іншій державі.

Лише через значний період часу ми зможемо зрозуміти всю правду про військову формуацію Дружини Українських Націоналістів.

Привіти Конференції

Лондон 27 березня 1992 р.

До Президії і Учасників
Конференції Українських Націоналістів,
Київ, Україна

Дорогі Подруги і Друзі Націоналісти!

З почуттям великої радості сердечно вітаю Вас, Учасників першої в історії Конференції Українських Націоналістів у столиці Самостійної України Києві. Широ вітаю Ветеранів української визвольної боротьби, членів ОУН і вояків УПА, які збройно боролися проти всіх окупантів України, а особливо проти нацистської Німеччини і большевицької Росії, які пройшли тяжкий шлях крізь тюрми і каторжні табори, а сьогодні продовжують працювати для добра українського народу і його відновленої держави. Вітаю всіх українських патріотів, які в різні часи і в різний спосіб станули на шлях праці і боротьби за відновлення української самостійної держави. Особливо вітаю українську націоналістичну молодь, яка у важких життєвих умовах зрозуміла суть і захопилась ідеями українського націоналізму та активно включилася у розбудову української держави. Разом з Вами клоню голову перед усіма тими, хто на довгому шляху ставання українського народу до державного життя віддали своє життя і цією найвищою особистою жертвою освятили державницькі ідеали нації та промостили шлях для їх остаточного завершення в українській незалежній державі. Без тих жертв, а їх гекатомби, не було б сьогодні української держави.

Одночасно складаю щирі побажання, щоб у дружній виміні думок і поглядів Конференція осмислила теперішнє становище, в якому опинилася Україна, і опрацювала напрямні для закріплення української держави і її всестороннього розвитку. В цих питаннях українські націоналісти мають найбільший досвід, набутий за 63 роки існування, праці і боротьби Організації Українських Націоналістів, що є задокументоване в теоретичних працях окремих мислителів і в постановах Великих Зборів ОУН.

З розвалом останньої в світі комуністсько-російської колоніальної імперії, достатньо перемогла на цих просторах національна ідея, що її на протязі десятиліть послідовно проповідували українські націоналісти як найсправедливішу для організації світу. Відновлення незалежних держав до недавня поневолення народів докорінно змінило уклад світових сил, що єдино може забезпечити справжній мир у світі, якщо не допустити до відродження імперських амбіцій і сил.

Закріплення і розбудова відновленої Української держави буде запорукою не лише вільного життя українського народу, але й заборолом перед наступом неоімперіялістів, які вже застосовують нові тактичні засоби, щоб держати у своїй орбіті і залежності новопосталі держави. Тому включення у розбудову української держави всіх патріотичних сил, а особливо націо-

налістичних сил, є потребою хвилини. Через те, що кінцевий етап боротьби за відновлення української держави пройшов безкровно т. зв. мирним шляхом, ціла дотеперішня колоніальна структура осталася в основному без змін, що унеможливило нормальний розвиток незалежної держави. У висліді того Україна, після семи місяців своєї незалежності, досі не має ні одного дипломатичного представництва в інших державах, не має своєї валюти, далі толерується русифікацію, занепад економіки і зниження життєвого рівня. Помимо того, що український нарід на грудневому референдумі величезною більшістю затвердив незалежність своєї держави, уряд її на всіх рівнях остається далі в руках людей, котрі були назначені окупаційною владою і котрі нездбні діяти самостійно в інтересах української держави. Коли взяти до уваги теж той факт, що довголітня неволя залишила в українському народі глибокі психологічні зміни, бо були зруйновані дослівно всі українські релігійні, культурні, виховні, господарські, наукові і політичні інституції і організації, що довело до занепаду відчуття приналежності до своєї нації, знизило національну свідомість.

Тому на потребу дня є розбудова в Україні сильної політичної організації на ідейних основах українського націоналізму із засягом діяльності на всю Україну, головним завданням котрої буде zorganizувати чи відновити всі потрібні інституції для підвищення найперше національної свідомості і державного думання. Українське суспільство повинно бути так zorganizоване, щоб кожна людина відчувала потребу належати до нього, бути його активною часткою. Тому треба сприяти творенню організацій і установ для всіх верств народу, молоді, робітництва, хліборобського стану, жіноцтва, інтелігенції, і для всіх сфер життя — релігійного, виховного, наукового, господарського, спортивного і т. д. В той спосіб zorganizоване і виховане суспільство згодом вилонить із себе гідний політичний провід, який поведе українську державу на вершини її всебічного розвитку.

Десята точка Декалогу українського націоналіста — «Змагатимеш до поширення сили, багатства і слави Української Держави» — зобов'язує всіх нас, українських націоналістів, до конкретних дій в цьому дусі.

Хай Бог благословить Ваші шляхетні задуми!

Слава Україні і її Героям!

Василь Олесків

Слава Україні!

Лондон, 26.03.1992

До Президії
Конференції Українських Націоналістів
Київ, Україна

Дорогі Подруги і Друзі, учасники Конференції!

Від імени Дирекції, працівників і членства УЦІС-УІС маємо невимовну приємність привітати цю, історичної ваги, подію в історії України — Конференцію Українських Націоналістів у Києві, яка, сподіваємось, покладе тверді підвалини під розбудову могутньої, під кожним аспектом, Української Самостійної Соборної Держави.

ОУН від своїх основ була, і такою повинна залишатися, провідним чинником у боротьбі за державну самостійність України. За 63 роки* свого існування, дуже часто коштом життя своїх найкращих Провідників, провідних і рядових членів, ішла безстрашно до визначеної мети, видвигаючи світового значення гасло: «Свобода Народам — Свобода Людині».

Наша установа, яка від 1948 року почала діяти з ініціативи невеликого

гурту свідомих патріотів, поставила собі за мету інформувати англомовний світ про дійсний стан подій в Україні, яка тоді ще вела збройну боротьбу з поновним московським поневоленням, а на Захід пробивалися поодинокі відділи УПА та зв'язкові ОУН.

Цю інформаційну працю продовжуємо до сьогодні, знайомлячи Захід із правдивим станом в Україні та здобуваючи їй щораз більше прихильників.

Бажаємо Конференції Українських Націоналістів якнайкращих успіхів у схваленні належних на сьогоднішній час постанов і рішень, які і надалі вестимуть український народ єдиним фронтом до закріплення Української Самостійної Соборної Держави, яка в скорому майбутньому повинна стати могутньою та багатою державою світу.

Остаємося з привітом

Героям Слава!

Дирекція УЦІС-УІС, Лондон

Степан Олеськів

Богдан Цяприна

Микола Матвійівський

До Президії й Учасників
Конференції Українських Націоналістів
у Києві, Україна

Вельмишановні Пані і Панове,
Дорогі Подруги і Друзі Націоналісти!

Від імени Головної Управи і всього членства, згуртованого в Організації Оборони Чотирьох Свобід України в З'єднаних Штатах Америки, шлемо всім Вам, зібраним у Києві з нагоди Конференції Українських Націоналістів, наш палкий і дружній привіт та побажання якнайкращих успіхів у нарадах.

Ми вважаємо, що відбуття цієї Конференції є дуже на часі, бо якраз тепер, після відновлення державної незалежності України, що стало завершенням змагань попередніх поколінь, героїчної боротьби членів Організації Українських Націоналістів, воїнів Української Повстанської Армії та здійсненням відвічних мрій всього українського народу, імперативним завданням усіх Українських Націоналістів, незалежно від місця перебування, є скерувати всі сили на розбудову і закріплення цієї державности. Якраз тепер усім нам потрібно посилити наші зусилля, щоби жодні пекельні сили не могли перекреслити волю українського народу до самостійного державного життя, так виразно заманіфестовану 1 грудня 1991 року. Нам треба негайно приступити до відбудови зруйнованих большевицькою владою релігійних, наукових, культурних, виховних, господарських і політичних структур, тобто бази, на якій мала б постати нова будівля Української Самостійної Держави.

Тому, ми в діаспорі вважаємо себе інтегральною частиною Великого Українського Народу і, сповняючи наше історичне призначення, будемо далі нести всесторонню допомогу Вам та будемо активними співучасниками відбудови Української Самостійної Соборної Держави.

Слава Україні!

За Головну Управу ООЧСУ:

Мгр Євген Гановський — Голова

Андрій Соколик — Секретар

Слава Україні!

До Хвальної Президії
і Достойних Подруг і Друзів,
Організаторів, Керівників і Учасників
Конференції Українських Націоналістів у Києві

Дорога Подруго Голово,
Вельмишановні і Дорогі Подруги і Друзі!

Актив Організації Українських Націоналістів у Великій Британії, довідавшись про відбуття Конференції Українських Націоналістів у Києві, глибоко і всесторонньо зрадів, що після шести декад важкої політичної і збройної підпільної боротьби за УССД під проводом сл. п. полк. Євгена Коновальця, Степана Бандери, ген. Романа Шухевича-Чупринки, Степана Ленкавського, Ярослава Стецька, інж. Василя Олесківца і мгр. Слави Стецько Провід ОУН рішився на розбудову явної ідеологічної, політичної дії в Україні.

Будучи безмежно раді з цього важливого першого кроку по лінії практичної і явної дії ОУН в Україні, ми передаємо наш найщиріший привіт і запевнення всесторонньої підтримки та співпраці в усіх важливих організаційних і політичних потребах.

Організація Українських Націоналістів, оформившись в єдину ідейно-політичну і військово-бойову силу в 1929 році, спромоглась протягом своєї історії і на своїх восьми Великих Зборах основно продумати і поставити всі ті головні духові, політичні, господарські й організаційні підстави, на яких спираємося і з платформи яких може розвиватися національне суспільно-державне життя. Поклавши все це у підвалини сьогоднішніх потреб, ми, українські націоналісти, мусимо спрямувати сили України на розбудову і закріплення Української Держави.

Вітаючи Організаторів і керівників Конференції Українських Націоналістів у Києві, ми віримо, що ця Конференція, скупчивши увагу наших націоналістичних сил в Україні і в діаспорі, принесе позитивні результати для української національної Справи, пожвавить процес державотворення українського народу. У цьому напрямі йдуть усі наші найкращі та найсердечніші побажання.

З висловами глибокої пошани до Вас,

Героям Слава!

Постій, 25 березня 1992

Тереновий Провід ОУН у ВБ

Хвальний Президії
Конференції Українських Націоналістів
Київ, Україна

Хвальна Президіє, Делегати, Учасники і Гости
Конференції Українських Націоналістів!

Від імені Організації Українського Визвольного Фронту в Канаді — від їх Головних Управ, численних відділів і осередків по цілій Канаді і багато тисяч членів і прихильників — з великою радістю і почуттям гордості за нашу незламну націю вітаємо Організацію Українських Націоналістів і Конференцію Українських Націоналістів на Рідних Землях.

Український визвольний націоналізм, базуючись на християнському гуманізмі, завжди був і є найвищим виявом патріотизму і любові до української нації і до української людини. Рівночасно, він завжди був і є виявом і речником пошани, братерства, толерантності до інших народів світу і національних меншин, згідно із його традиційним гаслом «Воля народам! Воля людині!».

Щиро бажаємо Вам, щоб наради Конференції були діловими, творчими, єднаючими і конструктивними в ім'я відбудови, закріплення і захисту Української Самостійної Соборної Держави з демократичним устроєм.

З нашого боку, ми далі робитимемо усе, що лиш можливо, щоб у цю Велику годину допомогти Україні, допомогти її самостійницьким і державотворчим силам здвинути державу для добра усіх її громадян і майбутніх поколінь.

Так нам усім, Боже, допоможи!

Слава Україні!

Олег Романишин
Голова

Микола Бартків
Генеральний Секретар

До Хвальної Президії
Конференції Українських Націоналістів
Київ, Україна

Вельмишановні Друзі і Подруги!

В імені Проводів та всіх членів ОУН та ОУВФ на терені Австралії маємо велику шану передати Вам палкий привіт з нагоди відбуття Конференції Українських Націоналістів у Києві в днях 28-29 березня 1992 року. В часі ваших важливих нарад бажаємо Вам найкращих успіхів, щоб уможливити відбудову нашого нескореного народу, який був довгими роками пригноблений червоно-московсько агентурою.

Ми віримо, що спільними силами українська нація закріпить та розбудує Українську Самостійну Державу з її усіма правами та гідностями, які належаться повноправним державам. Історія наших Організацій — це історія боротьби ОУН-УПА, це історія тисячів незнаних героїв українського народу, які віддали своє життя задля цього моменту. Вони вірили в те, що наш нарід переможе. Для них та для всіх борців, котрі так довго очікували на цей момент, станьмо гідно — як одне тіло, та не допустім до повернення до руйнуючих часів комуністичної влади.

Слава Україні!

Героям Слава!

З Пошаною до Вас

Стефан Романів
Голова

Ярослав Дума
Організаційний Референт

Щира бесіда

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ХМАРА ПРО КРАВЧУКА

ПИТАННЯ: Чи може Л. Кравчук захистити незалежність України своєю вираженою політикою?

ВІДПОВІДЬ: На мою думку, політика Кравчука вже занадто виражена. Він не робить необхідних на державному рівні дипломатичних кроків, які треба робити з огляду на зарозумілість Рущького, Шапошнікова і Єльцина. На кожен антиукраїнський крок Москви сповнений гідности президент мав би робити офіційні заяви, ноти протесту, на які могли б посилатися і засоби інформації, і дипломати на всіх рівнях, і кінець кінцем, історики. Слово, характеристика, оцінка протиправних дій, викладені у чіткій стислій формі, це зброя дипломата, яка влучає у серце кривди. І вживати цю зброю ніколи не зайве у дипломатичних стосунках. Кравчук же апелює із своїми скаргами переважно до Верховної Ради України, не розуміє політичної ваги високогідних заяв протесту.

Я не знаю, чим це пояснити: чи переобтяженістю Президента, чи слабкістю його команди, яку він сам собі добрав і якої ніяк не хоче міняти.

Крім того, Кравчук, як на мене, забагато часу приділяє утвердженню своєї власної влади, що так само важко виправдати. Проект конституції України, укладений під його головуванням, відбив цю тенденцію. Цілком ясно, що, пропонуючи двопалатний парламент, Президент має на меті утяти владу парламенту, розосередити сили парламентської опозиції, послабити її.

Чи це сприятиме незалежності України, важко сказати. Сильна влада президента корисна для держави тоді, коли президент сильний і користується популярністю серед виборців і серед політиків. Кравчук же не є незаперечним авторитетом у колі своєї камарильї. Скоріше навпаки, він залежить, дарма що обраний народом, від цієї камарильї. А ця камарилья, щоб не сказати інакше, працює не на Україну, а на свій власний добробут.

Зрештою, послухаймо, що говорить про Л. Кравчука Ст. Хмара в інтерв'ю газеті «Незалежність» за 21.2.92. Цитую:

«Наш всенародно обраний Президент — політикан і пропагандист».

«Він не здатен виконати довірене йому діло — створити незалежну державу».

«Наш Президент, передусім, не створив сильної команди — ті, хто зайшов до неї сьогодні — дилетанти, люди меншоварті, скажу більше — боягузи».

«Вважаю за злочин, що досі не зформовано нового уряду. Колоніальна адміністрація Фокіна не хоче і не буде працювати на Україну».

«Гляньте — він у Мінську навіть не заявив протесту з приводу викрадених літаків. А було ж порушено не лише закони України — мав місце небезпечний для Європи інцидент (літаки ж можуть нести ядерні бомби). І після цього — убога просьба до Єльцина 'дати оцінку', замість державної ноти Москві і відповідних документів до ООН і до Ради Безпеки, куди Росія збирається вступити, чинивши отакі піратства».

«Словом, я виную Президента у некомпетентності, боягузтві, безпринципності, у нездатності вивести Україну з кризи».

І хоч з деякими думками Ст. Хмари можна не погоджуватися, в цілому його характеристика Кравчука заслуговує на увагу.

Додам від себе, що Кравчук занадто часто підкреслює існування дружби між російським та українським народами, тоді, як з боку керівників Росії таких заяв не чути. Навпаки, і Єльцин, і Руцькой, і Шапошніков, і ціла низка *демократів* дозволяють собі зневажливі і глузливі висловлювання на адресу України, її історії, і того ж таки Кравчука.

Я не обстоюю ворожнечу між народами, але наполегливе підкреслювання приязні, на яку немає відгуку, принижує гідність того, хто на таку приязнь напрошується.

Ясна річ, що робити остаточну *єдино правильну* характеристику Л. Кравчука ще рано. Він має попереду чимало шансів виявити свій державницький хист. Але ніколи не шкодить і на півдорозі глянути на першого у нас обраного Президента критичним оком.

ЧИ ВМРЕ «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»?

ПИТАННЯ: Яка потреба міняти український національний гімн «Ще не вмерла Україна»?

ВІДПОВІДЬ: Такої потреби, як на мене — та й не тільки на мене — немає.

Гімн «Ще не вмерла Україна» не можна розглядати, як будь-який інший славень сучасної держави. Це не «Боже, царя храни» і не «Німеччина понад усе». Гімн «Ще не вмерла Україна» це заявка народу про своє безсмертя, заявка зроблена за часів найтяжчого, найганебнішого рабства. «Ще не вмерла Україна» це свідок нашої історії у словах і музиці. І це не просто собі свідок історії, це заразом і учасник боротьби за волю України. Із словами «Ще не вмерла Україна» йшли на смерть і на безсмертні подвиги і герої УПА, і герої Крут, і січові стрільці Є. Коновальця.

Той, хто підносить сьогодні питання про зміну слів гімну, очевидно не розуміє ролі, яку грав славень «Ще не вмерла Україна» у нашій визвольній боротьбі. Мені здається, що зазіхати на нашу

національну святиню можуть сьогодні лише ті, хто своє життя і свої духові сили віддав іншим гимнам і іншим кумирам. Цим особам, очевидно, важко зрозуміти вагу і силу нашого справді народного і справді національного гимну. Головний їхній аргумент проти гимну — це застарілість гимну, мовляв, сьогодні Україна вже воскресла.

Так, Україна вже воскресла де юре, але не де факто. Правильніше сказати, що Україна не воскресла, а воскресає.

Але річ і не в цьому. Річ у тому, чи доцільно міняти традиційні атрибути духовости народу залежно від кон'юнктури дня?

Те, що Україна воскресла, не значить, що треба перекреслювати нашу історію і наше кількавікове рабство в ярмі сусідів-імперіялістів. Цю історію мусить знати кожен громадянин України, і то з коліски. Ця наша — разом ганебна і славна — історія мусить промовляти до майбутніх поколінь, і то не принагідно на годині історії в школі, а щодня і щогодини. Нащадки мусять знати, що їхні діди були в рабстві — в якому саме, і чому саме. І як вони до свого рабства ставилися, як з нього визволялися. Що і хто надихали українців на боротьбу з рабством. Саме гимн «Ще не вмерла Україна» був і є тим пам'ятником українського духу, який у музиці і в словах зберіг і проніс через віки прагнення українського народу до свободи і незалежності. Цей пам'ятник, який служив Україні останні півтораєста років, служитиме ще не одну сотню років нашим нащадкам, прищеплюючи їм, з одного боку, любов до України, а з другого — нагадуючи про наше минуле — і славне і ганебне разом. Бо ганьба минулого мусить бути з нами завжди, навчаючи нас берегти свою свободу й незалежність від будь-яких братерських спілок у майбутньому.

Гляньмо на державу Ізраїль. Як свято ізраїльтяни шанують жертви геноциду, який випав на долю гебреїв. Ця пам'ять про ганьбу і поталу потрібна гебреям для виховання молодого покоління. Нам теж потрібна пам'ять про нашу ганьбу і нашу славу. Ганьба — це наше рабство, а слава — це наша боротьба. І те і те уособила пісня-славень «Ще не вмерла Україна». Ми не маємо сьогодні українського Яд Вашему і української стіни плачу — як пам'ятників наших жертв. Але ми маємо пісню, яка, нагадуючи нам про нашу ганьбу і нашу славу, може виконувати серед українців ролю Яд Вашему.

Гимн «Ще не вмерла Україна» потрібен нам і тому, що ми не знаємо, які сюрпризи готує нам історія в майбутньому. І українські маси мусять завжди бути готові стати на захист своєї свободи із словами гимну на устах, який вестиме їх на нові перемоги й подвиги.

І всяка спроба знищити, стерти цей наш пам'ятник це спроба антиукраїнська.

Хай навіть напівчервона Верховна Рада України і змінить слова гимну, проте я не маю сумніву, що патріоти-українці і в Україні і поза її межами і далі берегтимуть, як найдорожчу святиню, як найцінніший духовий скарб народу пісню-гимн, яка свідчить про тріумф українського духу у найганебніші часи нашої історії.

«Ще не вмерла Україна» це свідчення перемоги українського духу над безбожними силами диявола.

Як поезія Шевченка, як шедеври народньої творчості, так і гімн «Ще не вмерла Україна» лишиться у віках пам'ятником безсмертя українського духу, пам'ятником, якому судилося ще раз підтвердити пророчі слова:

«Наша пісня, наша дума
Не вмере не загине,
От де, люди, наша слава,
Слава України».

КОГО ЗАХИЩАЮТЬ ДЕМОКРАТИ?

ПИТАННЯ: Чим пояснити, що до антимолдавської кампанії, яку ведуть російські засоби інформації, підпряглися і демократичні організації Росії?

ВІДПОВІДЬ: Серед демократів імперії треба розрізняти дві категорії демократів: псевдodemократів і справжніх демократів. Псевдodemократи це ті, чия демократичність стосується лише до російського населення і жодною мірою не до іногородців. Їхня підтримка антимолдавської кампанії зрозуміла: завтра вони підтримають антиукраїнську, античеченську, антитатарську і всяку іншу проімперську кампанію. Щождо справжніх демократів, то їхня участь у антимолдовській кампанії це наслідок дезінформації, яку ширять офіційні преса, радіо і телебачення.

З початку подій у Придністрянщині преса не писала, як там відбувався референдум і вибори *президента*. А був це звичайний комуністичний фарс з одним кандидатом до вибору.

Далі преса ні слова не пише, що так звані *казаки*, які прибувають з території Росії у Придністрянщину, це кримінальники, що їх російський КГБ звільняє з тюрем і спрямовує до Тирасполя на поміч місцевим гекачепістам, які під червоним прапором із серпом і молотом обстоюють терористичний режим Придністрянщини.

Отже, на ділі відбувається інтервенція однієї держави СНД проти іншої. *Казаки* це ніякі не добровільці, а висилані державними органами іншої держави найманці.

Преса замовчує і той факт, що придністрянські гвардійці чудово озброєні і споряджені, що за їхньою спиною стоїть генералітет СНД, і, дуже ймовірно, російський уряд. Важко собі уявити, щоб КГБ вербував злочинців на власну руку. Придністрянські терористи дістали зброю і спорядження від командування 14 армії, розташованої у цій частині Молдови. Командувач цієї армії був навіть прийняв присягу на вірність терористам, але такого повороту Москва не хотіла і міністерство оборони СНД (а згодом Росії) перебрало командування цією армією. Але це нічого не змінило і терористи і далі дістають зброю від війська. Було розіграно інсце-

нівку нападу на полк 14 армії, під час якого з арсеналу полку викрадено сотні автоматів і мільйони патронів.

Не пише преса і про те, який режим щодо інодумців усіх національностей заведено у Придністрянській республіці. Тираспільська преса друкує, а радіо — передає, списки *відступників* і їхні адреси. Коментар до цих списків такий: «Цим відступникам не місце у Придністрянській республіці». Хто ж ці відступники? Це члени і прибічники Народнього фронту, люди, які не брали участі в референдумі, що його влаштували терористи, ті, хто не вийшли на вибори Смірнова, поліцаї, сільські урядовці, які не підкорилися Тирасполю. Їхні хати спалено, декого з них убито, родинам удалось втекти до Кишинєва. Багато хто покинув напівспалені села. На мітингу в Тирасполі *президент* Смірнов закликав *справжніх чоловіків* до розправи над головою місцевого відділу Народнього Фронту Молдови Ілашку. І це не просто слова. Людей знаходять у криницях. Знаходять на березі Дністра, прибитих водою. Найчастіше — з кулею в потилиці. В наслідок терору в Одесі — 5 тисяч втікачів, у Кишинєві — 10 тисяч, переважно молдавани.

Щодо населення, то воно не має голосу у Придністрянській республіці. Там, як колись і в ССРСР, нема опозиції, ані іншого погляду ніж має Смірнов. Люди мовчать.

Усе це робиться з мовчазною, і не тільки мовчазною, згодою уряду Росії. 8 квітня парламент Росії більшістю голосів висловився за використання 14 російської армії у ролі «буферної сили між сторонами, що ворогують».

Як ця буферна сила буде діяти, можна не сумніватися. Практично це означає перехід влади у Придністрянщині, а то і в усій Молдові, до рук армії.

Справді дивно, як усю цю комуно-фашистську інтригу можуть попірати демократи, тобто на практиці захищати гекачепістів.

Можна не сумніватися, що події у Придністрянщині це репетиція і прелюдія до широкозакровених акцій на *півдні Росії*.

Аналогічну ситуацію, як у Придністрянщині, проімперські сили за всяку ціну хочуть створити у Криму, де роллю 14 армії буде виконувати флоту Касатоніва.

Знову таки можна не сумніватися на чийому боці будуть ті, хто бере участь сьогодні у антимолдавських акціях. Імперія для них дорожча від демократії і прав народів.

Поезія

Петро ВАСИЛЕНКО

ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТИ

Сонця вщерть в українському серці,
Синя-синя в душі далечінь!
Синьо-жовте знамено несеться
У безхмарну свою височінь.

І сіє на всі виднокола
З правіків і державний, і люб
Вічний символ незгасної долі —
Український спадковий тризуб!

Україно! Розвеснена мамо,
Прихиляюсь тобі до колін
І не ложними мовлю устами:
«Слава Богу, збулося! Амінь!»

Скільки, нене, зазнав я гоніння
І за Рух, і за вірність Тобі,
І за те, щоб нові покоління
Не жили, як мое, у журбі.

Розкувались заковані люди
На ім'я український народ!
Україно! Державною будеш
Все майбутнє, сягнувши висот!

Триста літ ти журилась в неволі,
Двадцять гнаних було поколінь. . .
Сонця, сонця у серці доволі,
А в душі звабна синь-далечінь!

Моя доле і пісне зерниста,
Україно, збулася мета,
Самостійна, соборна, пречиста,
Розцвітай, як високі жита!

Харківська обл.

Марта ГАЙ

НА СЕРПЕНЬ 1992 Р.

Тихо іду по священній землі, —
Хрест тут з берези у поля,
І до могили шепочу тобі:
Мироне, Воля!

Сонце над нами тепер в небесах,
Крила розправила доля,
Я нахиляюсь, слова на устах:
Мироне, Воля!

Грабівка мирно спочила внизу,
Люди відходять від горя. . .
Тінь твою в Чорному лісі знайду. . .
Мироне, Воля!

Гей, мої друзі! По ваших кістках,
По невідомих могилах,
Йшла тота Воля до нас у літах
Й не доходила. . .

Йшла через трупи повстанські в яру,
Через поганьблені тіла,
Й ноги свої, утомившись, ось тут
Кров'ю обмила.

Мироне, слухай, Вона вже прийшла,
В рідні знамена убрана,
Та, що в смертельних виснилась снах, —
Воля неждана!

Навколішках я над гробом стою
І розмовляю з тобою. . .
Адже і ти поклав душу свою
За нашу Волю.

Грабівка, 1992 р.

Від Редакції «В. Ш.»:

Марта Гай — поетичний псевдонім Галини Голояд, члена ОУН, дружини Мирона Голояда, який загинув у Чорному лісі.

Микола САРМА-СОКОЛОВСЬКИЙ

ВОЛОСОЖАР КАРПАТСЬКИХ СОНЕТІВ,
що зазорів крізь півночі пургу

Борітеся — поборете!
Т. Шевченко

1

А круки — мов напнуті чорні луки,
Що знагла стрілами сипнуть. І от...
Але не стріли — долетіли звуки,
Схлюпнулось крякання нудне з висот.

Вартують вечір безшелесні буки,
Снує багаття диво позолот.
На зброї враз холонуть наші руки...
Встаєм і в ніч ідем, неначе в грот.

Десь постріл вихопивсь, глухий, далекий, —
Завмерли з партизанами смереки,
Проте хвилюється уяви плин:

Ми чуєм Довбуша, він просить строго
Луною гір у тиші полонин,
Щоб ми в боях помстились і за нього.

2

Лісів дрімучих мовчазна обслона.
Здається, жовтень зовсім захолов.
Багрець осінній капає, мов кров,
А в серце дивиться журба безсонна.

Билина горнеться землі до лона.
Йдуть партизани тихо, без розмов,
Назустріч їм прямує із дібров
Процесія туманів похоронна.

... Він, як герой, в нерівному упав.
Його ховатимуть на схилку днини.
Вночі ж... розквітне марево заграє —

То прийде помста з лісу, з полонини.
І власну смерть побачить раптом кат
У грізних обрисах нічних Карпат.

3

Шаленої пори бушують хвилі
І топлять супокою береги,
Вітрів осінніх свищать батоги,
Хмарин отари женучи всивілі.

Знайома стежка на крутому схилі. . .
Ще день, ще два — і випадуть сніги,
І заметіль заграє навкруги,
А потім спатиме в німім безсиллі.

Колись, як ніч поглине даль бліду,
Я по снігах до тебе з гір прийду.
Я принесу тобі, моя єдина,

В бесагах мрій неспівані пісні,
Неначе усміх твій — такі ясні,
І задля них ти подаруєш сина.

4

В ущелинах панує тінь замшіла.
Тумани уклонилися горі.
Весняне сонце у барвистій грі
Додолу кидає гарячі крила.

Басує Черемош, гризе вудила
І в скелях криється, як вуж в норі, —
Все шуми лле, удень і при зорі, —
Душа його у нетрях заблудила.

Тривожні голоси гучних трембіт,
Немовби написи прадавніх літ
У серце вкарбувалися гранітне,

І крізь лісів примарношаті сні
Джереляться легенди з давнини —
І їхня папороть стожаро квітне!

5

Тут шумом мерехтить води розгін
І піна кружеля, мов біле пір'я, —
Край берега хвилясту стрічку міря
Великим колесом похилий млин.

Старий мірошник дивиться на плин,
На берег — ніби на своє подвір'я.
Над скелями пишається нагір'я
Статечним вічем сосон і ялин.

В сивизні дід — як ґрунь гори у хмарі.
Уже йому примерхли очі карі.
Та меле млин — його безцінний твір.

А прийде ніч — у стумному серпанку
Хтось з месників, при тихій ватрі зір,
Старечу мудрість питиме до ранку.

6

Несе дівча на торг до Коломиї
В бесагах яблука такі, як мід,
Вже гребнем золотим веселий схід
Розчісує густі дівочі віі.

Над Прутом гай снує зелені мрії,
Тумани росами пішли убрід.
Красуня — стежкою за ними вслід,
Здолавши страх, плекаючи надії.

Гостинцем люд. . . А ондечки стрибок. . .
Уже повз нього йде: за кроком — крок. . .
Невесело цвітуть гуцульські строї. . .

Дівча метке — залагодить усе,
І в час нічний гранати та набой,
Неначе скарб, у гори понесе.

7

Надгорний лет відважного Орла,
Та раптом стріл — як наслідок облуди. . .
Птах стрімко падає — це бачать люди.
Йому ж до віч — лише холодна мла.

На лезі скелі — мертві два крила. . .
За безцінь рух наш продали їуди,
А скільки виллято на нас огуди!
І вся тюрма катівнею була. . .

На мене теж жорстока впала кара. . .
А ще — драти колючі та пурга. . .
Я зараз в карцері — на голих нарах,

Однак Орел у пам'яті шуга:
Він непідвладний шмону, навіть Леті,
В моєму непов'янному сонеті.

Інта, 1952 р.

ЕПІЛОГ

Карпатські гори вирізьбив сам Час,
А Бог одяг у різнотонні шати.
Та не було коли красу співати —
Недремний ворог підступав щораз.

Він завмирав у зворах, наче плаз, —
До бою готувалися солдати. . .
Заціплено вслухалися Карпати,
Мені ж Шевченків уявлявсь «Кавказ»:

Я бачив москалів і горців битву,
Аулів жах, що смертю проквіляв! . .
А нині, браття, ставши на молитву,

До Бога пам'ять піднесем пресвітлу
Про славних: Довбуша та Шаміля —
Хай буде пухом їм свята земля!
Новоселиця, 1990 р.

Наука, дослід

М. МЕЛЬНИК

БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ (Продовження, 2)

Як виказують селянські і військові з'їзди, Центральна Рада прямо не допускала всяких самостійницьких (військових) починів. Замість самостійництва пропаговано *«народовластя» України в спілці з іншими народами у федеративній республіці російській*, а відносно організації армії говорено, що її не треба, *«українського мілітаризму не було й не повинно бути й далі»* (слова В. Винниченка).

Вже на I Військовому З'їзді (18-24 травня 1917 р.) був піднесений настрій з перевагою мілітаристичних тенденцій. Про це писав кореспондент «Киевской Мысли» з 24 травня, але він рівночасно твердив, що *«під умілим проводом досвідченого председателя С. Петлюри, відомого українського соціал-демократа, З'їзд прийме децю лагідніші форми на дальших засіданнях»*.

Кореспондент «Киевской Мысли» не помилився. С. Петлюра закликав З'їзд до *«об'єктивної, спокійної і розважної праці, підпорядковуючи пориви серця наказам холодного розуму. Не треба в дану історичну хвилину відокремлювати долю Росії від долі України»*.

Якщо Росія потерпить поразку, наслідок цієї катастрофи відіб'ється на її політичній частині, на Україні.

Будьмо ж на висоті національної гідності, щоб у цю важливу хвилину ніхто не важився кинути нам докір, що ми керувалися пристрастями і національною виключеністю.

Відкиньмо небезпечні пристрасті для твердої поважної праці». Це були слова С. Петлюри.

На Всеукраїнському Селянському З'їзді (10-16 червня 1917 р.) селянин з Черкащини Білий палкими словами закликав зірвати з Московщиною та проголосити самостійність. З'їзд відповів однодушним *«Хай живе вільна Україна!»*. Другий селянин обстоював konieczність збройної боротьби з Москвою і закінчив свій виступ словами: *«Хвилина велика, нам не простять наші діти й внуки, як ми її змарнуємо. Нам нема чого і нікому кланятися, візьмо своє»*.

Слова селянина трагічно сповнилися. Хвилина була змарнована, й ті темні селянські маси за послух *«своїй українській владі»* заплатили пізніше масовими розстрілами, в'язницями, голодами та вивозами на Сибір. «Ощасливлений» здобутками революції, автономною самостійністю та земельною реформою на протязі півстоліття український нарід втратив 40% свого людського потенціалу.

Великі заслуги приписують Центральній Раді за переведення українізації українських військових частин, що загаль українців,

поверхово обізнаний з історією того часу, приймає за поступенне творення української армії. Програма українізації була добра, але, переведена в дусі ідей Винниченка, була промосковська, антибуржуазна і пацифістська («приналежність до Росії дає українському народові великі колонізаційні можливості» і т. п.).

Центральна Рада видала цілий ряд брошур для освіднення вояцтва тільки в соціалістичному напрямку. Не диво, що так освідомлені частини національно здеморалізувались і оголосили свій нейтралітет, коли банди Муравйова сунули на Київ.

Незалежно від політики Центральної Ради, яка стреміла тільки до перебудови Росії на «федерацію вільних і свободних народів у демократичній російській федерації», творилися військові організації для боротьби за незалежність України.

Такою національно свідомою військовою частиною був самостійно зорганізований в Чернігові полк ім. гетьмана Дорошенка кількістю 2,500 вояків, якого Центральна Рада не хотіла злегалізувати та дати військове випosaження з прохарчуванням. Вона закликала їх, щоб вони краще розійшлися і повернулися домів.

Однак, частина тих вояків зі старшинами приїхала до Києва, об'єдналася з іншими військовими частинами, і вони разом проголосили себе полком ім. Полуботка (около 5 тисяч).

Цей полк у ніч з 17 на 18 липня 1917 р. dokonав у Києві переворот, який був переведений дуже зорганізовано, без жодних ексцесів та надужит'я. Була зайнята київська цитаделя, банк, скарбниця, поштова і телеграфічні уряди, суд, міліція та московські і донські козацькі старшинські школи.

Ранком 18 липня 1917 р. Військовий Генеральний Секретаріат та Центральна Рада були повідомлені, що столиця України, звільнена від московської окупації, чекає наказів Української влади.

Підступно і зрадою, переведеною за наказом Військового Секретаріату богданівським полком під командою полк. Капкана, цей переворот був зліквідований, всі вояки та жандарми, арештовані під час перевороту, були звільнені, зброя їм віддана, а полк (полуботківський) був відправлений на фронт. Частину полуботківців заарештовано і над ними ведено слідство. Полуботківців обвинувачували за ст. 100 кримінального кодексу (відірвання України від Росії).

Як виказало пізніше слідство, причиною перевороту була млява та угодовська політика Центральної Ради та її негативне ставлення до власної армії. Полуботківці підкреслювали, що вони не хочуть півсвободи (автономії), а тільки повну і необмежену свободу.

Переворот полуботківців мав усі шанси на успіх. Офензива Керенського по кількох днях перемінилася на відворот. У Петрограді була перша невдала спроба большевицького перевороту. Історична хвилина наказувала полуботківцям зробити переворот.

Полуботківцям можна закинути, що, роблячи військовий переворот, вони повинні були зробити певного роду політичний переворот у керівництві Центральної Ради і спрямувати її на революційний шлях до самостійності. Полуботківський переворот був

наочним доказом того, що маси вимагали від Центральної Ради більш рішучої політики в національному будівництві. Це не перешкоджало тому, щоб у соціалістичних публікаціях називати їх «темними дезертирами», «бандитами» або «нещасними полуботківцями», які в бунтарській формі доконали бешкету в Києві.

Проти М. Міхновського, якого вважали ініціатором того перевороту, об'єдналися обидві соціалістичні партії (Петлюра, Винниченко, Грушевський), які звернулися до Керенського з проханням вислати М. Міхновського на румунський фронт, де він перебував аж до розвалу армії (пізньої осені).

При своїй федералістичній політиці і при дебатах над соціалістичними реформами та демобілізацією військових частин, в тому середючих полків, організованих при кінці листопада полковником Павленком, український уряд став в обличчі большевицької інвазії.

Вже 1 січня 1918 р. Центральна Рада видала закон про демобілізацію армії і Генеральний Секретар військових справ утворив комітет, який мав її переводити. Це діялось вже тоді, коли Харків був у большевицьких руках і коли був створений большевицький уряд, а наступ большевицьких банд успішно розвивався в напрямі Києва.

В цей критичний момент боротьби Україна була безборонна, і можна сміло сказати, що коли б не військова допомога німців, ледве чи ми могли б врятувати український уряд, а з ним й ідею української національної державности.

По проголошенні Другого Універсалу 16(3) липня, в якому Центральна Рада, яка завжди стояла за те, щоб не одділяти України від Росії, заявила, що вона рішуче ставиться проти самовільного здійснення автономії України аж до вирішення Всеросійського Учредительного Зібрання, і по ліквідації полуботківського перевороту її авторитет у широких масах почав катастрофічно падати. Маси зневірилися в її політиці, угодовській відносно Тимчасового правительства та антимилітарній відносно творення власної армії.

Події розвивались дуже швидко, а Центральна Рада йшла за хвилиною. Ідейно Центральна Рада стала на позиції федерації з Росією, як це доказував З'їзд народів Росії у Києві 23-29 вересня 1917 р., на якому Центральна Рада продемонструвала свою відданість російській державі.

На цьому з'їзді представники Польської соціалістичної партії заявили, що польський нарід буде боротися за досягнення повної державности Польщі і тому поляки не можуть брати жодної участі в з'їзді, учасники якого стремлять до збереження імперії у формі федеративної республіки.

Таку саму заяву склав представник малої Литви Вальдемарас, а представники великого українського народу з представниками таких народів, як молдавани, татари, буряти, лотиші і донські козаки вдовольнялися федерацією з Російською республікою.

В тому часі маємо докази самочинного військового руху, не використаного проводом Центральної Ради. Не використано органі-

зації «Вільного Козацтва», яке широкою розгалуженою сіткою (Київщина, Чернігівщина, Херсонщина і Полтавщина) доходило до 60 тисяч козаків. Дня 28 жовтня 1917 р. вся Чорноморська фльота проголосила себе українською.

На з'їзді губернських і повітових комісарів 16-17 жовтня винесено ухвалу, що необхідно всякими способами старатися якнайскоріше роззброїти існуючі відділи Вільного Козацтва, а зброю направити в московську армію.

В тому самому часі (16-21 жовтня 1917 р.) відбувся в Чигирині З'їзд Вільного Козацтва при участі 2000 делегатів, який видав відозву до громадян України про те, що він *рішив створити в Україні міцну, озброєну силу для боротьби з грабіжем і насильством, і для оборони свободи та прав, завойованих революцією.*

Берестейський договір міг би бути подарунком з неба, якщо б тодішній політичний провід хотів його використати. Але він і надалі залишався промосковським. Ідея федералізму з Росією поклонила уми наших соціалістичних лідерів, а діяльність українського уряду була антимілітарна — ворожа до творення власної армії. Політичний провід не хотів взяти науки з історії, що всяка держава може існувати тільки під охороною військової сили.

Чи не добачував український уряд, що сусіди завжди мали апетити на нашу багату землю? Муравйов своїм наїздом на Київ це доказував. Вже в IV Універсалі була данина федералістам і пацифістам, яка знецінювала проголошення самостійності УНР.

Впадає у вічі постанова про скликання в короткому часі Українських Установчих Зборів, які мають вирішити про федеративний зв'язок з народними республіками бувшої російської імперії*.

Такої постанови, чи навіть подібної, не знайдемо в універсалах, чи проклямаціях, чи основних законах інших державних народів. Вона давала до розуміння, що проголошення самостійності тільки тимчасове, а остаточна децизія належить майбутнім Установчим Зборам, які мають рішити, чи український нарід хоче бути самостійним, чи півсамостійним, а чи автономним у російській державі.

Очевидно, така постанова насторожила німецький уряд, як і політичні ноти українського уряду та статті в українських газетах із закликами «Через самостійність до федерації!» Чому Центральна Рада таку постанову вложила до IV Універсалу? Друга половина в IV Універсалі:

«Очевидно з тим, як армія буде демобілізуватись, приписуємо відпускати додому деяких салдатів, а після затвердження мирових договорів — розпустити армію зовсім; потім замість постійної армії, завести народню міліцію, щоб військо наше служило в обороні робочого народу, а не бажанням пануючиж верств». (Д. Дорошенко, Історія України, ст. 266)

Такі постанови прямо обурювали старшин німецького команду-

* «Цьому найвищому нашому органу належить рішити про федеративний зв'язок з народними республіками бувшої російської держави» (Дмитро Дорошенко. Історія України, т. I, ст. 268).

вання і були доказом незрілості Центральної Ради до організації держави. Її називано «безсилою Радою» (Die machtlose Zentralrada).

Замість зорганізувати свою власну армію, Центральна Рада виказувала лише нехіть, неначе її боялася. Дивізію ген. Натієва, яка з полком під командою П. Болбочана (4,000 вояків) розвинулася в Запорізький Корпус, відправлено на північні кордони Лівобережної України, а в Києві залишилися тільки Січові Стрільці (3 сотні піші, 1 сотня кулеметів, 1 сотня кавалерії).

В половині березня Центральна Рада винесла постанову в справі ліквідації Вільного Козацтва, а пізніше вела переговори з німецьким командуванням у справі демобілізації дивізії синьожупанників.

З українських полонених в Німеччині й Австрії було зорганізовано дві дивізії т. зв. синьожупанників. Коли одна дивізія синьожупанників в числі 6 тисяч вояків прибула до Києва, це викликало не лише загальне захоплення і підйом, але й незадоволення зі сторони правлячих кіл. Про сухість і холодність, які виявили представники Центральної Ради при зустрічі зі синьожупанниками, настрої яких були самостійницькі, проф. Д. Дорошенко писав:

«Більше того, як мені потім оповідали самі синьожупанники, команда дивізії не могла добитись від міністра Жуковського, щоб їм видали продукти по уставу та призначили якесь людське помешкання.

А яке це було чудове військо! Коли я перший раз, вийшовши з дому, побачив, як машерували полки за полками вздовж Львівської вулиці, всі як молодці, в синіх жупанах і високих козацьких шапках, прекрасно озброєні з бадьорим виглядом — мені здавалось, що я бачу якийсь чудовий сон, що передо мною воскресла стара козацька Україна, і аж тепер я відчув, що дійсно маємо державу, коли маємо таке прекрасне військо». (Дмитро Дорошенко. «Мої Спогади», ст. 237)

Цю дивізію, яка частинно була розташована в Києві, а частинно на Чернігівщині, відповідно до переговорів з військовим міністерством німці роззброїли 26 квітня 1918 року, про що звітував мін. Жуковський на засіданні Центральної Ради 27 квітня 1918 р.:

«Військове міністерство, зважаючи на те, що всі козаки цієї дивізії були стомлені ще перебуванням у полоні, а крім того, що між ними є багато хворих, видало наказ розформувати, як одну в Києві, так і другу, що їхала з Німеччини, і перебувала тепер у Ковлі».

Міністерство брало під увагу, що їх можна буде використати в краю для культурної роботи.

Така нездарна діяльність українського уряду в тому часі хвилювала ширше громадянство, яке тверезо оцінювало витворену ситуацію і яке вимагало від Центральної Ради творчої державницької політики. На доказ можна навести передовицю п. н. «Перед розв'язкою», яка була поміщена в «Новій Раді» дня 21 березня 1918 р.*

** Мушу відмітити, що я не мав нагоди прочитати її в українських газетах чи журналах. Вона була поміщена (в німецькому перекладі) в збірнику документів віденських архівів. Zwei Auszüge aus Kiewer Zeitungen die politische Lage betreffend «Vor der Lösung».

У вище згаданий передовиці подано такі думки:

«Не для гарних очей українців німці зважились на інтервенцію в Україні.

Вперше німецький уряд рішився на розподіл Росії. Якщо нам вдасться закріпити українську державу, будемо мати в Берліні щирого союзника. Якщо однак замість нового політичного центру в Україні постане порожнеча, то будемо мати жакливі наслідки, бо *Natura horret vacuum*, тоді в найкращому випадкові наступить австрійсько-німецька окупація і напевно будемо мати кризу в справі Холмщини і Галичини.

Це ще не буде найгірше.

Однак, коли московський орел розпістре знову свої крила над Україною, що є можливим, це буде найгіршим.

Німці додержали умови, черга на нас, щоб ми запровадили лад і вийшли з цього хаосу.

Ми повинні здати собі справу, що теперішня розв'язка українського питання є тимчасова і кожної хвилини може наступити зміна».

Кінчилася ця передовиця зверненням до українського уряду:

«Ми знаходимося перед небезпекою упадку нашої молоді держави, котра може, як метеор, зникнути, щоби більше на політично-му небосклоні не появилися».

Завіса піднесена, починається п'ятий акт драми. Від нас залежить, чи скінчиться так, як собі бажаємо, чи нечуваною катастрофою.

Коби люди, яких історичний припадок видвигнув на провід українського уряду, схотіли це зрозуміти».

Про німецьку політику відносно України писав князь Готфрід Гогенлоге, австро-угорський амбасадор у Берліні, в своєму рефераті «Німецька політика відносно східних окраїнних держав в 1918 р.» (*Osterreichische Interessen in Bezug auf die Ukraine und die deutsche Politik gegenüber den östlichen Randstaaten*) (Ereignisse. . . I S 328-330).

«Найважливіша і найбільша держава, яка відокремилася від Росії, — це Українська Народня Республіка і вже тепер можна сказати дещо про її життєздатність.

Відомим є, що український уряд стояв на засадах федералізму з Росією і тільки противоріччя з більшовицьким урядом спричинили відокремлення та пхнули Україну в наші руки.

Є питання, чи ціллою Німеччини є попірати самостійність України настало, чи поновне об'єднання з Росією є не тільки можливе, але й правдоподібне.

Нашим завданням є в першу чергу поправити прохарчування наших країн, використовуючи багатства української землі, що запевняють наші (німецька і австрійська) армії. Ті частини (країни), які можуть об'єднатися з Росією, треба якнайбільше економічно використати й ослабити, а тим частинам, які не мають жодного заінтересування в відбудові Росії, допомогти це відокремлення закріпити».

Цілий період Центральної Ради був знівечений, мимо значних успіхів на відтинку відродження української культури. Напрямною діяльності політичного проводу стали соціалістичні ідеї (згл. гасла), якими спрямовано рух широких мас тільки на соціалістичні рейки. Всякі прояви самостійництва поборювано як буржуазні і реакційні, а ідею сепаратизму вважали небезпечною для

революції, бо вона могла розбити сили всієї Росії. Своєю млявою і нерішучою політикою відносно остаточного відриву України від Московщини та антимілітарною діяльністю Центральна Рада виказала свою нездарність закріпити українську державність.

Можна сміло сказати, що доля, яка вона не була для українського народу неприхильна, майже проти проводу давала нагоду здобути повну свободу Україні.

У висліді укладення мирового договору з Центральними Державами та німецької військової допомоги, український провід мав можливість закріпити українську державність, що стверджує більшість публіцистів. Треба було бути приготованим до нової історичної обставини, що кордони України охоронялися німецьким військом, яке властиво мало повноту влади. Цілком зрозумілим було, що винищені війною та браком харчів Австрія і Німеччина витягали з українських земель можливо найбільше дібр. Вимогою часу було, щоб український уряд дійшов до співпраці, бо в принципі німці додержувалися постанов мирового договору.

Від самого початку відносини з німцями, які все таки звільнили Україну від большевиків, не були приязні, що й використали вороги української державності: москалі, жиди — як представники капіталу, торгівлі й промислу та великі землевласники (також польські) — всі духово промосковські. Вони нав'язали дуже приязні відносини з німецькими старшинами, які замешкали в їх домах та фільварках, і відповідно інформували їх у дусі єдинонеділимському.

Однак, навіть по науці від Муравйова, Центральна Рада своєї політики не змінила. Дебатуючи тільки над економічними реформами відносно соціалістичного устрою України, вона втратила свій авторитет, а замість творчої державницької праці наступила апатія. Навіть сам прем'єр В. Голубович висловився перед німцями: «Es ist die höchste Zeit die Rada zum Teufel zu jagen» («Вже давно пора послати цю Раду до чорта»). Не маючи змоги співпрацювати з урядом ЦР, німці довели до державного перевороту 29 квітня 1918 р.

Гетьманський переворот 29 квітня продовжив існування Української Держави. Без нього Берестейський договір залишився б клаптиком паперу — не ратифікованим.

Німці мусили йти на Схід, щоб рятувати своє продовольче становище і далі вести війну, для чого в них була ще вистачаюча мілітарна сила. Джон Беннет-Віле (John Bennet-Wheeler) назвав Берестейський договір «забутим миром» («The forgotten peace»), а ген. Гофман у своїх споминах назвав цей період «часом невикористаних можливостей». («Der Krieg der versäumten Angelegenheiten»). Ми можемо назвати його «прогайнованим миром». Він давав нам останню нагоду закріпити нашу державність, але так не сталося, бо в нашій визвольній революції наступив конфлікт між двома елементами революції — національним і соціальним, і це спричинило упадок. Таку ситуацію використали москалі, які за всяку ціну хотіли зберегти російську імперію, монархічну або большевицьку.

Німці поставились негативно до націоналізації землі, відкладаючи земельну реформу на повоєнний час. Під тим аспектом був

переведений державний переворот, а коли українські політичні партії відмовились співпрацювати з гетьманським урядом, німці стали фактичними панами й вирішним чинником правопорядку на українських землях.

На біжучий воєнний час Берестейський договір мав вплив на дальше ведення війни. Він допоміг Німеччині далі протягом 9 місяців вести війну, вможливив доставку харчів, головню Австро-Угорщині, дозволив Німеччині перекинути зі східного фронту 40 дивізій на західній і перевести найбільшу в тій війні офензиву, т. зв. «Канзершляхт», яка в трьох наступах (у березні, квітні і травні) спричинила Альянтам величезні втрати в людях. (Вже перший наступ — 90 тисяч вбитими, 225 тис. полоненими, а 600 тисяч пораненими).

Однак ця офензива при замітній допомозі США заломила і Німеччина, не добившись компромісового закінчення війни, зближалася до капітуляції. Берестейський договір її тільки відсунув.

В тому часі, коли делегати Держав Почв'їрного Союзу підписували документи мирового договору в Берестю, Німеччина стреміла вже тільки до компромісового закінчення війни. Західні політики не були достатньо обізнані з національними проблемами Східної Європи, а тому в своїх плянуваннях щодо тієї частини світу були короткозорі. Вони не з'ясовували собі, яке велике міжнародне значення на майбутнє мав той «шахрайський мир».

Його значення було в тому, що він назавжди ліквідував московську небезпеку для Європи, про яку писали в XVI ст. Гайнріх фон Штаден, бувший опричник Івана Грозного, гетьман Пилип Орлик у Зверненнях до західних держав («Вивід прав України»), пруський генерал Карль вон Клявзевиц (Karl von Clausewitz) в 1818 р. («Vomkriege»), Йоган Кольт (Johan George Kohl), який подорожував по Російській імперії, та німецькі економісти Павль Рорбах (Paul Rohrbach) і Аксель Шмідт (Axel Shmidt), які добачували для Німеччини великі економічні можливості, коли Україна відокремитись від Росії і стане самостійною державою.

Кажуть, що генерал Вільгельм Гренер мав москвофільську орієнтацію. Пригадаймо, що після гетьманського перевороту, коли делегація від українських партій домогалася міністерських портфелів, а навіть виборного гетьмана з владою президента, він, сміючись, відповів: *«Україна буде самостійною державою, а яка в ній буде культура — це залежатиме від вас, мої панове»*.

Тепер порівняймо заяву члена Центральної Ради в березні 1918 р.: *«Україна має бути хлопська або жодна»*.

У випадку інакшого підходу до справи ген. Гренер міг стати великим прихильником України. По війні він був одним із основників Українського Наукового Інституту в Берліні та першим головою його Кураторії.

Час гетьманського урядування, як пишуть історики, був сприятливою нагодою закріпити державність України. Завдяки німецьким військам вся українська територія була очищена від большевиків.

Це був час державного будівництва на внутрішньому відтинку — передишка перед другою большевицькою інвазією.

Політичне положення в Україні було важке. Від державної керми відійшли соціалістичні партії, які під впливом большевицької агітації прямо зближалися до націонал-комунізму. На цілій українській території діяла большевицька агентура під назвою «Повстанчий Революційний Секретаріят», яка приготувляла повстання проти української влади за постановою в Таганрозі 18-20 квітня 1918 р.

Гетьмана Павла Скоропадського обрав Союз Земельних Власників (Собственников) на З'їзді 29 квітня 1918 р. Його попірали торговельно-промислові кола, демонструючи свою прихильність на з'їзді представників промислу, торгу, фінансів та сільського господарства в днях 15-18 квітня 1918 р.

Неукраїнські кола промосковського напрямку прийняли з великим вдовolenням гетьманський переворот. Вивішення російського прапору на будинку Українського клубу, відозви Протофісу російською мовою і масова поява золотих пагонів насторожили самостійників.

Українська Демократична Хліборобська Партія вирішила співпрацювати з новим урядом, якщо він буде придержуватися національній лінії. В ньому не може бути місця для людей, які будуть тягнути до Росії або до Польщі.

Гетьман від самого початку по перевороті хотів утворити коаліційний уряд, але відкинув домагання соціалістичних партій (демократів і федералістів), щоби більшість міністерств, в тому закондонних справ, земельних і освіти, а також посада прем'єра, були обсаджені особами національного напрямку. Гетьман на співпрацю не пішов і створив уряд, обсаджуючи міністерські пости особами в більшості з фаховим знанням та політичною діяльністю за царату, переважно з представників великої земельної власности і капіталу, для яких самостійність України була справою другорядною або навіть небажаною (русофілами), які поза «єдинство російської держави, мови і культури» не виходили.

Спираючись на Союзі Земельних Власників і Протофісі, Гетьман тільки посилив двоподіл. Це був час революції і гасел соціалізму, а творення уряду з меншости, а ще до того з представників «буржуазії», мусіло викликати затривоження серед національних кіл, які в тому добачували небезпеку для існування української держави.

Бачачи відмову соціалістичних партій співпрацювати з Гетьманом, представники Українських Демократів-Хліборобів вели переговори, пропонуючи на міністра внутрішніх справ Миколу Міхновського — людину дуже популярну серед загалу, організатора української збройної сили, який на перший плян висував інтереси національної української держави. Своєї цілі вони не досягнули. Гетьман порахувався з чисельно і економічно сильнішим Союзом Земельних Власників, хоч у своїх споминах підкреслював, що Партія Хліборобів-Демократів своєю організованістю, одностійністю та національною програмою була далеко сильніша.

Міністерство внутрішніх справ вимагало людини енергійної, національно творчої, яка мала запровадити лад і спокій. Уряд навіть не хотів вислати на Селянський з'їзд своїх відпоручників, які мали б вияснити програму земельної реформи, а в кожному разі вимінятися поглядами, що стало би напрямною його політики. Такі заборони йшли на руку большевицькій пропаганді. Заборонені з'їзди відбувалися нелегально, акції проти гетьманського уряду, як реакційного і буржуазного, посилювались.

Якраз на тих нелегальних з'їздах наступив розлам на правих і лівих, і ці останні (боротьбісти і укапісти) перейшли на большевицьку програму — фактично вони допомогли большевикам закріпити їхню владу в Україні.

Маючи фактичну владу в Україні, німці при кожній нагоді підкреслювали додержування Берестейського договору. Приймавши в липні 1918 р. висланника від отамана Краснова з Дону, цісар Вільгельм II заявив, що Росія має бути поділена на п'ять частин, а одною із них має бути самостійна Україна. В тому дусі, з доручення Верховного Командування, була написана брошура Верна Дая «Der Aufmarsch im Osten, Russisch Asien Als deutsches und Wirtschafts Ziel».

Промовляючи в райхстагу в серпні 1918 р., віцеканцлер фон Паер заявив, що немає мови про зміну договорів з Україною, Росією і Румунією, не зважаючи на те, чи це подобається західнім сусідам; Німеччина може погодитися на відбудову Бельгії, але становище на Сході мусить залишатися незмінним.

(Продовження буде)

Омельян КОВАЛЬ

ГРИГОРІЙ ВАЩЕНКО — ТВОРЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ВИХОВНО-ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

(Текст доповіді, виголошеної 5 квітня 1992 року в Університеті ім. Кричевського в Полтаві, а відтак у Києві, Львові, Івано-Франківську, Тернополі, Рівному і Луцьку, а також для вчителів у десяти районних пунктах Західньої України)

Тому 25 років (2 травня 1967 року) помер на чужині в Мюнхені уродженець славної Полтавщини, професор і доктор психології та педагогічних наук Григорій ВАЩЕНКО, проживши 90 літ, повних відданої праці справі педагогічної науки й виховання молодого покоління. Його педагогічна спадщина є справжнім скарбом української нації. Розкрити цей прецінний скарб у період державотворення в Україні є нашим невідкладним завданням і національним обов'язком.

Народився Григорій Ващенко 23 квітня 1878 року в селі Богданівка, на Полтавщині. Батько його походив із козацько-дворянсь-

кої родини, а мати була колишньою селянкою-кріпачкою. Це було причиною родинних драм, що й спричинило розлуку з батьками і примусило молодого Григорія самостійно заробляти собі на прожиток і при тому ще й вчитися.

Вже в десятилітньому віці Григорій Ващенко був відданий до Роменської духовної семінарії, а по її закінченні — до Полтавської духовної семінарії, котру закінчив 1898 року. В тій же семінарії панував дух національної свідомості, а найближчими друзями Григорія були учні семінарії Симон Петлюра, Олександр Щепотів та інші, в майбутньому визначні українські діячі.

Після одного року вчителювання в селі Битниці, що на Прилуччині, в 1899 році Григорій вступив до Московської Богословської Академії з думкою присвятитись службі Богові. Одначе скоро прийшло розчарування, бо в тій академії було все, крім релігійної атмосфери. Серед студентів Академії ширився атеїзм і процвітала пиятика. Більшість викладачів, високих достойників Російської Православної Церкви, відзначалась скептицизмом у галузі релігії. Все це вплинуло на вразливого Григорія так, що він відмовився стати священником, а, закінчивши Академію, пішов на педагогічну працю.

Деякий час Г. Ващенко вчителював у Полтавській єпархіяльній жіночій школі, а в 1904 році переїхав до Грузії, де в Кутаїсі (місті, в якому перебувала Леся Українка) викладав у духовній школі.

Відтак у 1911 році повернувся в Україну, в Тульчин і в Ромни, де чтив у середніх школах.

Того ж року змінює свій напрям праці на наукову діяльність в галузі педагогіки-психології, будучи під впливом психолога і педагога Петра Лесафта. Григорій Ващенко пробував також свій талант у письменницькій діяльності, і з-під його пера вийшли такі твори, як оповідання «Німий» (1900), поема «Сіднарта» (1902), збірка «Пісня в кайданах» (1907), п'єса «Сліпий» (1909), яка дістала високу оцінку критиків. Наступна збірка Г. Ващенка «До ґрунту» (1911) також викликала прихильні відгуки.

З поваленням у 1917 році московського самодержавства Григорій Ващенко повністю поринає в національну-громадську роботу і, зокрема, у творення рідного шкільництва. В тому часі з ініціативи товариства «Шкільна Освіта» майже по всіх містах України організовано спеціальні учительські курси, й організації тих курсів Г. Ващенко віддає всі сили і знання. Прилуки, Ромни, Хорол — це його терен дії, а наприкінці 1917 року він прибуває в Полтаву на посаду викладача учительського інституту, а рівночасно займає посаду директора учительської семінарії на Шведській Могилі. У 1918 році в Полтаві створено український університет, доцентом-викладачем якого і стає Г. Ващенко. Роки 1918-20-ті — це роки мужньої боротьби молодого доцента за українську національну культуру й українську школу. За це у 1919 році був заарештований денікінською владою, і лише через впливових осіб йому вдалося уникнути смерті. З приходом червоних і з ліквідацією семінарії на Шведській Могилі Григорій Ващенко перейшов на працю

в містечко Білики, де йому вдалося поставити навчання на високому рівні і в національному дусі. Однак, Григорієві Ващенку довелося вже в 1923 році покинути школу в Біликах, де до його виховної діяльності почали приглядатися партійно-комсомольські діячі, і справа на Г. Ващенка опинилась у суді. Користуючись з відстрочення суду, Григорій Ващенко втік до Полтави і тим врятував своє життя.

В Полтаві йому вдалось одержати працю викладача в педагогічному інституті, де з 1927 року став професором педагогіки і керівником катедри педагогіки. Тоді він написав працю «Загальні методи навчання», яка була видана в 1928 році. Ця праця служила підручником для педагогічних інститутів. У 1931 році, крім цих посад, Григорієві Ващенку доручили керувати ще й аспірантською групою.

Початок 1930-их років був позначений нагінкою і терором щодо української інтелігенції з боку репресивних советських органів. Широко відомий Харківський процес проти Спілки Визволення України і Спілки Української Молоді з березня-квітня 1930 року став сигналом до жорстокого переслідування всього, що носило виразно національний характер. У 1933 році професора Григорія Ващенка оскаржено в буржуазному націоналізмі і на зборах колективу педагогічного інституту вирішено звільнити із секції наукових працівників і усунути з інституту. Його працю «Загальні методи навчання» кваліфіковано як вияв буржуазного націоналізму, визнано шкідливою, заборонено і вилучено з ужитку.

Після двох з половиною років безробіття професор Г. Ващенко змушений був залишити Україну й переїхати до Сталінграду, де з вересня 1936 року дістав працю в Сталінградському педагогічному інституті.

До Полтави Г. Ващенко повернувся в 1940 році й відновив працю керівника аспірантської групи при кафедрі педагогіки, яку також очолив.

На тій посаді застала його Друга світова війна. Під німецькою окупацією професор Г. Ващенко був редактором української газети в Полтаві, а в 1943 році виїхав до Києва, звідти подався на дальшу еміграцію і у 1945 році разом із сім'єю опинився в Мюнхені. Це місто також стало центром українського наукового і політичного життя української еміграції. Професор Григорій Ващенко обняв посаду професора педагогіки в Українському Вільному Університеті, а в 1950 році був обраний на посаду ректора Богословської Академії. В тому ж часі професор Г. Ващенко став духовим батьком Спілки Української Молоді, яка відновила свою діяльність на чужині в 1946 році.

Наукова діяльність професора Григорія Ващенка, крім УВУ, проходила також у рамках Української Вільної Академії Наук (УВАН) та Наукового Товариства ім. Шевченка. Його наукові праці були надруковані в журналах і газетах і набули великої популярності. Він був постійним співробітником націоналістичних пресових органів — «Української трибуни», «Українського само-

стійника», «Шляху Перемоги», «Визвольного Шляху», де часто появлялися його наукові та публіцистичні статті, а також спогади про минуле. З мемуарів професора Г. Ващенка особливо цінними для історика є ті, що описують Україну XIX століття, Крим і Кавказ, Московську Богословську Академію.

Видатну допомогу у вихованні української молоді професор Григорій Ващенко надавав Спілці Української Молоді, яка в його особі знайшла найкращого педагога — борця за душу молодого українського покоління. Він читав доповіді, відвідував СУМівські літні табори, передавав молодим свій досвід, стало дописував до СУМівського журналу «Авангард». Його статті обговорювались на зборах СУМівських клітин у всій діаспорі, в десяти країнах, де діяв СУМ. Без його педагогічного внеску Спілка Української Молоді не змогла б виконати своєї виховної програми в такому обсязі, як це було можливо. Професор Григорій Ващенко став справжнім ідейним провідником української молоді в діаспорі. І це твердження не є ніяким перебільшенням, бо вже по його смерті, коли на форумі СКВУ творилася Комісія Українських Молодечих організацій (1978 р.), був прийнятий спільний виховний ідеал, запропонований представником Спілки Української Молоді на основі вчення професора Григорія Ващенка. За заслуги у вихованні української молоді професор Григорій Ващенко удостоєний найвищого звання — першого почесного члена СУМ.

Будучи глибоко релігійним і толерантним до інших віросповідань, професор Г. Ващенко рішуче виступав проти тієї української преси, яка намагалася роздмухувати ворожнечу між українцями православними і католиками. Він заступав думку, що між обома віровизнаннями немає жодних суттєвих різниць, і що обидва мають заслуги перед українським народом у збереженні української народності. Основним завданням цих наших національних Церков є забезпечити своїх вірних високоідейними служителями єдино правильного гасла: «Бог і Україна». Сенат Богословської Академії надав йому почесне звання доктора «*honoris kauza*».

Наукова праця професора Г. Ващенка не обмежувалась виключно українськими науковими колами. В березні 1953 року, наприклад, ми бачимо його участь у науковій конференції українських і німецьких психологів, на якій він виголосив доповідь на тему «Психологія в СССР».

Між його науковими працями особливої ваги заслуговують дослідження «Соціалізм і індивідуалізм у світлі християнства» та розробка теми про покликання України. Замітними є також праця на тему «Основні лінії розвитку советської педагогіки і школи» та спогади про діяльність в 1918-1924 рр. у Біликах.

Невтомна, наполеглива, безкомпромісова і повна рішучості постова професора Г. Ващенка до питань української політики створила йому загально визнаний авторитет і повагу як серед науковців, так і серед загалу української діаспори.

Метою життя професора Г. Ващенка було створення українсь-

кої національної педагогіки. Цій ідеї він присвятив понад тридцять років своєї наукової праці.

Починаючи Платоном і Арістотелем, через середньовіччя, праці Амоса Коменського, Руссо, Песталоцці та інших мислителів і педагогів, він ґрунтовно вивчив також систему освіти і виховання в українській княжій державі, засоби вишколу на Запоріжжі, модерні системи виховання, включно до вишколу в рядах ОУН-УПА.

Вибравши все найкраще з минулого, він створив яскравий образ виховного ідеалу, накреслив шляхи і мету виховання, щоб Україна мала свідомих патріотів своєї землі і нації, що є передумовою розбудови, сили і могутності української держави як ґаранта свобод, необхідних для життя одиниці, родини і нації в цілому.

Цю величезну працю, яку наш вчений започаткував згаданим підручником «Загальні методи навчання», що була написана в 1927 році, а відтак сконфіскована і заборонена в Україні, було перевидано на еміграції в чотирьох частинах майже без змін, і вона використовується ще й досі для лекцій в УВУ в Мюнхені. Для повноти курсу дидактики професор Г. Ващенко написав ще такі праці: «Система освіти в самостійній Україні», «Система навчання» і «Організаційні форми навчання», що творять одну цілість.

В ділянці педагогіки Г. Ващенко написав для СУМ «Виховний ідеал» (як мета виховання) у двох частинах. Далі йдуть його праці «Виховна роль мистецтва», «Засади естетичного виховання», «Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру». Все це творить повний курс педагогіки, так що можна твердити, що професор Г. Ващенко довершив мету свого життя, створивши українську національну педагогіку, яка відповідає духовості українського народу, його історичній місії і потребам державного будівництва України.

Побіч славних імен таких педагогів як Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, Борис Грінченко та інші, Григорій Ващенко відзначається глибинністю підходу в пошуках виховного ідеалу, критичністю до чужих українській духовості виховних і філософічних систем та всебічністю в трактуванні виховних проблем в українській дійсності. Такі педагоги советського періоду, як Антін Макаренко, Василь Сухомлинський та інші, з погляду вчення Григорія Ващенко, не можуть братися до уваги у виховній системі України, оскільки їхні теорії будовані у функції до комуністичної партійної ідеології, яка мала на меті спотворення людини як ества богоподібного і створення гвинтика у державній машині тоталітарного суспільства чи, як тепер звично називати, адміністративно-командного типу. В критиці розвитку освіти в СРСР Г. Ващенко стверджує парадоксальність голошених ідей про безкласовість советського суспільства і рівночасно формування нових класів, а навіть кастовості, тобто поворот до того, що було до революції 1917 р. Тому Г. Ващенко в основу системи освіти в самостійній Україні ставить поборокування залишків большевицької системи, яка намагалась зробити освіту і виховання молоді знаряддям у боротьбі за опанування світом, себто зробити молодь своїми покiрними рабами. Численні арешти і знищування багатьох українських

педагогів, включно з тими, що «вірою і правдою» служили режимові, є наглядним доказом цього твердження. Г. Ващенко рішуче виступав проти методів рефлексології, що були поширені в СРСР, також і в Україні, в застосуванні до виховання молоді, вважаючи їх насильством над психічними процесами людини. До того у виховній системі советської України були відсутні національні моменти, що приводило до денаціоналізації, а при тому наголошувався інтернаціоналізм в його російському виді. В додатку система освіти в УРСР була позбавлена елементів гуманістичних наук і зводилась до технічно-професійного характеру, про що дбали школи соціального виховання і професійного спрямування.

Така система освіти на могла відповідати потребам українського народу, який століттями плекав духові цінності, що втілювались у його високу культуру, літературу і мистецтво, а також стали основними складниками побуту широких народних мас.

Виходячи з попередніх тверджень, Г. Ващенко будує українську національну систему освіти, головними елементами якої є її ідеалістичне світосприймання, яке виключає большевизм з його матеріалізмом і атеїзмом; християнська мораль як основа родини і здорового суспільства; високий рівень педагогічних наук, що мають у минулому світлі сторінки письменництва княжої доби, «Поучення дітям» Володимира Мономаха, філософське вчення Григорія Сковороди, учнів Могиллянської Академії, твори геніального педагога Ушинського та ін.; організація педагогічних досліджень і розбудова педагогічних станцій і лабораторій; видання педагогічних творів, шкільних підручників, літератури для молоді різного віку на найвищому мистецькому і технічному поземку.

В систему національного виховання має входити також родинне виховання, причому мати повинна бути увільнена від праці до трьох років після народження дитини, бо ніщо не зможе заступити материнської любови, так необхідної в тому віці для вщеплення тієї властивости в душу дитини. Це зумовлює в свою чергу знання педагогіки і дитячої психології, без чого сліпа любов може призвести до звихнення дитячої психіки.

Професор Г. Ващенко пропонує прийняти наступну систему освіти у вільній Україні:

1. Передшкільне і дошкільне виховання: материнський догляд або ясла до трьох років, дитячий садок від трьох до шести років.
2. Початкова школа від шести до чотирнадцяти років.
3. Середня школа: класична гімназія, реальна школа, середні технічні школи, учительська семінарія, середня агрономічна школа, середня медична школа — від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.
4. Висока школа: університет, високі технічні школи, педагогічний інститут, академія мистецтв, консерваторія, військова академія — від вісімнадцяти до двадцяти двох-двадцяти трьох років.
5. Позашкільна освіта.
6. Науково-дослідні установи: академія наук, академія педагогічних наук.

Для повного виховного процесу мусить бути міцний зв'язок між школою і родиною, а також між школою, родиною і виховними молодечими організаціями, які можуть мати великий доповнюючий вплив на виховання волі, характеру й патріотизму. Релігійне виховання і Церква мають утвердити в молоді тверді моральні закони, без яких суспільство розкладається.

У своїй праці «Проект системи освіти в самостійній Україні» Григорій Ващенко пише: «Обов'язком українців є підготовка не тільки до збройної боротьби з ворогами нашого народу, а й до розбудови національної культури після перемоги над ними. Може статися так, що вороги будуть переможені, а коли прийде справа до мирного будівництва в Україні, наш нарід виявить повну не-підготованість, і це кінець кінцем може призвести до того, що нами знову опанують якісь спритні чужинці. З цих міркувань я й подаю свій проект системи освіти, який має бути, так би мовити, вихідною точкою в розбудові її і предметом дискусії».

Виховний ідеал

В основу виховання української молоді професор Григорій Ващенко ставить загальнолюдські й національні цінності, виплекані на протязі віків.

До цих цінностей належить моральний закон творення добра і боротьби зі злом, шукання правди і побудова справедливого ладу, спертого на плеканні любови і краси. Ці вселюдські цінності випливають з важливого джерела, яким для нас є християнство. Його вчення про безсмертність людської душі дає спрямування людській чинності і визначає абсолютну мету життя людини. Однак людина як соціальна істота приходить на світ і проживає у спільноті, яка має свої особливості, свої звичаї, свій спосіб життя, свій національний характер, свою вирощувану віками національну культуру. Таку спільноту, яка ділить спільну історичну дію і бажає жити своїм незалежним життям, називаємо нацією, інтереси і всебічний розвиток якої можуть бути захищені тільки у своїй власній державі.

Побудований на цій основі світогляд людини веде її на шлях служіння подвійній високій меті: Богові і своїй нації; Богові як абсолютній Правді, Красі, Справедливості і нації як реальній земній спільноті, в якій ці абсолютні цінності мають знайти своє втілення.

Звідси ідеал служби Богові й Україні, що його професор Г. Ващенко пропонує для виховання української молоді. Цим ідеалом є християнський виховний ідеал. Саме поняття виховного ідеалу розглядається як образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління.

Український християнський виховний ідеал, за професором Г. Ващенко, включає в себе євангельський виховний ідеал в його історичних і національних формах і загальноєвропейський виховний ідеал, що також має свою християнську основу.

Кожна педагогічна система і всякий виховний ідеал спираються на певну філософську систему. Як відомо, філософські системи поділяються в основному на дві групи: ідеалістичну і матеріалістичну. Християнська філософія належить до першої групи і складається з євангельського вчення і класичної філософії, включно із вченням Сократа, Арістотеля і Платона. Матеріалістична група репрезентована Демокритом, Гоббсом, Молешатом, Фіхте, Марксом, Енгельсом та іншими. Вона заперечує існування душі як чогось нематеріального.

Матеріалістичній філософській системі властива відсутність абсолютних вартостей, таких як любов, правда, справедливість, а всі вони є зведені до рівня матеріального сприймання згідно із законами фізики і хемії. Це зумовлює, у свою чергу, трактування людини як всякої іншої матерії, яку можна знищувати чи перетворювати в покірну істоту-гвинтика з визначеною функцією на службі у панівної сили. Комуністична дійсність в її імперіяльно-советській формі є незаперечним доказом цього ствердження. Критика большевицького виховного ідеалу, яку провів професор Г. Ващенко, торкається головних тез про класову боротьбу і комуністичну мораль, які вимагають виховання певних рис характеру для реалізації комуністичних цілей.

В першу чергу ставилась вимога безумовної вірності вченню марксизму-ленінізму на рівні свого роду релігії, що відзначалась ще більшим догматизмом і нетерпимістю, ніж будь-яка інша релігія. Про це свідчать партійні чистки за ухили, включно з розстрілами і засланнями.

Нетерпимість і ворожість до інших ідеологій були притаманні Ленінові, Сталінові та всім іншим їхнім послідовникам. Їхні дії пронизані звірячою люттю і садизмом, про що свідчить хоч би ліквідація т. зв. куркулів як класи і українського селянства за спротив колективізації з трагічними наслідками: 7 мільйонів жертв штучно створеного голоду. Войовничий атеїзм для нищення храмів і віри в народі є черговим доказом жорстокости і варварства цієї ідеології. Терор як засіб залякування людей мав створити психозу страху, яка дозволила б режимові без перешкод впроваджувати свої пляни. Тоталітарний характер советської влади вимагав безоглядної відданости комуністичній партії та її вождям, які прагнули керувати психологією мас для здійснення світової революції в ім'я світового пролетаріату. Безоглядна дисципліна в рядах комуністичної партії мала забезпечити виконання усіх рішень політбюро і «вождя народів», що також не обходилося без жорстокости і терору.

Вкінці сталося те, що й мало статися: колишній російський патріотизм заступив патріотизм советський. Хоча в маніфесті комуністичної партії було сказано, що «пролетарі не мають своєї Батьківщини» і що компартія є інтернаціональною, але на практиці ця теза не витримала критики, і треба було стосувати виправні виховні засоби властивого патріотизму, тобто любови до конкретної батьківщини — советської імперії, яка була тотожна колишній

царській імперії. Ганьблені й тавровані російським шовінізмом як представники дворянства і буржуазії Суворов, Кутузов, Скобелев та інші були реабілітовані як «герої родини», а Олександр Невський, Іван Грозний, Петро I і Катерина II як володарі й державні будівничі. В 1943 році, коли советські війська відбили німців у Сталінграді, Сталін підніс чарку за «здоров'я російського народу» як народу-переможця, вказуючи на суть патріотизму, який криється в російському шовінізмі.

Подібно характеризує професор Г. Ващенко ідеал націонал-соціалістичного виховання з його філософічною основою, запозиченою в німецьких філософів Ніцше і Шопенгауера, які за основу буття визнавали волю, спільне прагнення до життя, та англійського вченого Дарвіна, що створив теорію еволюції видів. Як у марксизмі головним рушієм є боротьба клас, так у Ніцше тим чинником є боротьба індивідумів, причому слабші гинуть, а сильніші виробляються на нові, сильніші типи істот. Так створюється «надлюдина» (*ubermensch*). Ця надлюдина відкидає існуючі моральні норми, вона стоїть поза межами добра і зла, а сильна воля ламає всі перешкоди на шляху до її мети. Надлюдина горда і жорстока, їй чужа жалість до слабших, яких сама доля приречена до загибелі. Це людина тривких тваринних інстинктів і прагнення до перемоги. Поділ людей на дві породи: надлюди і натовп (*untermensch*). Відсіль і дві моралі: мораль панів і мораль рабів. Ніцше характеризує християнство як мораль рабів.

Характерними рисами націонал-соціалізму є безоглядна відданість інтересам свого народу і любов до нього, войовничість, необхідна для боротьби за панування над іншими народами, міцна воля і твердість вдачі, міцна дисципліна, пошана до партійного керівництва, зокрема до фюрера, презирливе і жорстоке ставлення до інших народів як до *untermensch*-ів, високий рівень технічних знань, фізична міць і навички, потрібні на війні. Г. Ващенко ставить на тому самому поземку комунізм і націонал-соціалізм, бо це системи тоталітарні, антигуманні, імперіялістичні й жорстокі, та рішуче їх засуджує.

Цим двом системам Григорій Ващенко протиставляє український виховний ідеал і починає з визначення понять націоналізму й інтернаціоналізму.

Націоналізм визнає націю як основу суспільного ладу, причому вирішальною рисою нації є прагнення жити в своїй власній державі, за яку часом століттями ведеться завзята боротьба. А за Тарасом Шевченком нація — це ланцюг поколінь мертвих, живих і ненароджених, як це він висловив у заголовку свого «Послання...». Націю творить спільне походження або спільність крові, спільність території, спільність мови, спільна культура й традиції та свідомість своєї окремішності й бажання жити в своїй державі. Тому нація визначається як велика родинна спільнота, а не механічний збір людей.

Націоналізм є, отже, теорією, яка визнає націю як найвищу органічну людську спільноту, яка створює свої культурні цінності,

що стають відтак складовою частиною загальнолюдської культури. Поза нацією досі нічого вартіснішого не створено, за винятком, може, технологічних досягнень, що можуть бути витвором спільних наукових дослідів, але це з дійсною культурою як духовою категорією не має нічого спільного. Справжній розвиток культури можливий тільки в національній державі.

Націоналізм — це також любов до своєї нації, яка зветься патріотизмом і визначається жертовністю і посвятою членів нації, аж до віддання власного життя в її обороні.

Націоналізм не має нічого спільного ні з шовінізмом, ні з фашизмом. Шовінізм — це ненависть до інших народів. Фашизм має на меті поневолення інших народів, подібно як большевизм, що своєю метою ставить здійснення світової революції через підкорення народів своїй диктатурі. Націоналізм натомість визнає народовладдя, тобто демократичний устрій, і пошану до інших націй як собі рівних, якщо вони не посягають на чужі території і не поневолюють інші народи. Таке співжиття націй можна вважати інтернаціоналізмом, на відміну від інтернаціоналізму облудного, за яким маскується імперіалізм, як це було у випадку большевицького ССРСР, що був заслоною для російського імперіалізму. Період після Другої світової війни, коли ліквідовано більшість колоніальних імперій, на базі яких постало близько 80 держав, що стали членами ООН, є добою націоналізму. Цей процес продовжується, і новий лад у світі буде розвиватися по лінії співжиття народів-націй у їх суверенних державах, що й буде справжнім інтернаціоналізмом.

Професор Г. Ващенко буде виховний ідеал української людини на двох головних принципах: християнській моралі й українській духовості, що витворилась на протязі нашої історії і входить у традиції українського народу.

Таким традиційним ідеалом є той ідеал, що витримав пробу історії, найбільш відповідає психології народу та його призначенню, ввійшов у психіку народних мас, відбитий у народній творчості й у творах кращих мистців і письменників, що стали духовими провідниками свого народу. Традиційною в Україні є українська гостинність, замилювання до краси й мистецької творчості, до музики, співу, танців. До традицій належить також побут з його вірністю в коханні, статевою культурою і здоровим сімейним життям. Ці риси в останній час зазнали великого ушкодження, але їх треба відновити для оздоровлення нації, і зробити це може добре поставлена виховна система, бо без здорової родини, що є основою клітиною суспільства, не може бути здорової нації.

До виховного ідеалу української людини належать також риси княжих дружинників, для яких честь і слава Руси-України були найвищими чеснотами лицарства, готового до героїських звият. Ці риси були передані в козацьку епоху нашої історії і відновлені в часі Визвольних Змагань 1917-20-х років, а в найновішому часі в героїській боротьбі ОУН-УПА проти двох окупантів України — червоного і коричневого. Ця героїська постава характеризує та-

кож засланих борців на большевицьку каторгу в заполярні холодні простори, де були зорганізовані страйки й акції непокори, незважаючи на жорстокі репресії з боку поліційного управління Гулагів. Воркута, Колима, Норільськ і Кенгір, де танками було розчавлено 500 українських жінок, — це ті елементи, котрі складаються на виховний ідеал української людини. Коли в нас відтвориться тип княжого дружинника, тип волелюбного козака-запорожця чи новітнього воїна УПА, готового до захисту своєї батьківщини і її держави, то майбутнє України буде гідним великої культурної нації.

Та могутність і сила нації, особливо в кінці ХХ століття, вимагають від її членів не тільки обороноздатності. Потрібно також відповідати вимогам часу. Іван Франко у поемі «Великі Роковини» писав:

Кажеш, тепер інші війни!
Ну, то іншу зброю куй;
Ум гостри, насталою волю...
Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш борися, не мирися,
Гордо стій і не корися.
Хоч пропадь, але не зрадь.

Як це відмічає Григорій Ващенко, виховний ідеал української людини криється у пісенній скарбниці України, у звичаях українського народу, в його літературі, в мистецтві, у християнській вірі та в історичному минулому. Відтворити це минуле з його культурними скарбами і зачерпнути зі скарбниць інших народів те, що найкраще і що відповідає нашій духовості, — це велике завдання, здійснення якого дасть нам тверді основи для створення свого власного виховного ідеалу.

Йдучи за заповітом Григорія Ващенка, цього відданого сина української землі і своєї «малої Батьківщини» — Полтавщини, ми вишануємо його пам'ять, коли створимо організовані кадри вчителів і виховників, які заціплять в душі молодого покоління його візію нової української людини, що буде здатна закріпити державну незалежність України і здобути для неї гідне місце в колі вільних народів.

Дмитро СТЕПОВИК

КОЛИ СИЛА В БЕЗСИЛЛІ ВИЯВЛЯЄТЬСЯ

Історія нашої культури склалася так, що переважна більшість пам'яток у минулому була створена на основі або під впливом християнського віровчення. Від кінця Х до початку ХІХ століть все істотне в літературі, мистецтві, архітектурі, частково — у народній творчості й побутовій культурі в Україні — створено для Церкви або для задоволення духових потреб людини. За вказаний період важко знайти більш або менш помітне явище в літератур-

но-мистецькій чи побутовій культурі українців, яке б мало виключно світський, або навіть індиферентний щодо християнства характер. Усі основні види й жанри писемности, а також архітектура і малярство, книжкова мініатюра і гравюра, різьба і гаптування, народний епос і шкільна драма, співочка й інструментальна музична культура, а також фолкльор — пронизані ідеєю прославлення Бога, витлумачення образними засобами євангельських правд.

В українцях цивілізація другого тисячоліття християнської ери, безумовно, зустрічається з одним з найбільш релігійних народів світу. Щоб довести це, не обов'язково провадити соціологічні дослідження, які можуть дати не завжди точну і не завжди об'єктивну картину, не пояснивши деяких явищ, наприклад, причини несподіваного пробудження релігійних почуттів після тривалих періодів занепаду Церкви і майже повної втрати відчуття християнсько-духових цінностей.

Значно надійнішим доказом наявності того чи іншого ступеня релігійної свідомості народу є культура. В культурі відсіюється другорядне і неістотне, залишається основне. Адже культура має багато ознак системи, що сама себе регулює, хоч при цьому вона пов'язана також з іншими системами суспільного буття.

З сучасного погляду, а радше сказати — секуляризованого погляду XX віку — релігійність народу, релігійність окремої особи є фактором радше негативним, ніж позитивним. Віра і релігійність розглядаються як пута, що роблять людину слабкою, заважають прогресові. Але якщо абстрагуватися від марксистського атеїзму і модерного секуляризму, то за незбагненими законами духовості, саме фізична слабкість і упослідженість стають конструктивною внутрішньою силою, першопричиною витривалості. Цю ситуацію завважили і обґрунтували як східні християнські мислителі (Василій Великий, Григорій Ніський, Іван Золотоустий, Григорій Назіанзин, Григорій Палама), так і західні, передусім Тома Аквінський і Альберт Великий. З українських мислителів темі тілесної слабості як передумови духової сили приділяли увагу письменники давньої доби — від Іларіона до Григорія Сковороди. Знаходить вона своє пояснення і у Біблії, наприклад, у Нагірній Проповіді Ісуса Христа; у деяких апостольських посланнях. Апостол Павло на одному з прикладів свого життя так пояснює ситуацію тілесних ослаблення й немічності як передумови для набуття духової сили: «Я тричі благав Господа, щоб Він від мене відступився, та Він сказав мені: 'Досить тобі Моєї благодаті, бо моя сила виявляється в безсиллі'. Отож, я краще буду хвалитися своїми немочами, щоб у мені Христова сила перебувала. Тому я милуюся в немочах, у прикрощах, у нестатках, переслідуваннях та скорботах Христа ради; бо коли я немічний, тоді я міцний» (2 Кор. 12: 8-10).

Ці слова, коли їх розглядати універсально (а переважна більшість притч, фактів і ситуацій у Біблії мають одночасно і конкретний, і узагальнено-універсальний зміст), могли б бути сьогодні відповіддю на запитання, яке останніми роками ставлять перед собою і перед іншими все більше і більше українців: «Чому наш

народ, який не заплямував себе ні імперіялістичними завоюваннями, ні пригніченням інших, а знав лише працю; — чому він так довго терпить, чому одне лихо за другим рясно сипляться на його голову?» А тому, — чуємо відповідь у Біблії, — що «коли я немічний, тоді я міцний!»

Логіка не користується такого роду аргументами. Вони не лише парадоксальні, а й ірраціональні. Але дійсність змушує ставити під сумнів дію законів логіки. А дійсністю є те, що українська культура, пройшовши крізь вервецю занепадів, які, за логікою, мали б покласти їй край, зберегла здатність розвиватися. Чим більше було у ній християнського елементу, духовости, тим результативніші піднесення після занепадів. В умовах відсутності державної опіки національною культурою, якраз Церква, в лоні якої духовість найбільше присутня, ставала промотором зародження мистецьких ідей, плекання майстерности і появи видатних творів. Навіть коли християнська духовість виявлялася опосередковано, як, скажімо, в утвердженні моральности у світських творах літератури й мистецтва XIX ст., — то й тоді культура була невіддільною від християнських вартостей.

У Могилянський період Православна Церква в Центральній і Східній Україні була міцною. Її вихід на культурні інститути був особливо відчутний. Які шедеври в архітектурі, малярстві, літературі, хоровій музиці були створені у той і наступний за ним період! Про них виразно пише у своїх записках Павло Алеппський. Та й до нас дійшло багато чого від тих десятиліть, і ми розуміємо сьогодні довершеність і духову силу цих творів.

Піднесення мистецтв, яке ми пов'язуємо з «мазепинським барокко», було підготовлене культурною діяльністю Церкви у Могилянський період. Але після висхідної лінії Могилянської доби намітилися ознаки спаду. Спочатку ліквідація незалежності Української Православної Церкви 1686 року, потім нищення всього українського Петром I, Катериною II та іншими царями зумовили поступову втрату оригінальності, наслідувальний характер українського професійного мистецтва у XVIII ст., а відтак і виникнення ситуації меншевартости української культури в цілому. Церква з нерідною мовою Богослужіння, нав'язаними обрядами і вороже наставленими до населення священиками не могла виконувати ні духової, ні культурної місії в тій повноті й результативності, які були притаманні їй тоді, коли вона була незалежною, органічніше зв'язаною з народом.

У даній конкретній ситуації розділеність України між двома імперіями, між Москвою і Віднем, несподівано відіграла позитивну роль. Греко-Католицька Церква в Галичині й Закарпатті, зв'язавши старе українське православ'я з католицьким Римом, — не спольщилася, не полатинилася, як це пророкують Сівілли, а стала непохитним охоронцем старовинних звичаїв, народної обрядовости, візантійської літургичности. Те, що втратило українське православ'я над Дніпром, потрапивши у міцні обійми ієрархії Російської Православної Церкви, зберіг український католицизм,

побудувавши у боротьбі з латинниками, з одного боку, і непримиренними московськими «ортодоксами», — з другого, справді народну Церкву. В українському католицизмі був, на жаль, присутній і пролатинський елемент, який провокував драматичні ситуації, бойовничі настрої. Але цей елемент ніколи не був визначальним в УКЦ. Зближення цієї Церкви з українським народом у Галичині й Закарпатті упродовж кількох століть, плекання нею традиційних національних вартостей, зробило значною мірою Галичину «П'ємонтом України», на який могла покластися у тяжкі моменти і Східна Україна. Це показує і нинішня ситуація, коли Галичина стала головним осередком становлення незалежності й державності України, ферментуючи важливі зміни також у Наддніпрянщині, на Сході й Півдні України.

У ХХ ст. вироблені церковні структури в Україні і канали зв'язків цих структур з українською культурою були порушені і зруйновані. І то якраз на тій стадії розвитку, яку можна назвати багатообіцяючою. На Сході України відродився рух за незалежність Українського Православ'я від Москви; постала УАПЦ (1921 р.). Вона висунула непересічних особистостей — Василя Липківського, Нестора Шараївського, Володимира Чехівського, Олександра Яреценка, Степана Орлика, Миколу Борецького, які були також заангажовані в українській культурі й науці. На Заході України УКЦ була очолена людиною європейської освіти і культури, великих організаторських здібностей, безмежної відданості ідеї християнської єдності — Андрієм Шегтицьким. Він заснував у Львові Національний музей, Богословську Академію, інші осередки культури, освіти й науки. Обидва центри духового впливу на людей, між якими напевне пролягли б мости єднання (якби події розвивалися по-іншому, ніж вони розвивалися насправді), були брутально розчавлені іржавим бульдозером сталінізму. 1930-й рік для УАПЦ і 1946-й рік для УКЦ відмічені траурними рамками на календарі історії українського християнства.

Проте під цю похмуру пору українська нація була вже не компактною спільнотою в географічному центрі Європи, а спільнотою розсіяною. Сам собою фактор розсіяння не сприяє консолідації народу і концентрації його інтелектуальної, творчої потуги. Проте й тут спрацювала формула апостола Павла: «Коли я німечий, тоді я міцний». Те, що визискувалося в центрі — природня любов до Батьківщини, мова, культура, національна свідомість, свобода совісті і віровизнання, бажання бути чимось більшим за біологічну істоту, — усе те прибереглося на маргінесі, в розкиданих по Канадах, Бразиліях, Аргентинах українських громадах і окремих родинах. Аж так далеко «железний кулак» і «каленое железо» сталінізму не могли дістати. І ось у роки й десятиліття повного розладнання церковно-культурних структур у Батьківщині, — вони оживають, розвиваються, набувають цікавих форм у діаспорі, так би мовити, на краях Ойкумени.

Документи й публікації про виїзд українців поза межі України, що побачили світ у США, Канаді, Західній Європі й Латинській

Америці, посвідчують, що селянсько-реміснична маса, яка рушила наприкінці XIX ст. за океан, невідворотно була приречена на асиміляцію, на розчинення в іншоетнічних середовищах. Мова цих людей не була літературно вироблена. Часто вони були зовсім неписьменні. І вже у другому поколінні (якщо не в першому), вони стали б здобиччю інших культур.

До чести проводу Української Католицької Церкви, насамперед, митрополита Андрія Шептицького (адже переважна більшість перших емігрантів була з уніятської Галичини), треба сказати, що услід за цими безземельними сіромахами Галицька митрополія висилала священників і дияконів, черниць і ченців для задоволення духових потреб наших емігрантів у країнах поселення. Основну місійну роботу узяв на себе чин святого Василя Великого — найбільш освічений, творчо активний монаший орден в українському католицькому християнстві. Освітні й катехитичні завдання виконували також студити, редemptористи, селезіяни, сестри-катехитки і сестри-служебниці Покрови Богородиці.

А коли почалася еміграція людей з Волині, Буковини, частково — з Поділля й Наддніпрянської України, — то за подібну ж культурну і місійно-духовну працю в діаспорі узялися деякі національно свідомі священники Української Автокефальної Православної Церкви, оскільки населення згаданих регіонів України традиційно православне. На жаль, єпископи РПЦ, підпорядковані спочатку Петербурзькому «Святійшому» синодові, а від 1917 р. — Московському патріархатові, — не тільки не заохочували українських священників їхати на поселення, а виявляли байдужість, чи й ворожість до такого роду діяльності. Ієрархія РПЦ добре знала, що разом з богослужінням українською мовою підтримувалися українські обряди, український різновид іконопису і цілого храмовлаштування, навіть одяг священників. А все це було далеко від намірів ієрархії РПЦ щодо українців. Тому для провадження культурно-місійної роботи на поселеннях українське православне духовництво виїздило зі своєї ініціативи, без благословіння наскрізь шовіністичної ієрархії РПЦ (такою вона, на жаль, лишається й дотепер).

Українські архіви, бібліотеки, музеї Канади, США, Італії й інших країн зберегли свідчення про те, як розвивалося духово-культурне життя на поселеннях. Збережені матеріали показують, що в діаспорі зв'язок освіти, культури, науки з Церквою здійснювався традиційними для України методами:

— організацією громад при храмах з широкими культурними програмами: хоровим співом, відзначенням свят, грою на народних музичних інструментах, гуртками вишивання й інших мистецьких ремесел, постановкою п'єс на морально-релігійні теми;

— організацією недільних шкіл, де вивчалися, з одного боку, основи віри (катехизис, Псалтир), а з другого — українська мова, література, історія;

— збиранням творів народнього і професійного мистецтва, оригінальних і рідкісних речей народнього побуту, мистецьки довер-

шених предметів культу і виникнення на цій основі мистецьких та етнографічних збірок та музеїв при церквах;

— впливом Церкви на побутову культуру поселенців, підтримання моралі й етики на рівні євангельських вимог, застереження від прийняття звичаїв та обрядів, що суперечили усталеним нормам співжиття і національній психології.

Саме в діаспорі обидві українські Церкви змогли в належній повноті реалізувати дві важливі функції, які викристалізувалися у давнині, — функції гомілії та соціального служіння. Гомілетика (мистецтво проповіді) набула великого значення як з канонічних, так із чисто практичних потреб. Священик у нових умовах іншоетнічного середовища — не тільки служитель культу, а й пастир, учитель, наставник. Як і в старій Церкві в Україні, він не тільки роз'яснював значення прочитаних уривків Євангелії чи Апостола, а й пов'язував їх з актуальними проблемами життя пастви. У проповіді духовий, культурний, морально-етичний і побутовий моменти пов'язувалися в один вузол. Через гомілійне служіння Церква прямо впливала на культуру пастви.

За період перебування під зверхністю російських синоду і патріархату православні церковні громади на сході України розгубили досвід соціального служіння, про який знаємо з літописів, з Києво-Печерського Патерика, з полемічної літератури. Замкнутий, сектантський спосіб віри, насаджуваний в Україні російським православ'ям з другої половини XVII ст., не минув безслідно. Утворені в діаспорі православні громади мусіли наново опановувати благодійну діяльність. І тут не обійшлося без впливу інших християнських конфесій — протестантських, греко- і римо-католицьких, — у середовищі яких доводилося діяти православним громадам українців. Сьогодні, як показує досвід обох українських Церков у Канаді, Сполучених Штатах Америки, Великобританії, Франції, Німеччині, Латинській Америці й Австралії, за рівнем соціального служіння наші Церкви стоять на тому ж рівні (а то й на вищому), що і найпередовіші у цьому відношенні християнські конфесії й громади Заходу. Маємо на увазі пильну їх опіку й матеріальну допомогу будинкам перестарілих, лікарням, будинкам сиріт, упосліджених, наркоманів, заражених СНІДом тощо. Отже, і в цій гуманній діяльності виявлена призабута в Україні повага до людини, побутова культура, вихована Українською Церквою діаспори і, на жаль, майже повністю втрачена Церквою в Україні. Хоч саме в Україні були колись закорінені основи благодійництва.

Церква в діаспорі стала одним з головних замовників і охоронців мистецтва. На 50-70-ті роки XX ст. припадає інтенсифікація храмового будівництва у країнах поселення. Чимало архітекторів стали відомі на Заході якраз своїми проєктами українських храмів — від Мельбурна до Риму, Парижу, Чикаго, Оттави і Буенос-Айреса. Помітне також піднесення в іконописі, фресці, мозаїці. Одним з найбільших досягнень синтези мистецтв став український патріарший собор св. Софії в Римі, збудований у 60-х роках з ініціативи патріарха і кардинала УКЦ Йосифа Сліпого і вкритий

зсередини мозаїками, виконаними за проектами Святослава Гординського. Своїм покровительством мистецтвам як Православна, так і Католицька Церкви в діаспорі сприяли розвиткові образотворчого мистецтва і музики. Такі відомі мистці, як Петро Холодний, Святослав Гординський, Михайло Дмитренко, Леонід Молодожанін, Ювеналій Мокрицький, Христина Дохват, Роман Коваль, Станіслав Конаш-Конашевський, Михайло Черешньовський, повністю або частково працювали чи працюють для мистецтва Церкви в ділянці іконопису, мозаїки, вітража, фрески, різби, скульптури.

На основі церковних хорів постали і завоювали популярність на Заході такі колективи, як хор імени Олександра Кошиця у Вінніпезі, капеля бандуристів імени Шевченка у Детройті, хори «Дніпро» в Канаді і Великій Британії, Візантійський хор з голландського міста Утрехта, Віденський хор церкви святої Варвари, хор «Україна» з Німеччини та ряд інших. Музичні й фолклорні фестивалі, організовані українськими церковними громадами чи й самими єпархіями — не дивина, а звичайне явище у західному світі. Тут меценатство Церкви особливо стійке і пильне, бо спів — основа християнсько-обрядової культури.

Хоч зв'язок культури з релігією є актом віри, проте не можна його здійснити без відчуття і знання того й другого. Відчуття йде від досвіду, а знання — від вишколу. Захід має сьогодні розгалужену мережу духовних українських шкіл — вищих і середніх. Центром української православної богословії є Богословський факультет Манітобського університету, який має і паралельну назву: Колегія святого Андрія у Вінніпезі; центрами української католицької богословії — Український Католицький Університет імени святого Климента з кількома філіями, Папська Українська Колегія святого Йосафата в Римі. Крім того, є низка семінарій і дослідних центрів. При багатьох світських університетах та інститутах Заходу, де є катедри славістики й україністики, також викладаються історія Української Церкви і християнської думки в Україні. Вони випустили чимало монографій, довідників, книг з біблеїстики, літургики, гомілетики, історії Церкви.

При порівнянні стану справ у цій ділянці в Україні й діаспорі, стає очевидною прірва, яку вирила ідеологічна машина комуністсько-більшовицького режиму між Україною і її діаспорою. У той час, як у кожному навчальному закладі в Україні були відділи і катедри атеїзму, колишній український екзархат Російської Православної Церкви викинув з програми духовної семінарії в Одесі саме поняття «українська теологія», «історія Української Церкви». Не набагато поліпшилася ситуація, коли цей екзархат став Українською Православною Церквою під московською управою.

1989 року український екзархат РПЦ, наприклад, оголосив про відкриття в Києві духовної семінарії на території Дальніх печер Києво-Печерської Лаври. Факт приємний, тим більше, що екзархат словами митрополита Філарета урочисто проголосив, що це буде семінарія з українською мовою викладання! Проте все це виявилось пропагандою. Жоден предмет, крім історії Біблії, не ви-

кладається українською мовою. З семінарії одразу звільнили з роботи мовника-стиліста Петра Бойка, який виховував семінаристів в українському дусі. За проспіване студентським хором українською мовою «Господи, помилуй» були покарані двоє регентів семінарії — багаторазовим биття поклонів. Один з регентів був виключений з семінарії. Під час поїздки семінаристів на могилу Тараса Шевченка 20 травня 1990 р. керівники семінарії перервали спів студентів, заборонивши їм співати пісні на слова Шевченка та інші українські народні пісні. Лише за перший навчальний рік (1989-1990) семінарію добровільно залишили понад 20 студентів. Отож, за короткий час було вияснено питання, якого сорту «духовну семінарію» одержав Київ з рук Московського патріархату. Сьогодні предстоятель Української Православної Церкви, митрополит Київський Філарет Денисенко, який понад 30 років заповідливо служив Москві і навіть кандидувався на патріарха РПЦ (проте не був обраний), — став для нововибраного московського патріарха Алексея II (Редігера) найбільшим «дисидентом» у його московській Церкві. Ще зовсім недавно надавши владиці Філаретові почесний титул блаженнішого, а Українській Православній Церкві обмежену автономію, — сьогодні патріарх Алексей Редігер і його синод плетуть неймовірні інтриги проти Філарета, домагаючись його усунення зі становища глави і предстоятеля Української Православної Церкви за його сміливий виступ: «Незалежній Україні — незалежну Церкву!» Цей далекий від Христової віри підступ Москви проти Києва (не перший і, мабуть, не останній) хай буде уроком для владики Філарета і пересторогою для тих ще вірнопідданих єпископів розколотої УПЦ, які не можуть розлучитися у своїх думках з Москвою. Для патріотів і справжніх християн у середовищі УПЦ є єдина, вірна і спасенна дорога (можливо, включаючи і владу Філарета, якому Бог, нарешті, відкрив очі): об'єднатися з Українською Автокефальною Православною Церквою і зміцнювати наш єдиний патріархат.

Цим подіям передували важливі вікопам'ятні й історичні явища. У грудні 1989 року дозволено легалізацію Української Католицької Церкви. Отже, понад п'ять мільйонів українських греко-католиків дістали дозвіл вийти з катакомб. Виразно заявила про себе й Українська Автокефальна Православна Церква, відновивши за короткий час власну ієрархію, скликавши історично важливий помісний собор 5-6 червня 1990 року в Києві. Великим актом цього помісного собору УАПЦ було проголошення в Україні Патріархату, обрання першого за 1000 років існування православ'я в Україні патріарха Київського і всієї України, яким став блаженніший митрополит УАПЦ у США Мстислав Скрипник. Як і слід було чекати, цей акт був кваліфікований «Христолобивими ієрархами» у Москві незаконним, самосвятним, неканонічним. Дійсно, під тиском Москви православний світ покищо не визнав Київського православного патріархату, але ситуація відчутно міняється на користь цього патріархату після проголошення самостійності України і всенародного референдуму з цього питання.

Обидві Церкви, УКЦ і УАПЦ, маючи внутрішні проблеми, не

випустили з поля зору й проблеми «Церква — культура». Ієрархи, клир і віруючі добре розуміють, що без культури й етики священиків і мирян, без віротерпіння, без вироблення екуменічної свідомости й досягнення сучасного рівня знань теології — ні тієї, ні іншої Церкви повноцінно не збудувати.

Тим, що в Україні був обірваний зв'язок «Церква — культура», можна пояснити і сьогодинішні конфлікти між православними і греко-католиками (візантійсько-українського обряду). Цілі покоління віруючих знали лише заборони, утиски, грубість, ярликування — як у світській, так і в церковній царинах. Доброти, толерантності таке життя виховати не могло. Змиритися з думкою, що твій сусіда, односелець, родич може мати іншу думку, інше віровизнання, — це для багатьох сьогодні є просто нестерпним.

В українській діаспорі нема такого контрастного протистояння між православними і католиками, хоч існує різниця у витлумаченні окремих догматів. Нема міжконфесійних конфліктів, які сьогодні відчуваються в Україні. Тривалий період виховання культури міжконфесійних взаємин, обмін знаннями про історію Церков і досвід життя в умовах плюралістичного суспільства навчили людей не потіснявати один одного, а допомагати, поважати, ділитися усім для загального добра.

Проте в цій ситуації є підстави бути оптимістом. Культура релігії, Церкви, так само як і релігійність та духовість культури, — це не даність, а процес. Важко уявити іділію, щоб учора гнані українські Церкви, вийшовши з катакомб і глянувши на поле духової руїни, бачачи узурпованими, зруйнованими або занапащеними свої колишні храми, — кинулися взаємно обніматися. . . Гіркота, розчарування, ожорсточеність піддаються якщо не вибаченню, то принаймні зрозумінню.

Проблеми у чомусь подібні до тих, що стояли перед великим київським князем Володимиром тисячу років тому. З самих темниць поганського розбрату народ Київської Русі-України побачив світло християнської цивілізації. Греко-римський світ, ще не розділений на православну і католицьку конфесії, прийняв у своє лоно Русь-Україну. Через тисячу років ця ж країна, її народ, зазнавши великих страждань та історичних катаклізмів, знову стоїть на рубежі — між деспотією і демократією, між модерним поганством і християнським благочестям. І вибір треба робити негайно, бо тут діє формула: терціум нон датур — третього не дано! Яким він буде, цей вибір, — залежить від усіх і від кожного. Адже Церкву будували і будують не тільки єпископи і священики, — її будували всі, хто вірує в Господа Ісуса Христа, тобто й прості люди, не тільки монахи і не тільки священики. Якраз так звані миряни внесли в Україну, як і по всьому світові, левову частину засобів і зусиль у побудову Соборної (Вселенської) Христової Церкви та її частин, — а цими частинами є національні (чи помісні) Церкви багатьох народів, які часто не тотожні в обрядах, догматах і канонах. І це не є якимось злом у світлі святих і богонадхненних чотирьох Євангелій: розмаїтість віровизнань і конфесій,

підпорядкування різних помісних Церков різним центрам і вищим духовним особам було у задумах Бога, коли Він будував свою Церкву на землі. Згадаймо початок останньої книги Нового Заповіту — Одкровення Йоана Богослова: там містяться звернення Христа Спасителя до ангелів-охоронців семи Церков у різних містах і місцевостях Малої Азії. Церквам вказуються і їхні добрі справи, і недоліки; але нема заклику обов'язково об'єднатися під одного зверхника. Господь Спаситель наче хоче подивитися, як поводитимуться Церкви і їхні віруючі поодиночі, зі своїми власними традиціями й обрядами, але під Його, Христовим, керівництвом. Єдність Церкви у Святому Письмі ніде не трактується як одноманітність, однообрядовість і надмірна централізація, як це часто-густо накидається сьогодні віруючим. Навпаки, Господеві дорога і мила ось яка ситуація: «Хваліте Його звуком рогу, хваліте Його на арфі й на гуслах. Хваліте Його на бубні й танком. Хваліте Його на струнах і сопілці, хваліте Його на дзвінких цимбалах, хваліте Його на гучних цимбалах. Хай хвалить Господа все, що живе!» (Книга Псалмів, Псалом 150).

У цьому світі абсолютно безпідставні взаємні нарікання українських католиків і православних на те, що інша сторона «не так править Службу Божу» й інші подібні речі. Господеві вищою мірою миле те й друге, але не милі наші дріб'язкові сварки і невміння полюдьському, по-християнському сісти за стіл і домовитися в такому елементарному питанні, як почергове відправлення в одному й тому ж храмі Божих Служб, поки не розбагатіємо і набудуємо доста храмів для кожної Церкви (а, може, Бог так учинить, що дасть нам розум, добру волю і добре серце об'єднатися тоді в одну Церкву, з одним патріархом!).

Не виною, а бідою українського християнського руху після усамостійнення України і її виходу із звироднілого штучного утворення під назвою «Савецкій Саюз» — є дуже тоненький прошарок інтелігенції в обох Українських Церквах — Православній і Католицькій (дещо ліпша ситуація, — але не набагато, — у протестантських конфесіях баптистів, адвентистів, п'ятдесятників). Безкультур'я і примітивне політиканство в церковних справах, а не якісь великі догматично-канонічні розходження, є причиною напружених відносин між УКЦ, УАПЦ й УПЦ. Інтриги Москви і її патріархату супроти України і її Церков не мали б ніякого успіху, якби у кожній з наших Церков була сильна духом і добре обізнана в богослов'ї й історії Церкви інтелігенція на всіх трьох рівнях: єпископів, клириків і мирян. Народ не обізнаний з тонкостями історії українського християнства, тому часто бере на віру злісні вигадки, що все наше, українське, — це начебто неканонічне, неблагословенне. Нема кому роз'яснити правду про насильницькі загарбання наших духовних центрів чужинцями. Замість цього, простолюддя у своєму незнанні правд Божих і церковних фактично допомагає недоброзичливцям України розбивати християнську Україну на протилежні табори і вводити їх у стан ворожості. Ці люди мусять знати, що під прикриттям своєї нібито великої ревності за «свою» Церкву вони чинять великий гріх, який

колись треба буде іскупити каяттям, сповіддю, а може і великим терпінням. Бо Господь ясно і виразно сказав, що той, хто заявляє, що любить Бога, але брата свого ненавидить (читай: українця з іншої Церкви), говорить лжу і облуду.

Останні події на нивах церковного і християнсько-мирянського життя в Україні промовляють, що надія є і що посилюються тенденції взаємного розуміння і взаємної поваги на всіх рівнях. Синод єпископів Української Католицької Церкви у Львові 17-31 травня 1992 року підтвердив свою непохитність домогтися визнання папою Римським патріархату цієї Церкви, проголошеного 1975 року в соборі св. Петра в Римі за бл. пам. патріярха і кардинала Йосифа Сліпого. У травні ж таки відбувся перший візит патріярха Київського і всієї України (УАПЦ) святішого Мстислава до вселенського патріярха Константинопольського святішого Варфоломія: справа визнання патріярхату УАПЦ світовим православ'ям є на добрій дорозі, хоч неважко передбачити, яким натиском антиукраїнства буде і надалі супроводжуватися це визнання з боку «святої» Москви — збляклого, занепадаючого «третього Риму». Одночасно поповнюються тверезими головами і компетентними в богослов'ї людьми мирянські організації українських Церков, наприклад, Київське Православне Братство св. Андрія, Львівський клуб української греко-католицької інтелігенції тощо.

Народна мудрість правильно каже, що хто сам собі допомагає, тому й Бог допомагає. Залишімо нині усяку печаль, як співається в Херувимській Пісні на Божественній Літургії, відкиньмо прикросці й образи, які ми, за своєю нерозумністю, зробили собі й іншим — і почнімо жити по-новому!

Дмитро Степовик — доктор мистецтвознавства, автор ряду книг з історії давнього українського мистецтва. Працює дослідником в Інституті мистецтвознавства, фольклористики й етнології імені Максима Рильського Академії Наук України (Київ) і викладає курс історії культури в Українському Вільному Університеті (Мюнхен).

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ДЕШЕВИЙ, АЛЕ КОРИСНИЙ ПОДАРУНОК ДЛЯ ВАШИХ РІДНИХ І БЛИЗЬКИХ З НАГОДИ ЇХ ІМЕНИН, УРОДИН ЧИ ІНШИХ ПОДІЙ. ВИСИЛАЙТЕ ЗРАЗКОВІ ЧИСЛА «В. Ш.» СВОЇМ ЗНАЙОМИМ І ЗАОХОЧУЙТЕ ЇХ СТАТИ ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ. ПОДАВАЙТЕ НАМ АДРЕСИ ВАШИХ ДРУЗІВ, ЩОБ ВИСЛАТИ ЇМ ЗРАЗКОВЕ ЧИСЛО ЖУРНАЛУ.

Спогади

Григорій КУЦЕНКО

ТІ САМІ ДНІ

(Закінчення, 2)

Знайшлися медики, зв'язківці... Бажаючих уже велика черга, я їх не запишу й до ночі. Черга як за ковбасою. Усі кричать: «Пиши мене! Мене!» Стоп. Так діло не піде. Усі вже дивляться на мене як на офіційну особу з пов'язкою і уповноваженого записати. Припинити — знову просто юрба. Офіцерів прошу підійти до мене. Кожному доручаю скласти списки на одну сотню людей, далі ми зробимо нараду і приймемо остаточне рішення щодо дислокації. Діло пішло: складаються сотні, я вже переписав тільки офіцерів як командирів сотень, визначив батальйони по три сотні в кожному. О-о-о! Як пішло діло! Це вже організація, можна керувати, робити інструктаж на різні випадки, встановити сигнали, команди, налагодити взаємодопомогу, виробити тактику. Тепер сотні поділимо на десятки-відділення. Пов'язки для командирів. Готуватися до газової атаки. Шукати протигазу, марлеві пов'язки, вогкі змочені хустини. Заклеїти ізоляційною стрічкою та пластирем щілини окулярів. Берегти очі, органи дихання. Але зброї ніякої, її немає. На випадок стрілянини — лягати. Складені списки вже дисциплінували людей. Підходять за дозволом піти додому чи на роботу, щоб підготуватися. Зформувалося до 12-ї години дня 7 батальйонів — 2100 осіб. Другу нараду призначаю на 18-у годину. Усім приготуватися до нічного штурму: одягтися тепліше, взяти плащі, парасолі, сухі пайки, бинти, йод, жгут...

Підбіг схвильований юнак:

— Недалеко звідси навчальний центр військової академії, на плацу стоїть з десяток танків. Я танкіст. Дайте мені ще кілька хлопців-танкістів, і ми підемо, хай і з депутатами, і приїдемо на танках до «Білого Дому».

Перша думка була: «Яка чудова ідея! Танки потрібні, перекриємо всі підступи наступаючим». Але потім: «А якщо це провокація? Танки без охорони в Москві не можуть стояти, значить, ми можемо спровокувати загибель людей. А може, хтось тільки й чекає цього захоплення танків і буде потім виправдана будь-яка жорстокість 'ТКЧП'. Ми порушимо закон. Ні, дуже ризиковано». Розповів комусь із депутатів і познайомив з парубком. Танків у нас не збільшилося. Мабуть, тут нічого так і не було зроблено.

Почали зносити протигазу зі шкіл, лікарень, ще десь знайшли в ящиках. Приміряємо, готуємось. Принесли дріт-путанку, розмотали по кущах між дерев перед під'їздом. Атакуючі в темряві заплутаються. Вийшов

полковник Кадилов: плямиста уніформа, три Червоні зірки (за кров в Афгані). Обличчя мужнє, старі шрами. Тут-таки обрали собі командиром полковника запасу з радіостанціями, я його заступник (начальник штабу). Коротко про наше завдання: «Не допустити солдатів до стрілянини, не спровокувати на бій, закликати до розуму. При стрілянині — лягати». Розмістили сотні вздовж нашої північної стіни.

На лівому фланзі майор Хабібулін уже переодягся у форму майора, інші — у цивільному. Ім'я татарське: чи то Гаймурат, чи то інакше. Поруч — вірменин Арутюнов, на центральному в'їзді у ворота. Капітан Зв'яздкін, Рогозін, майор Дергачев, Агафонов, майор Чернокаков, Суботін.

На правому фланзі капітан І-го рангу Ковальчук, родом з Чернігівщини, і особлива група, зібрана із людей, які володіють технікою рукопашного бою. Помічники в Ковальчука лейтенанти Гвоздирев і Кочуров. Українською сотнею на захисті Будинку Уряду Росії керував Петро Перепуст — голова однієї з українських громад у Москві, що дотримуються демократичної орієнтації. Кремезний, мужній, організований. Це його заслуга в тому, що одними з перших піднятих прапорів повстання проти заколотників були наші жовто-блакитні. Це він повів українців будувати перші барикади і це його приклад додавав людям сміливості у перші години опору путчистам. Він був справжнім українським головнокомандуючим на барикадах. Зустрів я там хлопців з Івано-Франківська, Львова, Тернополя. . . Навіть із свого сусіднього села Гострої Могили, що на півдні Київщини, зустрів! То був Віталій Ключко, блакитноокий красень із вороним чубом. Звузився світ, мабуть, тому, що так багато відкривалось у ті дні. У дзеркальних, з червоними килимковими доріжками, коридорах третього, штабного, поверху Білого Дому побачив я двох звиязців у бронезилетах. Одягнені у панцир, мускулясті лицарі були озброєні скорострілами. Юні ще обличчя суворі, стомлені від напруги і вражень. Помилувавшись, я запитав у них, де та земля, що породила таких соколів. Виявилось, обидва з України. Я, мабуть, засвітився щастям. Зрадив, що кругом мої земляки, і навіть тут, на найнебезпечнішому місці, несуть ратну службу нащадки нашого славного козацтва, справжні січовики, вірні військовій честі. Один із них — Юрій Гончар, родом із села Чубачі Барського району, що на Вінничині, а Олексій Лученко з районного містечка Першотравневе на Миколаївщині. Радуйся, земле українська, — що не вмерла Україна, ні слава, ні воля. . .

Серед оборонців активно діяли і наші українські жінки, дівчата. Запам'яталася мені молода красуня, москвичка Жанна Зінченко, що розмовляла вишуканою українською мовою. Я називав її українською Жанною д'Арк. Мати Жанни працює у Білому Домі і також у ті дні була на своєму робочому місці. Над нами величезний балкон, і звідти лунають виступи, заклики, звернення: Ю. Власов, Є. Євтушенко, О. Боннер, О. Рущькой. . . Нам їх не видно, і майже не чути гучномовців. Площа повна народу, прапори і — наші найяскравіші і, мабуть, найчисельніші, після російських, серед них. Наші, жовто-блакитні, не визнані Верховною Радою України, але давно вже прославлені боротьбою за свободу. Звичайно, їм тут бути, тут їм місце. Я щасливий, гордий. Ой, які молодці москвичі-українці! Слава Україні!

Ходили по нашому кордоні північної стіни козаки: донські, терські, оренбурзькі, одягнені театральньо-парадно, з якимись нагородами. Я козакам:

- Ужинать будете?
- Уже повечеряли.

Перша команда: «З Манежної площі розвертаються БТри і колоною починають рух у бік 'Білого Дому'. Штурм, можливо, почнеться о 18-й». А в мене не всі командири прибули на місце. Інструктаж і інформацію передаю бігом від сотні до сотні. Готуємось. Не всі, хто записався, прибули, може, заблукали. А може, то були заслані з КГБ? Як їх перевіриш? Мало протигазів. Розженуть нас з площі і з усіх стволів — по Будинку. . . Як нам тут бути, що робити: стояти, лягати? . . Вони вже звикли вбивати, їх привчали в Прибалтиці, переїдуть чи перестріляють. . . У них на все — «лес рубят, щепки летять». «Гади, скоти, мордовороти, кровопивці, мразь, нелюди,» — я це добре запам'ятав, це в мені бурлило. А я ж за тиждень до цього говорив, сповідався, причастився. Думав, що гріх гніву не буде волідити серцем, каявся перед священиком Богові, а тут озвірів. «Боже милосердний, прости нас! Ти єсть Істина, у Тобі свобода! Але й Ти був вірний традиціям свого народу. Ти любив і вболівав за його долю. Ісусе наш, Ти вийшов назустріч озброєним у Гетсиманії. Дай же і нам той Твій спокій і гідність у цей час. . .»

Усе стихло навкруги, посуворіло. Люди визначилися, стали на місцях своїх, палять цигарки.

Підійшов під благословіння до отця Гліба Якуніна, що проходив між оборонцями.

Гучномовець передає, що БТри шикуються в колоні і стоять із заведеними моторами. Усіх, хто чує голос «Білого Дому», просять передати про пересування військ по телефону такому-то.

Час іде, нова інформація: з настанням темряви почнеться штурм.

Горять вогнища. У темряві вони виразніше світяться. Стоїмо тихо. Жінок просять покинути площу. Залишитися тільки тим, хто вже зробив свій вибір. Але я так і не побачив, щоб хтось пішов, може, що не придивлявся. Яка туга на серці! Хто йде за нас? Діти наші шмаркаті, нерозумні, з «гибельним восторгом» стрілянини по ворогу. Які ми їм вороги? Ми беззбройні рідні й близькі, а вони — зброя в руках бандитів. Як могло таке трапитися?! Як ми їм їх віддали?! Невже ніколи не порозумнішаємо? А той павич тепер сидить у Криму і знову нічого не знає: — Он заболел срочно. Щоб ти вже й світу білого не побачив! Скільки ж ти будеш не бачити вбивців і горя людського?

Щось мені вже морозно, замлоїло в животі. То, братику, те саме: по крові пішов «інстинкт самозбереження», і голос, мабуть, сів. Стоїш — стій. Люди стоять, а ти тремтиш. . .

Хтось пустив ракети. Дві червоні зірки зловісно шиплять як перед атакою, але ще тихо. У Москві незвично тепло. По гучномовцю виступають по черзі «взглядовці». Мова спокійна, ділова. Передають останні новини. Мимо пройшли юнак і дівчина, а попереду них крик, оплески. Хтось сказав: «Хазанов прийшов». Юнак повернувся — справді, Хазанов, з дружиною пішов у «Білий Дім». Служба безпеки дала мені перепустку — на

клаптику паперу печатка й прізвище, але така перепустка була поважною і скрізь я проходив по ній.

Суцільна хмарність. Я із задоволенням це собі відзначаю. Атака з повітря буде найнебезпечнішою. Гази, далі десант або повне знищення «Білого Дому». Їм це не важко. «Білий Дім» не фортеця. Сучасна чотирикутна споруда з бетону і скла. Скоріше споруда чорно-біла, бо скло з вулиці не прозоре, темне, а біліють тільки ребристі бетонні стовпи-колони.

Проникнути до «Білого Дому» можна звідусіль. У середині споруди відкритий внутрішній дворик, великі ворота. Добрий залп мотострілецького полку — і залишиться один каркас із білих стовпів.

Комуністичні лідери заколоту не заважаються. Ці люди просякнуті жорстокістю, звикли до чужих смертей. Але все-таки є надія, що завагаються виконавці. Хай тільки вислухають нас тут. Ми не «кучка екстремистів». Усі, хто прийшов у дні заколоту до «Білого Дому», захищали свободу Росії, її демократичний вибір. Українці, як і інші: вірмени, грузини, молдавани, татари, — захищаючи свободу Росії, захищали і свою державність, свободу й свого народу. Сталіністи несли неволю всім. Правду кажучи, я не міг собі уявити, що Єльцинське оточення може допустити якісь висловлювання щодо перегляду кордонів чи щось подібне. Не міг подумати, що так швидко після напружених путчевих ночей я буду приголомшений заявами поважних людей. Який розпач, яке розчарування Гавриїлом Поповим! Справжні російські демократи, звичайно, ці їхні заяви засудили. Кожна демократія — чи то партійна, чи в окремій особі — має витримати всі іспити, тільки тоді вона буде демократією в повному значенні цього слова.

Ми формували свої сотні й батальйони самі, за власною ініціативою, а потім доповіли про це полковнику-афганцю Кадирову. Але це все було 20-го зранку. А як виявилось потім, коли я опитував людей вночі, з якої вони сотні і на якій ділянці займають оборону, — загони формувалися й до нас. Були номери груп, загонів — 36, 58... У нас такої кількості не було. Ми не втручалися в уже зформовані структури, а просто влилися своїми силами, утворили два кордони, а потім уже перезнайомились і робили одне в злагоді, координуючи свої дії. Трапився й такий характерний випадок: командир першого батальйону Ковальчук передав мені інформацію про те, що атакуючі не тільки отримали наказ розігнати беззбройних людей перед «Білим Домом», а й стріляють бойовими зарядами по людях, і що про це потрібно повідомити оборонців. Я проходив по кордону нашої північної стіни і ставив до відома командирів цю інформацію, просив передати усім, а жінок покинути площу. Кожен мав робити свій вибір свідомо. Коли я говорив про це десь біля 15-го під'їзду, молодик, що стояв поруч, запитав, звідки така інформація і хто дав вказівку на її передачу. Я відповів. Він не повірив і сказав, що це провокація, аби залякати людей, і запросив мене до автобуса, в якому знаходилась служба безпеки. В автобусі не запитали документів, а тільки «звідки» інформація. Я відповів і спокійно додав, що тут усі не на службі, а добровольці і кожен повинен знати все, що на нього тут чекає. Приховувати небезпеку, загрозу життю тут буде неправильно. Я бачив, що й сама ця служба безпеки (було їх кілька чоловік у цивільному) стурбована й стривожена. Їм, я бачив, уже не до шпигунів. Відомості про наближення військ і про те,

що вже загинуло п'ять осіб (нам так повідомили), були дуже тривожні. Ми розійшлися. Небезпека притупляє пильність, але синдром приховати інформацію зберігся. «Білий Дім» був затемнений, припишклий перед грозою. Гучномовці спокійно й діловито передавали жахливі речі: «Колони бронемашин підходять до «Білого Дому», за 10-15 хвилин будуть тут. Оборонці зустрічають їх пляшками з бензиною. Цього робити не можна, це провокує застосування зброї. Будуть великі жертви. . .»

У нас не було й пляшок. Темна ніч, лише чувся якийсь далекий гуркіт.

— Танки йдуть Хорошевським шосе. . .

Тривога лягла на людей смертельною тишею. Вони стоять щільною стіною. Старий полковник у парадному мундирі, весь обвішаний нагородами (я його вже проводив до автобусів відпочити), знову серед оборонців. Невже і по ньому стрілятимуть? На правому фланзі затріщали чергою скоростріли. Почалося! Стою по середині стіни серед людей як їх частка. Немає вже командирів, служби безпеки, професій, старих, малих. Знявся суцільний рев: «Позор! Позор! Убийці!» Кулаки вгору: «Долой хунту! Россия! Россия! Россия!..»

Немає стрільянини. Що це? Захлинулися? Істерика? Наші ніхто не лягає, ніхто не тікає. Наші — це всі: і списочні, і всі, хто стоїть на площі. «Пройдуть, але по наших трупах». Яка близька істина! Брати кругом і сестри. Єдність. Немає рідніших людей на світі. Як я їх усіх люблю! Яке захоплення життям, світом, країною! Ми разом, ми стоїмо. Навіть, якщо вони переможуть, їхнє буде влада силою. Та їм не жити, а жити цьому стоянню. Ми перемогли тут найперше свій страх, ще не підозрюючи, що перемогли і їх. Прийшов Растропович. Між рядами захисників іде Е. Шеварднадзе. Його вітають криками «ура!» Оплески, скандування «Шеварнадзе!» Едуард Амвросійович щось говорить у переносний гучномовець, щось зрозуміле, просте й важливе. Не пам'ятаю слів. Там всі знали, хто є хто і що відбувається. Знали ще з самого початку. Десь відчайдушно, із злістю та нервуванням, вимагають негайно захопити будь-що «Білий Дім», тут відчайдушно, вперто стоять — не віддамо. А десь сплять: яка різниця, хто там буде в нас володарем?

Гучномовець внутрішнього радіо «Білого Дому» знову передає, що колона БТРів зупинилася, сім машин бльоквано, у колоні генерал, є вбиті. З кільцевої дороги, по Кутузовському проспекту, рухається колона військ. Це Липецька повітрянодесантна дивізія. Назустріч їм поїхала група депутатів. Телефони працюють. Люди з квартир повідомляють про всі пересування військ, радіо постійно повторює телефони «Білого Дому». Розвідка оперативна, масова.

Передали, що група людей з сумками пропонує захисникам горілку. Закликали вжити рішучих заходів, щоб затримати провокаторів.

Стоїмо. Дощ, сирість. Як добре, що одягнувся тепло, що взяв парасольку. Усі люди довкола — друзі. Розмовляємо. Двоє офіцерів з Кубинки. Полишили службу і, переодягнувшись у цивільне, стоять тут. Військових багато, зброї немає. Радимось: як вони можуть діяти, як будуть пробиватися до «Білого Дому», який наказ, кому належить ця Липецька дивізія? Це підкріплення чи на них все і покладається?

Наступаючі військові частини укомплектовані, за повідомленням із

«Білого Дому», представниками південних республік. У мегафон виголошують: «Хто володіє азербайджанською, узбецькою, таджицькою, туркменською, казахською мовою? . . Треба йти назустріч. . .» Хтось кричить: «Жириновський володіє!»

Передають, що колона військ зупинилася. На вимогу депутатів негайно повернути назад, командир відповів, що подумає. Думає довго (чи так здалося). Нарешті десь о четвертій годині ночі радісне повідомлення: колона військ покидає Москву! «Ура!» — було і криком радості, і зідханням. Слава Тобі, Боже! Радості під ранок все додається — пряма загроза штурму минула, група «Альфа» із КГБ відмовилася йти на штурм. Із захоплених БТРів знімають боекомплекти. Світає. Повідомляють про відставку когось із заколотників, одного, потім другого. Невже вистояли? Хтось знепритомнів. Гукають лікаря. Побігло з десяток людей, обступили, щось там труть, масажують, готують уколи. За хвилину упав другий, третій. Обмороки чи серце з напруги?

Радіо заспокоює нас, просить людей зберігати пильність і спокій. Але ми вже ходимо по майдані, ми всі раді. Я відчуваю втому, не сприймаю сильно того, що робиться. Але я щасливий, як і всі навкруги. Коли розвиднілось повністю і запрацювало метро, до нас підійшли нові сили. Багато жінок, прапори. Море людей, свіжі радісні обличчя.

Вдалося поспати в знайомого, що живе поруч. Цікаво було слухати радіорепортажі про те, чого сам був учасником. З обіду знову до нашої північної стіни. Настрій веселіший, люди палять вогнища, жартують. Руцькой, Бакатін, ще хтось поїхали визволяти Горбачова. Заколотники кудись також вилетіли. Одні кажуть — до Саратова, інші — в Крим. З півночі летять вантажні літаки. Що везуть — невідомо. Де сядуть, хто прийме?

Кажуть, що путчисти викликають частини з Карабаху та Литви. Пов'язані кров'ю та ненавистю до демократії, вони будуть нещадні. Усе організовується знову, але вже спокійніше й діловито. Командири всі на місцях, люди знають, що робити. Піст, я їм свої сухарі. У мене через ліве плече протигаз, пов'язка дружинника. Нам роздають заборонені заколотниками газети «Московские новости», «Российскую газету», «Московский комсомолец». Екстренні, підпільні випуски, листівки та укази Єльцина.

Оборонці жартували. Ось дещо з цього барикадного фолкльору.

Бронежилет советського виробництва — бронекака.

Річковики підтримали Єльцина. По Москві-ріці підпливає баржа і причалює навпроти «Білого Дому».

— А ось і «Аврора» прибула!

— Так, але гляньте, що зробили з неї большевики за 73 роки.

Передали: — Язов застрелився.

— Ур-а-а!

За годину знову: — Ур-а-а!

— Що, знову Язов застрелився?

— Сотенним перевірити готовність людей!

— Перевірено. Один готовий.

Від нашого столу — вашому.
(Передають пляшки із пальним).

Ур-а-а! — Що таке? — Сказали, що наступають не 50 танків, а 49.

Шістки із «вісімки» ГКЧП.

Повідомили, що Горбачов живий, що Руцькой вилетів з Криму з Горбачовим, що деякі заколотники арештовані. Народ кричить «Ура!» Звечора ще зробив «стройову» записку для штабу, в якій доповів про розташування сотень, прізвища командирів. Я розумів, що у випадку збройного нападу військ заколотників можуть бути поранені або навіть убиті з числа наших охоронців «Білого Дому», і тому давав своїм командирам накази: поради ближче познайомитися з людьми, записати прізвища. Списки наказав надати до штабу, а другий примірник мати при собі. Наші герої не повинні бути невідомими. Сам я склав список командирів сотень і загонів, у стройовій записці до керівного штабу Білого Дому позначив дільниці і сектори оборони та хто за який напрямок відповідає. Цим я виконував два обов'язки:

- на випадок загибелі знати, хто ця людина;
- прийде час і складуть людині подяку за опір, свідомий і мужній, злута насильству.

Мушу сказати, що не всі люди називали себе повністю, інколи лише прізвище — чи зі скромности, чи з яких інших міркувань. Увійшов у «Білий Дім». Мене вже знала й внутрішня охорона. Проїшов до центрального штабу і передав записку. Третій поверх, дзеркальні ліфти, килимкові доріжки по широких коридорах, озброєні люди — ОМОН, спецназ, зброю мають і цивільні.

Гора різних продуктів у кутку на підлозі, антисанітарно. Це я зразу відзначив (був колись і на посаді начальника продовольчої служби). Солдат запитав у мене (я з пов'язкою), чи можна взяти поїсти. Я допоміг йому, але виявилось, що ніхто ніякого відношення до купи харчів не має і продукти без догляду, а це пряма небезпека. Я знову проявляю свою ініціативу, тому що всі аристократи, командують, готові вмерти у бою (звитяга і хоробрість захисників «Білого Дому» не викликають сумніву), але продукти на підлозі, під ногами, і солдат несміливо просить їсти собі й товаришам.

- Скільки вас?
- Семеро, ми в годиннику.
- В якому годиннику?!
- Зверху на даху, у вежі з годинником, ми там тримаємо оборону.
- Давай, голубе, сумку. . . Немає? Знайдемо.

Розібрав купу, розділив продукти на швидкопсувні і тривалого зберігання. Продукти принесли люди: бутерброди, котлети, хліб, огірки, помідори, пироги, біляшці, ковбасу, сир, консерви, молоко, кефір. Звільнив сумки, пакети. Підходять люди. Даю в пакетах ще теплі котлети, бутерброди з ковбасою, забуті вже мною сосиски, дивовижні, небачені ще

мною коробки з піццою, екзотичні для мене страви. . . Хоч тепер піст, я таки піццу покуштував. Не буде, мабуть, у мене більше такої можливості. Я давній «антирадянщик», тепер на цих барикадах стою за Верховну Раду Росії, а ті, хто мене судили із КГБ, точать на неї ножі. Цікава ситуація: хто з нас антирадянщик? Тепер це зрозуміло.

Написав на аркуші — «Пункт питання». Це вже вивіска, і люди сміливіше звертаються за харчами. Досить проста процедура: хто і на скільки душ бере. Так щедро пригощати людей мені ще не доводилося, тому що люди принесли продукти, яких я і не бачив. І де все це взялося? Хлопці ніяковіють. Мішок цигарок різних. Я запитую, хто яким надає перевагу (сам не палю і не знаю якостей цигарок). Раді, що цигарок даю вволю. Підходять і відомі мені люди. О. Басилашвілі, Ю. Черниченко. . .

Кадиров, побачивши мене за столом з вивіскою «Пункт питання», усміхнувся: «Тепле місце знайшов». Справді, тепле, але на випадок атаки тут живим не залишишся, а зброї мало і в штатних захисників, — це хвилини бою.

Години три видавав продукти. Неначе всі взяли, але точної інформації немає, облік захисників невідомо хто вів, і можливо, що десь у кутку сиділи голодні і без цигарок стомлені бійці. Може, колись їм і буде віддано належне. Вночі за розпорядженням полковника Кадирова покинув приміщення й повернувся до своїх. Там перед «Білим Домом» уже чітка служба, лави оборонців без перепустки вже не пройти. І перепустки вже ввели нові, папірець за підписом, але й по моїй вчорашній я проходив. Провідав усіх своїх командирів: стоять уже веселіші, рішучі, на своїх місцях. І на нашому радіо інша, ніж учора, атмосфера: Хазанов Горбачова показує, як він повернеться, з якими словами. . . Дійсно жалюгідний і смішний президент Горбачов. Просять, незважаючи на стабілізацію, бути всім на місцях до ранку. Скільки ж у мене вже знайомих! Шкода, що це на короткий час. Чудові, чисті, мужні люди. Деякі дали телефони, може, й не на короткий час познайомились. Поблизу «Білого Дому» жодної виборальної, через площу невеликий парк імени Павлика Морозова, тому сумнівів з морального боку майже не було. Мабуть, у парку з новою назвою дерева будуть рости значно краще — покладено добру для цього основу.

Прапори України весь період оборони з нами. Україна боролася на барикадах. Обов'язково передати все на Україну. Досвід має бути вивчений. Москва стала іншою, інші люди — звільнилися. Світає. Передають, що о 12-й буде мітинг. Людам перед будинком не до мітингів — перевтомлені, йдуть додому. У сім'ї не дочекаються. Поїхав і я, три-чотири години їхати. Зателефонував на роботу дружині — живий і вдома. Увечері їй було погано з серцем. Вона шкодувала, що не була поруч, там, біля «Білого Дому».

Серпень-вересень 1991 року

3 листів до Редакції

25 травня 1992 р.

СЛАВА УКРАЇНІ!

СЛАВА УПА!

Вельмишановна Редакціє журналу «Визвольний Шлях»!

Стисло про себе. Мені майже 80. Народився я на колишній Катеринославщині в с. Хороше, Петропавлівського району. Навчався в Миргородській художньо-керамічній школі ім. Гоголя, Київському художньому інституті. Працював у Полтаві в Будинку народної творчости, як художник-методист. У газеті «Комсомолец Полтавщини» дебютував як поет.

Війна застала мене в Полтаві на військовій перепідготовці в офіцерському званні. Під час евакуації опинився в Полтаві, де вже були німці. Познайомився з галичанами-оунівцями. В кінці 1941 року в Києві склав присягу як член ОУН у присутності мельниківців — провідників Коника та Ляхно. Був провідником ОУН у Полтаві. Навчався на пастирських курсах Української Автокефальної Православної Церкви. В 1942 році висвячений єпископом Мстиславом на диякона, а владикою Сильвестром — на священника. І походжу із старого духовного роду священників. Мав парафію на Буковині.

В кінці 1944 р. був заарештований чернівецьким МГБ. 19 лютого 1945 р. мене поїздом везли до Полтави — по дорозі втік. Три місяці ховався у своїх парафіян, але знову був заарештований, і знову мене везли до Полтави — вдруге втік. Опинився аж у Коломиї. Нав'язав стосунки із оунівським підпіллям. Мав псевдо «Микола Біда». Очолив боївку. Моїми зверхниками були: Юрко, Олесь. Останній виявився зрадником. За його наказом я пішов до Коломиї виконувати атентат, але там на мене чекала засідка катєбістів. Стріляти не встиг. Зв'язали мені руки й ноги і, в супроводі червонопогонників, вантажівкою відпровадили в Станіслав до КГБ, де ще три доби пролежав зв'язаний, щоб у такий спосіб мене мордувати. Крім мене, заарештували мою дружину, двох моїх братів-офіцерів та швагра.

Після жажких допитів мене судив Прикарпатський військовий трибунал. На суді я тримався, по-їхньому, зухвало, за що мені не зачитали мого вироку, а кинули мене до смертної камери. Хоч формально в 1948 році не стріляли, але не раз глумої ночі когось брали з нашої камери і кудись вели. . . Взяли і мене, але не розстріляли (дотримались наказу 1948 року) — замінили на 25 років далеких концтаборів. Крім мене, судили мою дружину, двох братів та швагра — кожного на 25 років концтаборів. Родичів лише за те, що вони — мої родичі.

Далі розповідаю тільки про себе. В 1930 році я був засуджений як член СУМ на п'ять років Соловків, але покарання відбував у Карелії: УСЛОН, УСЛАГ та БЕЛБАЛТЛАГ, а по війні: Інта, Абез, Мордовія. Всього на моє-

му рахункові концтаборів 17 років. А на волі — волі не мав: постійно переслідували чекісти.

Однак у 1980 році у видавництві «Радянський письменник» поталанило мені під прізвищем Микола Сарма видати книжку моїх віршів «На осонку літа». Вряди-годи друкувався в республіканських журналах та обласних газетах. Був цькований советською пресою, як український націоналіст із «жахним» минулим. Живу на Дніпропетровщині в м. Новомосковську. Хоч і протоіерей УАПЦ, а парафії не маю, бо на Дніпропетровщині панує московська патріярхія, всі церкви посідають нинішні попи Гапони.

Пропоную Вашій увазі мої вірші, написані ще в Інтинському концтаборі та писані тепер. Якщо вони щось важать, прошу їх надрукувати. Нехай вони будуть мені нагородою за всі мої муки та поневіряння.

З найбільшою повагою до Вас —

Микола Сарма-Соколовський

Примітка Редакції:

Вірші Миколи Сарми друкувалися в журналі «Кафедра» ч. 3, 1988, що появився друком у Великій Британії за старанням СУБ.

«Сарма» — те місце в річці, яке ніколи не замерзає.

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler,
5039 BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
